

DOSSIER
0471-02 Stadhuis Antwerpen

DEELDOSSIER
Beheersplan

FASE
Uitvoeringsontwerp

DATUM
27/01/2017

Beheersplan Stadhuis Antwerpen

INHOUDSOPGAVE

- 1. Identificatiefiche**
- 2. Historische nota**
- 3. Inventaris erfgoedelementen**
- 4. Beschrijving erfgoedwaarden**
- 5. Visie op beheer**
- 6. Opsomming werkzaamheden**
- 7. Opvolging en evaluatie**
- 8. Bijlagen**

DOSSIER
0471-02 Stadhuis Antwerpen

DEELDOSSIER
Beheersplan

FASE
Uitvoeringsontwerp

DATUM
27/01/2017

1. Identificatiefiche

Inhoudsopgave

1. Identificatie	4
2. Afbakening beheersplan	5
3. Eigenaar / gebruiker	6
4. Aanleiding tot en het doel van opmaak beheersplan	7
5. Context	8

1. Identificatie

Naam:

Stadhuis Antwerpen

Adres:

Grote Markt1,
2000 Antwerpen

Kadasternummer:

Afdeling 1, Sectie A, Nummer 144

Bescherming:

Wettelijke bescherming als monument

Datum van het besluit: 06/02/1936

Datum Belgisch Staatsblad: 22/02/1936

Dossiernummer: DA000013

Objectnummer: OA000226

Opgenomen op de lijst van het UNESCO Werelderfgoed

Onderdeel van de groep: 'Belfries of Belguim and France'

Datum van de bescherming: 1/12/1999

ID nummer: 943-003

Beheersplan opgemaakt in opdracht van:

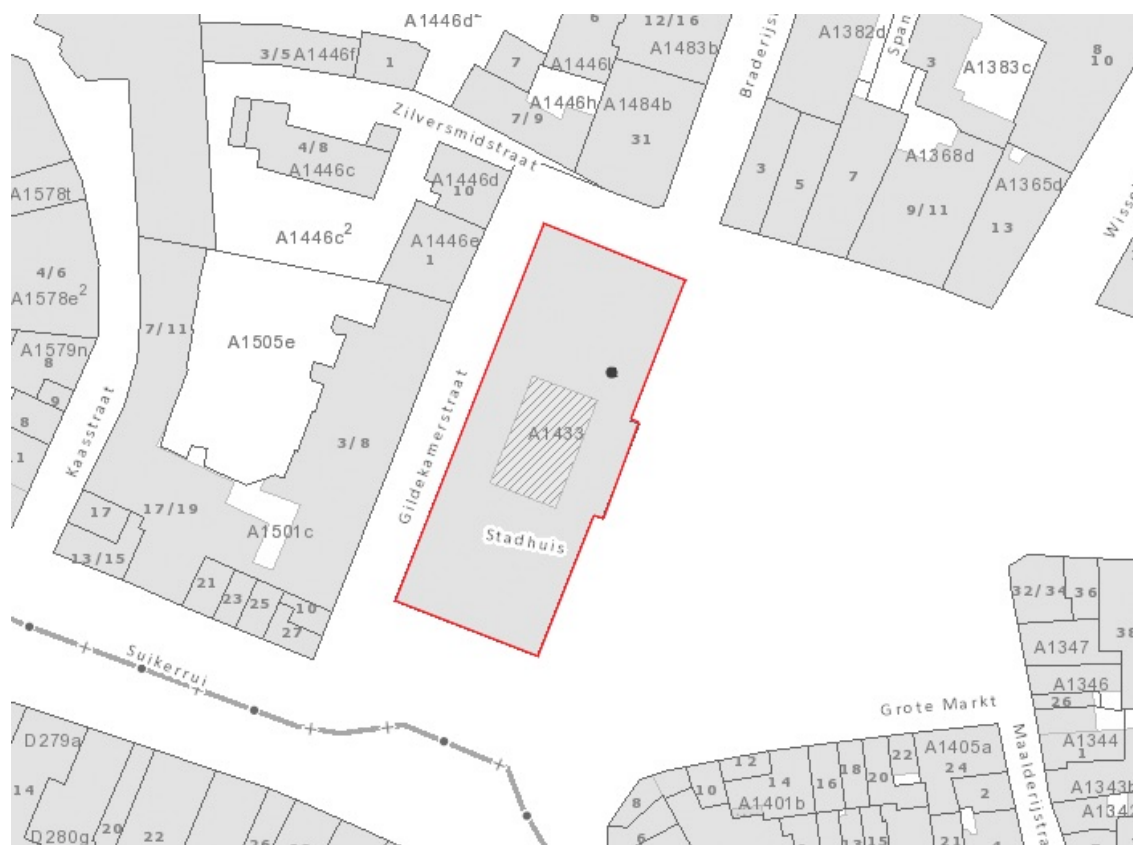
Stad Antwerpen,

Grote Markt 1,

2000 Antwerpen

2. Afbakening beheersplan

Het beheersplan wordt opgemaakt voor het als monument beschermde gebouw.

Afbeelding 1: afbakening beheersplan

3. Eigenaar / gebruiker

perceelnummer	eigenaar	adres	gebruiker
A 1433	Stad Antwerpen	Grote Markt 1	In het stadhuis zitten enkel diensten van de Stad zelf: Gelijkvloers: *7 fracties *Facilitaire dienst *Expo 450 jaar stadhuis Schoon Verdiep: *Kabinet burgemeester *Klantendienst Eerste verdiep: *Kabinet Haven *Kabinet Onderwijs *Kabinet Sociale zaken *Kabinet Secretaris *Kabinet Financieel beheerder *Bestuurszaken: Externe relaties

4. Aanleiding tot en het doel van opmaak beheersplan

De inwerkingtreding van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juni 2013 heeft tot gevolg dat lokale besturen moeten beschikken over een onroerenderfgoedbeheersplan voor hun beschermd patrimonium om nog in aanmerking te komen voor een erfgoedpremie bij de uitvoering van de werken.

De aanleiding tot de opmaak van dit beheersplan is de geplande restauratiewerken en herinrichting van het gebouw.

Het doel van het beheersplan is:

Het creëren van de mogelijkheid voor toekomstige restauratie- en onderhoudswerken een erfgoedpremie aan te vragen.

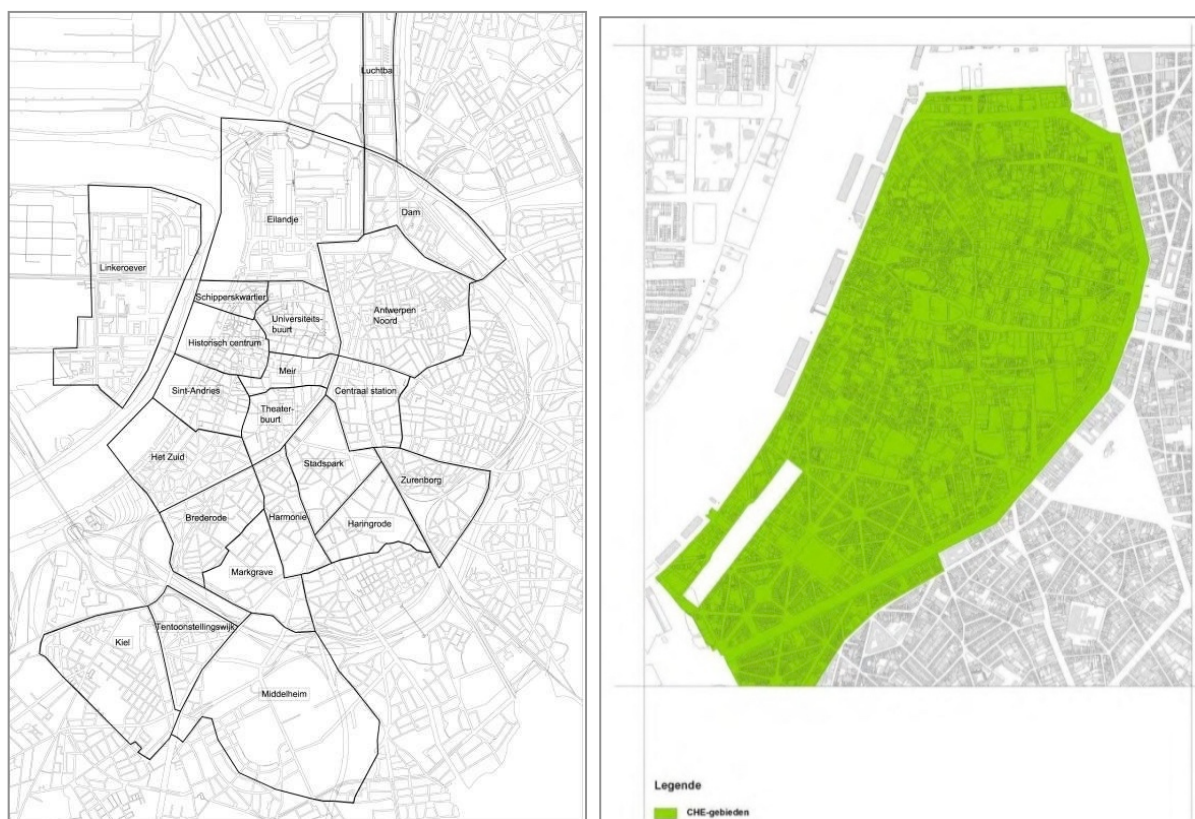
Het formuleren van een globale visie op de toekomstige ontwikkeling van het pand, zodat er een kader is waaraan nieuwe ingrepen getoetst kunnen worden.

Het oplijsten van (toekomstige) restauratie- en onderhoudswerken, zodat toekomstige werken kunnen gepland worden.

5. Context

Het stadhuis bevindt zich in het 'Historisch Centrum' van de Binnenstad van Antwerpen welke zich bevindt op de rechteroever van de Schelde. De binnenstad behoort tot het oudste deel van de stad. Het wordt in het noorden afgebakend door de Oudeleeuwenrui, in het zuiden door de Van der Sweepstraat en de achterste perceelgrens van de gebouwen die grenzen aan de Jan Van Gentstraat. Het ligt tussen de Scheldekaaien en de Leien. De Binnenstad bevat de wijken 'Historisch Centrum', 'Schipperkwartier', 'Universiteitsbuurt', 'Meir', 'Sint-Andries', 'Theaterbuurt' en 'Het Zuid'.¹

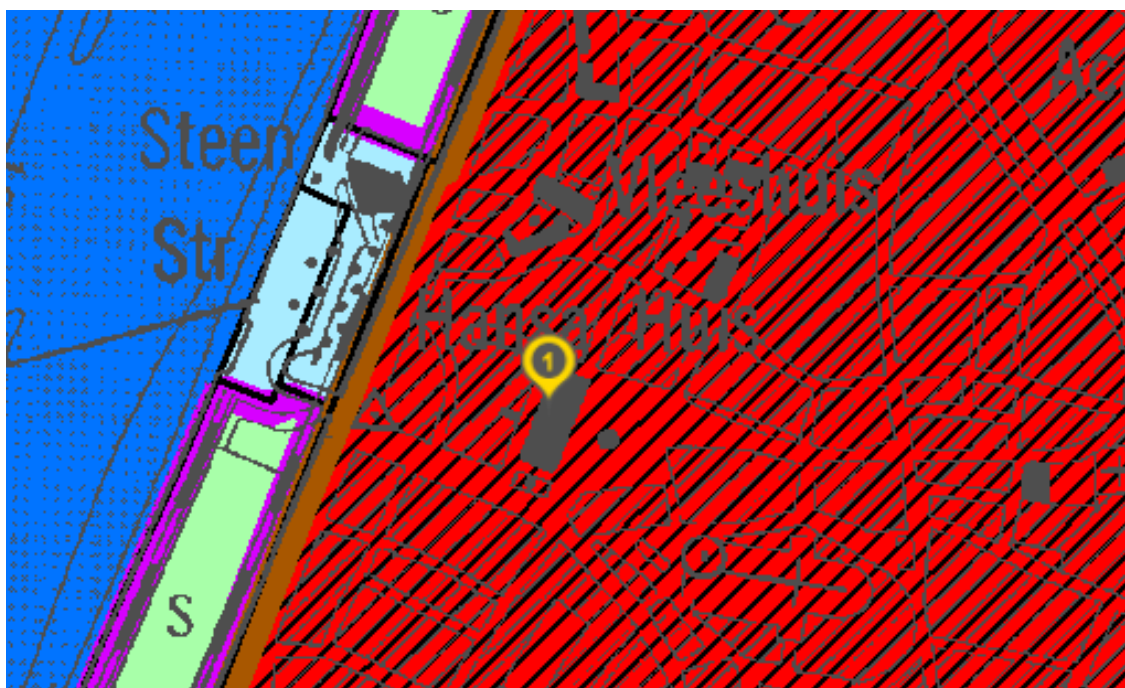
Op een gewestplan waarop gebieden en plaatsen van culturele, historische en/of esthetische waarde wordt weergegeven is duidelijk zichtbaar dat bijna de gehele Binnenstad van Antwerpen behoort tot een CHE-gebied.

Afbeelding 2: (http://www.antwerpen.be/docs/Stad/Bedrijven/Stadsontwikkeling/SW_Beleid/Verslagen%20GECORO/Richtnota%20RUP%20Binnenstad%20Deel_1.pdf, p. 8.)

Afbeelding 3: Gebieden en plaatsen van culturele, historische en/of esthetische waarde. (http://www.antwerpen.be/docs/Stad/Bedrijven/Stadsontwikkeling/SW_Beleid/Verslagen%20GECORO/Richtnota%20RUP%20Binnenstad%20Deel_1.pdf, p. 19.)

¹ (http://www.antwerpen.be/docs/Stad/Bedrijven/Stadsontwikkeling/SW_Beleid/Verslagen%20GECORO/Richtnota%20RUP%20Binnenstad%20Deel_1.pdf, p. 7.)

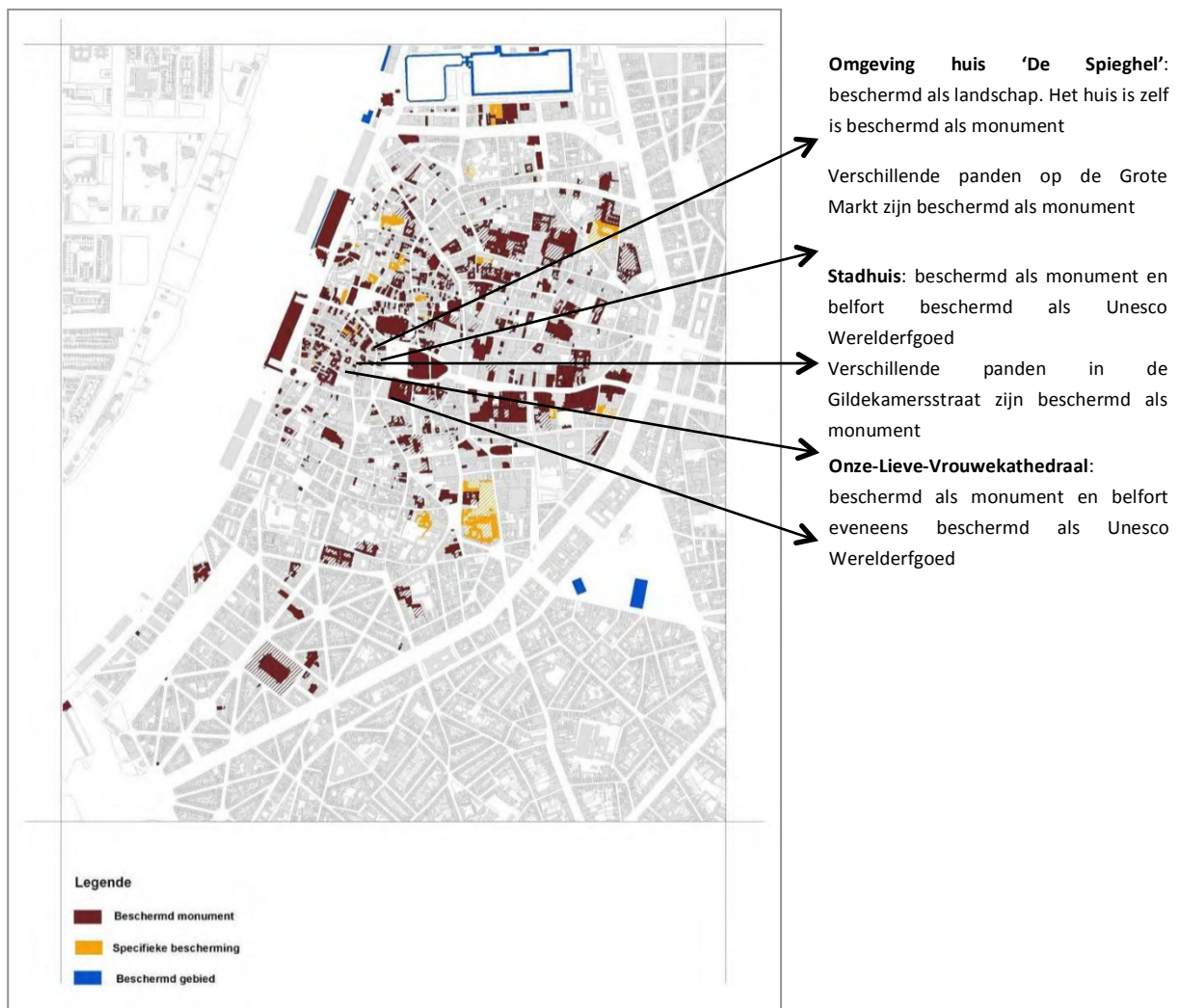
Afbeelding 4: uittreksel gewestplan – plan geopunt

Ook op bovenstaand uittreksel van het gewestplan is duidelijk af te lezen dat het Stadhuis gelegen is in woongebied met cultureel, historisch en/of esthetische waarde (rood met zwarte arcering).

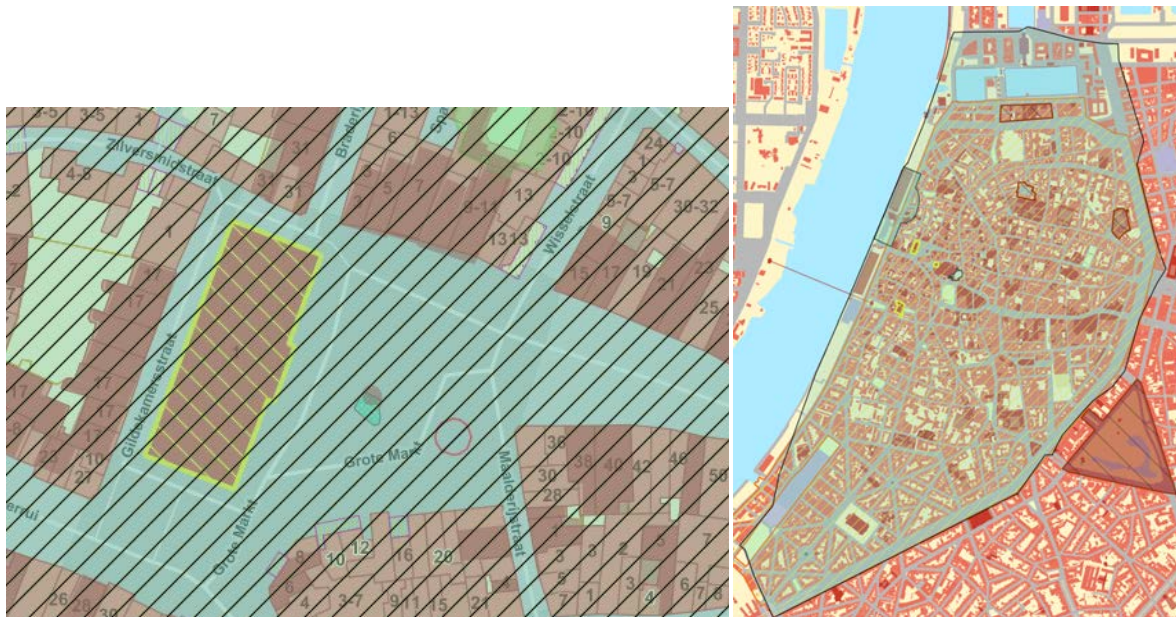

Afbeelding 5: luchtfoto met aanduiding van het beschermde gebouw

Op een ander stadsplan wordt het onroerend erfgoed in de binnenstad weergegeven. Het betreft monumenten beschermd in het kader van het decreet van 3 maart 1976 tot bescherming van monumenten en stads- en dorpsgezichten. Op de kaart is zichtbaar dat het stadhuis beschermd is als monument alsook enkele andere huizen aan de Grote Markt. Het stadhuis bevindt zich in een zone waar vrij veel gebouwen beschermd zijn.

Afbeelding 6: Beschermd monumenten in de binnenstad
(http://www.antwerpen.be/docs/Stad/Bedrijven/Stadsontwikkeling/SW_Beleid/Verslagen%20GECORO/Richtnota%20RUP%20Binnenstad-%20Deel_1.pdf, p. 21.)

Afbeelding 7: uittreksels geoloket onroerend erfgoed

Op bovenstaande kaarten zijn volgende zaken af te lezen:

- het stadhuis is gelegen in een vastgestelde archeologische zone² (groen met zwarte arcering)
- het stadhuis is Unesco Werelderfgoed, gelegen in een kernzone³ (gele arcering)
- rond de kernzone is een bufferzone⁴ gelegen aangeduid met een lichtgele arcering op de rechter kaart.

² <https://www.onroerenderfgoed.be/nl/onderzoek/wetenschappelijke-inventarissen/inventaris-van-de-archeologische-zones/>

³ <https://geo.onroerenderfgoed.be/#zoom=19&lat=6660506.769881781&lon=489801.60986214946>

⁴ <https://geo.onroerenderfgoed.be/#zoom=19&lat=6660506.769881781&lon=489801.60986214946>

DOSSIER
0471-02 Stadhuis Antwerpen

DEELDOSSIER
Beheersplan

FASE
Uitvoeringsontwerp

DATUM
27/01/2017

2. Historische nota

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	4
2.	Historische evolutie van de omgeving	5
3.	Het stadhuis aan de grote markt en de historische evolutie van het stadhuis als gebouw	7
4.	Overzichtsplannen historische evolutie	8

1. Inleiding

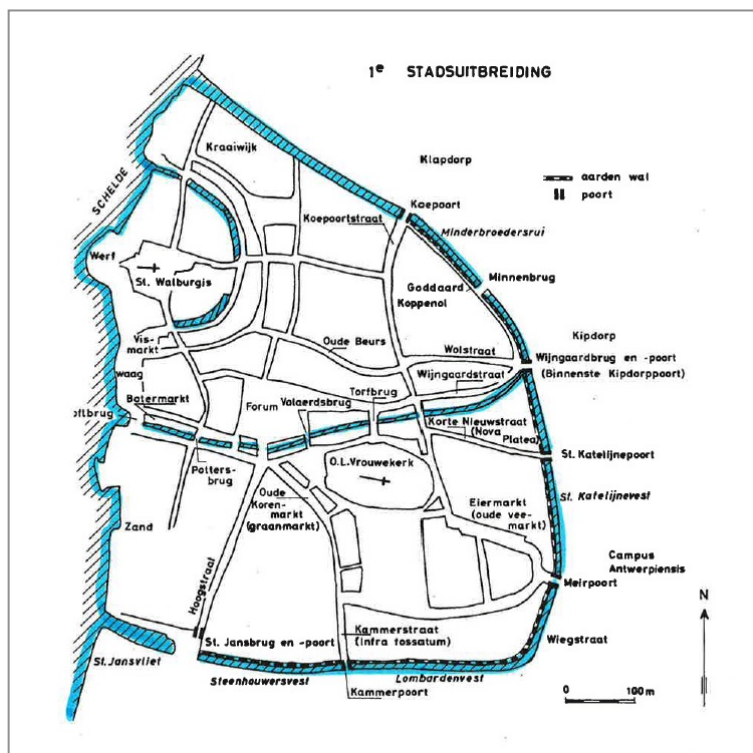
Op 22 oktober 2010 werd de Tijdelijke Vereniging opgericht De Clercq, Maclot- Van Ginneken. Ze werden aangesteld voor het uitvoeren van een diepgaand bouwhistorisch onderzoek, een opdracht die op 15 juli 2011 uitgebreid werd met aanvullend kunsthistorisch onderzoek van de “collectie stadhuis.”

Het doel van dit onderzoek was het in kaart brengen van de bouw- en verbouwingsgeschiedenis, de historiek van het ruimtegebruik van het stadhuis en dit aan de hand van enerzijds bouwhistorisch en anderzijds bouwarcheologisch onderzoek van de verschillende bouwfasen, met daaraan gekoppeld een waardenstelling voor het gebouw dat is opgenomen in UNESCO's werelderfgoedlijst.

Hieronder wordt een beknopte historische evolutie van de omgeving besproken. Voor de historische evolutie van het stadhuis aan de grote markt en van het stadhuis als gebouw verwijzen we naar de volledige studie opgemaakt door De Clercq, Maclot – Van Ginneken.

2. Historische evolutie van de omgeving

Het grondgebied van Antwerpen was oorspronkelijk een waterrijk gebied.¹ Drie grote zandruggen op de rechteroever van de Schelde vormden grote droge platen en bepaalden het reliëf van de binnenstad. De eerste versterking of “burcht” is terug te voeren tot de 9de eeuw.² Het historische centrum van Antwerpen ontstond langs een grote buitenbocht van de Schelde. Een halfcirkelvormige wal liep van het huidige Steen – richting vleeshuis – en zo verder binnen de burchtgracht terug naar de Schelde.³ Binnenin bevond zich een straatvormig (radiaal-concentrisch) gegroepeerde nederzetting. Om veiligheidsredenen werd de oude burcht omgeven met een watersingel. De gracht liep langs de Suikerrui, zuidzijde van de Grote Markt Kaasrui, Jezuïetenrui, Minderbroedersrui, Koepoortbrug en vandaar ongeveer in rechte lijn naar de Koolkaai. Ca. 1100 was de ruienstad volgebouwd.⁴

Afbeelding 1: Antwerpen na de eerste stadsuitbreiding (ca. 1200), tekening W. De Schamphelaere (<http://users.telenet.be/historysite/antwerp1.html>)

In de 13de eeuw kende Antwerpen een periode van bloei op het vlak van handel en nijverheid. De economische gunstige conjunctuur weerspiegelde zich in de groei van de stad. De voortdurende bevolkingstoename zorgde ervoor dat men zich buiten de vesten vestigde. Met de bouw van nieuwe stadswallen werden deze nieuwe ‘wijken’ binnen de stadsvesten opgenomen. Tijdens en na de middeleeuwen breidde de stad zich verschillende malen uit. Haar grootste bloeiperiode kende ze in de 16de eeuw.⁵

¹ OFFECIERS, D., ‘De 19de- en 20ste-eeuwse verbouwingen in het interieur van het stadhuis van Antwerpen: de publieke ruimten van het Schoon Verdiep’, (onuitg. masterthesis, Artesis Hogeschool Antwerpen), Antwerpen, 2009, p.18.

² <http://inventaris.vioe.be/dibe/geheel/20641>

³ OFFECIERS, D., 2009, p.18.

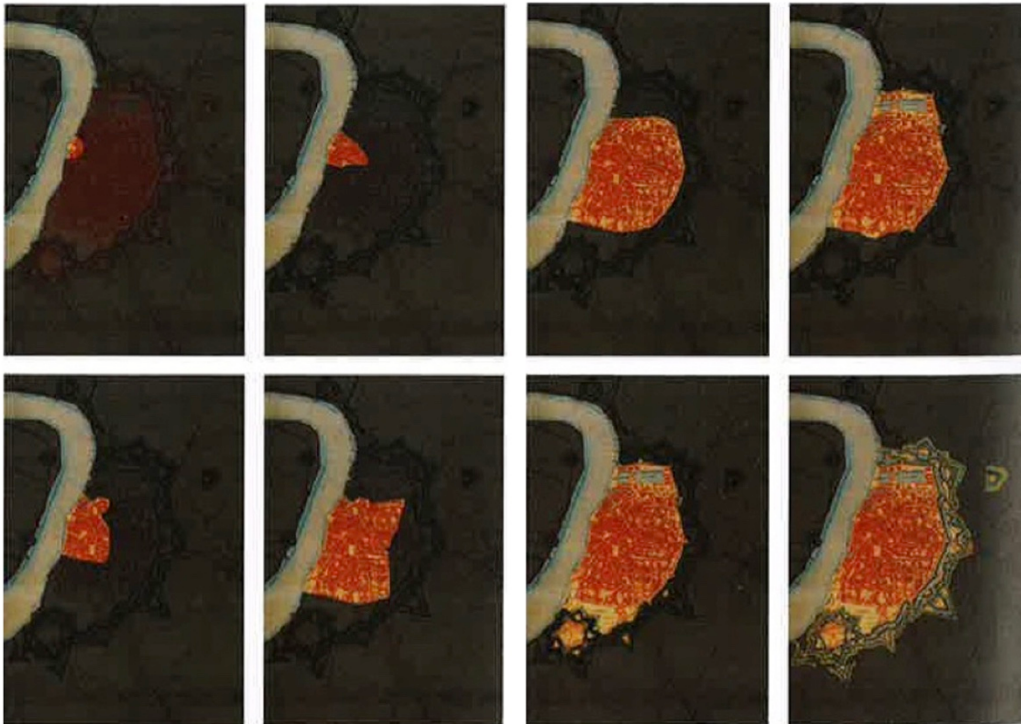
⁴ <http://inventaris.vioe.be/dibe/geheel/20641>

⁵ OFFECIERS, D., 2009, p.19.

In 1520 wilde men de stadsversterkingen verbeteren. Een nieuwe stadsomwalling werd dertig jaar later gebouwd volgens het gebastionneerde type. De oude stadspoorten op de vesten werden hierbij allemaal gesloopt. Deze nieuwe stadsomwalling zal stand houden tot het einde van de 19de eeuw.⁶

Afbeelding 2: Kaart van Antwerpen, tussen 1524 en 1528, vogelperspectief vanuit het westen –“antwerpia in brabantia”, gravure 33 cm x 90 cm, vermoedelijke auteur: horebout g.Amsterdam, prentenkabinet van het rijksmuseum. (TIJS,R., ‘Antwerpen: Atlas van een stad in ontwikkeling’, Tielt, 2007, p.34.)

Afbeelding 3 : Schematische voorstelling van de voornaamste scharnierpunten bij de opeenvolgende stadsuitbreidingen.
Ca. 900 - ca. 950 / Ca. 1250 - ca. 1300 / Ca. 1450 - ca. 1550 / Ca. 1650 - ca. 1875
(TIJS,R., ‘Antwerpen: Atlas van een stad in Ontwikkeling’, Tielt, 2007, p. 136

⁶ Ibid., p.19.

3. Het stadhuis aan de grote markt en de historische evolutie van het stadhuis als gebouw

Document:

Bouwhistorische nota – bijlage 2

De historische studie werd als volgt samengesteld:

A. Historisch onderzoek via archivalia, iconografie en literatuur:

- Tijdens het Ancien Regime (1540-1792)
 - met de voorlopers van het stadhuis, het nieuwe stadhuis, de bouw en heropbouw na de brand en aanpassingen in de 17^e en 18^e eeuw;
- na het Ancien Regime
 - In de Franse tijd (1792-1815) met stadbouwmeesters Blom en Verly;
 - In de Hollandse tijd (1815-1830) met stadbouwmeesters Marcelis en Bourla;
 - In onafhankelijk België (1831-heden) met stadbouwmeesters Bourla, Stoop, Dens in de 19^e eeuw en met stadbouwmeesters Van Mechelen, Van Averbek, Fivez, Peeters in de 20ste eeuw.

B. Bouwarcheologisch en materiaaltechnisch onderzoek

-Over bouwsporen en materiaaltechnisch onderzoek

C. Vergelijkende studie

-over bouwtypologie en bouwprogramma

D. Onderzoek van het roerend patrimonium van het stadhuis en zijn collectie

-het opstellen van een volledige database

F. referenties

- bibliografie
- archivalia en iconografie
- expertises (pertrografie en mortelanalyses)

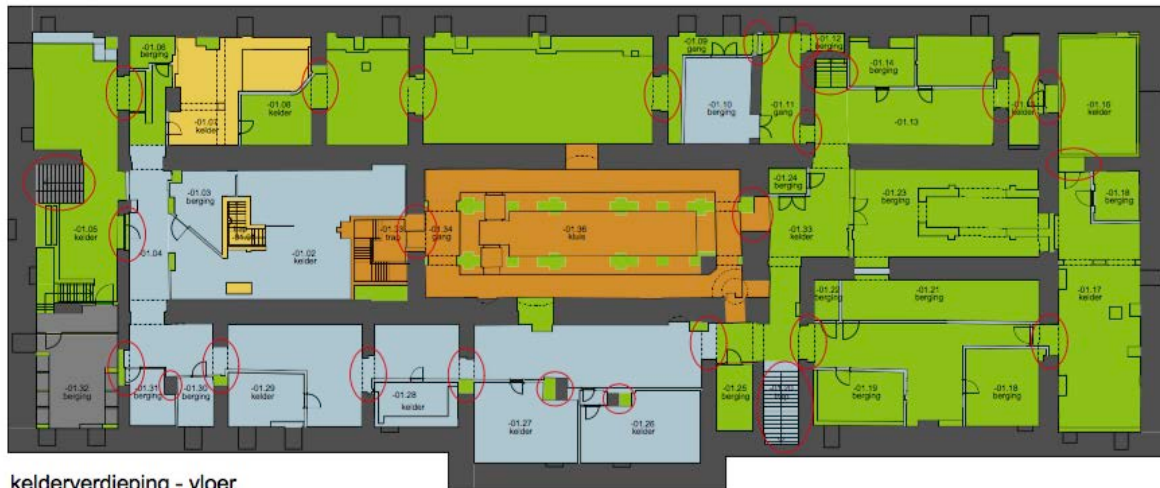
Het rapport van de bibliografische en archivalische studie is opgevat als een biografie van het gebouw, met als corpus het chronologisch verslag van het ontstaan, de oprichting en de verder evolutie van het gebouw, en met relevante iconografie ter illustratie.

Het rapport van het materiaaltechnisch onderzoek is opgevat als een met foto's geïllustreerde bespreking van waarnemingen en resultaten van specifieke onderzoeksaspecten, in hoofdzaak het materiaalgebruik van de gevelopbouw en de sculptuur van het risaliet met campanile in de diverse bouw- en restauratiefasen.

Voor het vergelijkende onderzoek zijn een aantal specifieke aspecten geselecteerd en voor het eerst architectuurhistorisch ontleed, die het gebouw kenmerken en plaatsen binnen de 16^e eeuwse maniëristische architectuur.

4. Overzichtsplannen historische evolutie

A. Bouwevolutie grondplannen⁷

LEGENDE

1970 tot nu	daterend van 16de eeuw en verplaatst in 19de eeuw
1950 tot 1969	afbraak 1950 tot 1969
1900 tot 1949	afbraak 1900 tot 1949
restauratie 1853 tot 1899	afbraak 1853 tot 1899
19de eeuw A	afbraak 19de eeuw A
18de eeuw	
17de eeuw	
16de eeuw	

⁷ P. MACLOT, L. DE CLERQ, I. VAN GINNEKEN, Bouwhistorische studie Stadhuis Antwerpen, onuitgegeven studie in opdracht van de Stad Antwerpen, 2012, bijlagen bouwevolutie plannen

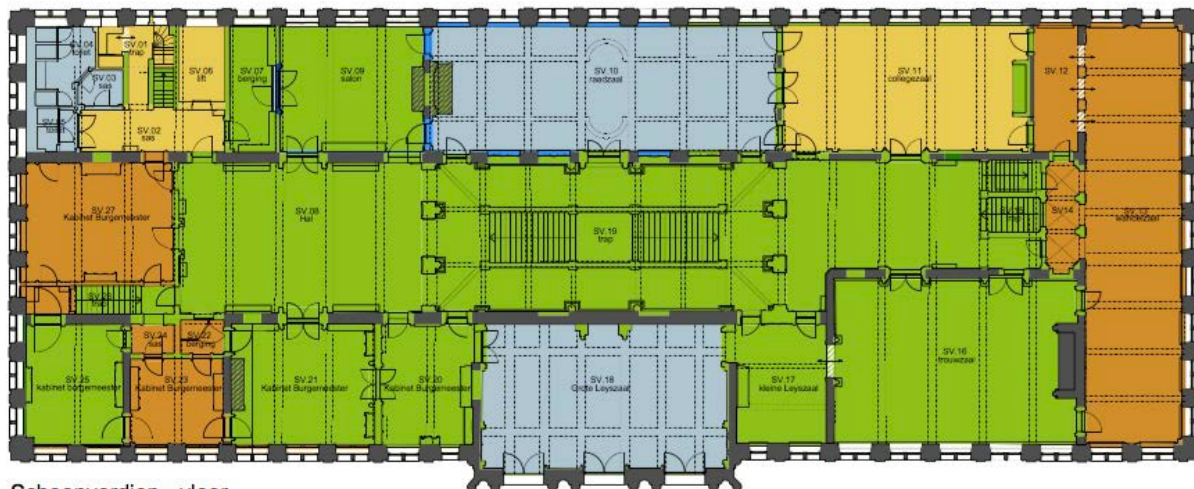
Gelijkvloerse verdieping - vloer

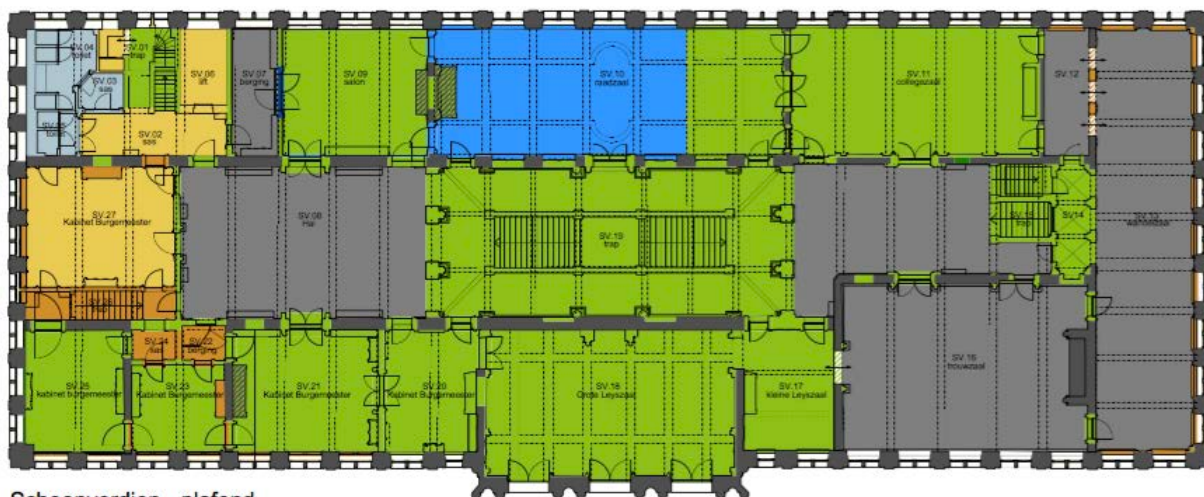
Gelijkvloerse verdieping – plafond

LEGENDE

1970 tot nu	daterend van 16de eeuw en verplaatst in 19de eeuw
1950 tot 1969	afbraak 1950 tot 1969
1900 tot 1949	afbraak 1900 tot 1949
restauratie 1853 tot 1899	afbraak 1853 tot 1899
19de eeuw A	afbraak 19de eeuw A
18de eeuw	
17de eeuw	
16de eeuw	

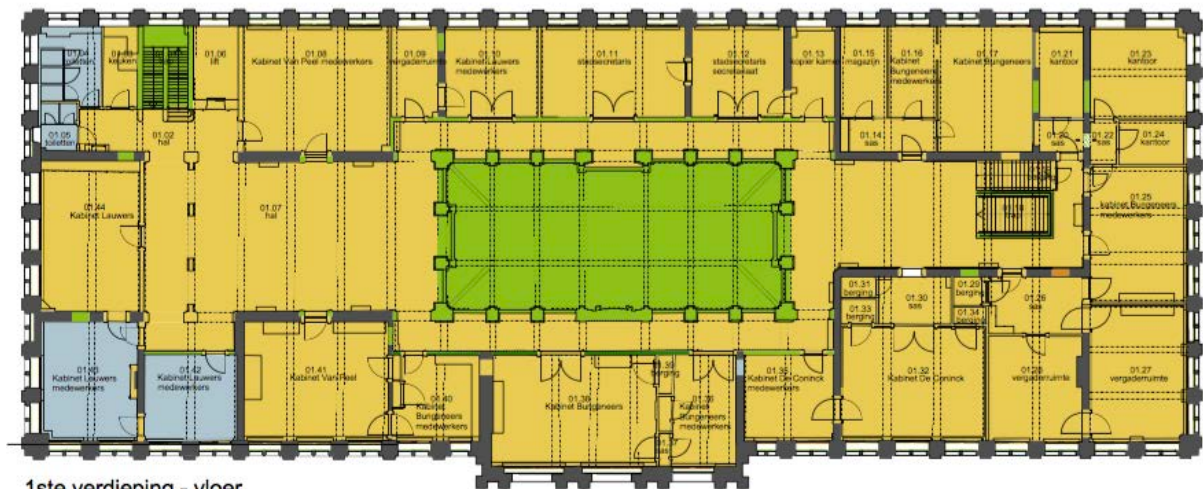
Schoonverdiep - vloer

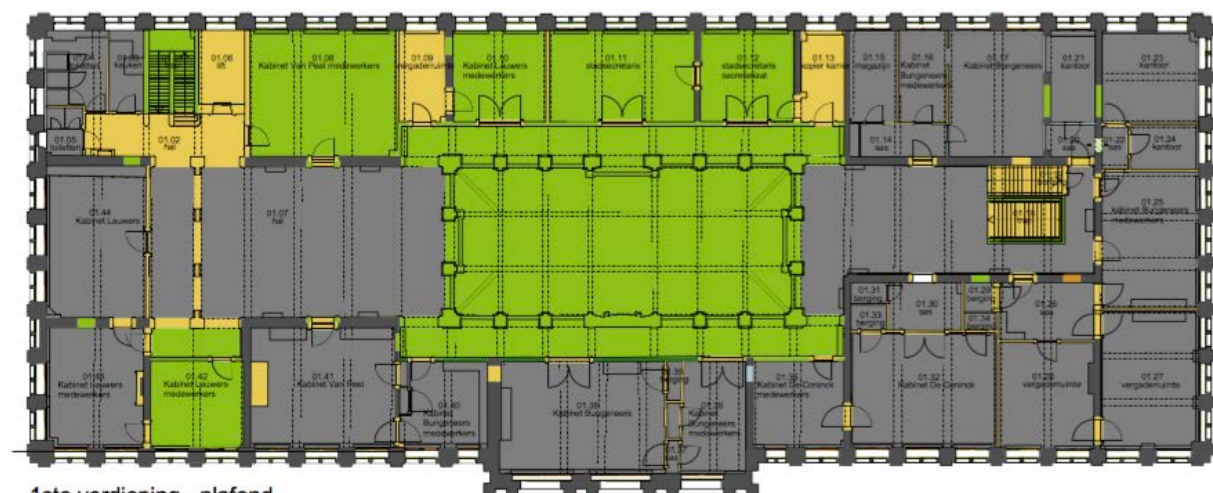
Schoonverdiep - plafond

LEGENDE

1970 tot nu	daterend van 16de eeuw en verplaatst in 19de eeuw
1950 tot 1969	afbraak 1950 tot 1969
1900 tot 1949	afbraak 1900 tot 1949
restauratie 1853 tot 1899	afbraak 1853 tot 1899
19de eeuw A	afbraak 19de eeuw A
18de eeuw	
17de eeuw	
16de eeuw	

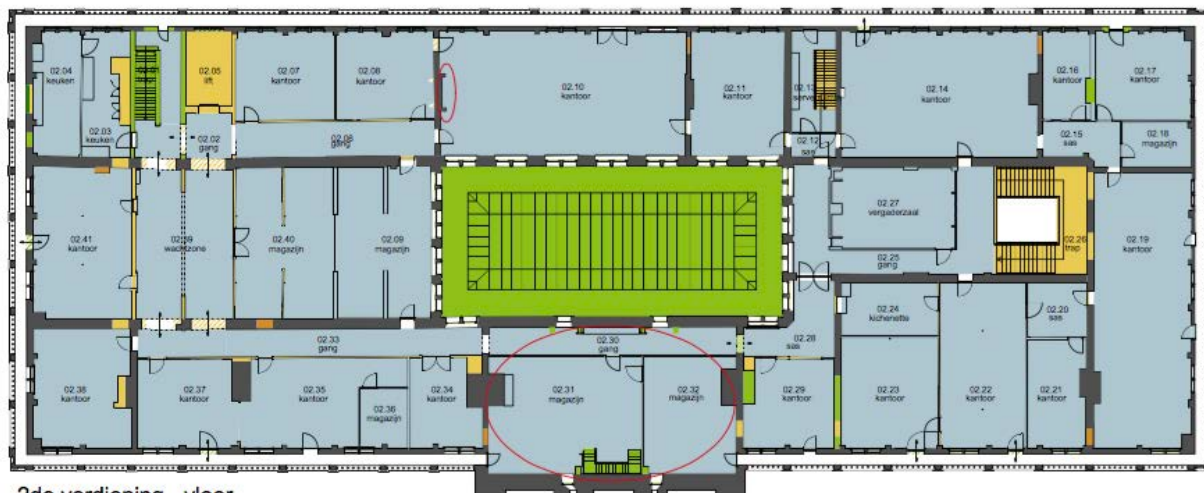
1ste verdieping - vloer

1ste verdieping - plafond

LEGENDE

	1970 tot nu		daterend van 16de eeuw en verplaatst in 19de eeuw
	1950 tot 1969		afbraak 1950 tot 1969
	1900 tot 1949		afbraak 1900 tot 1949
	restauratie 1853 tot 1899		afbraak 1853 tot 1899
	19de eeuw A		afbraak 19de eeuw A
	18de eeuw		
	17de eeuw		
	16de eeuw		

2de verdieping - vloer

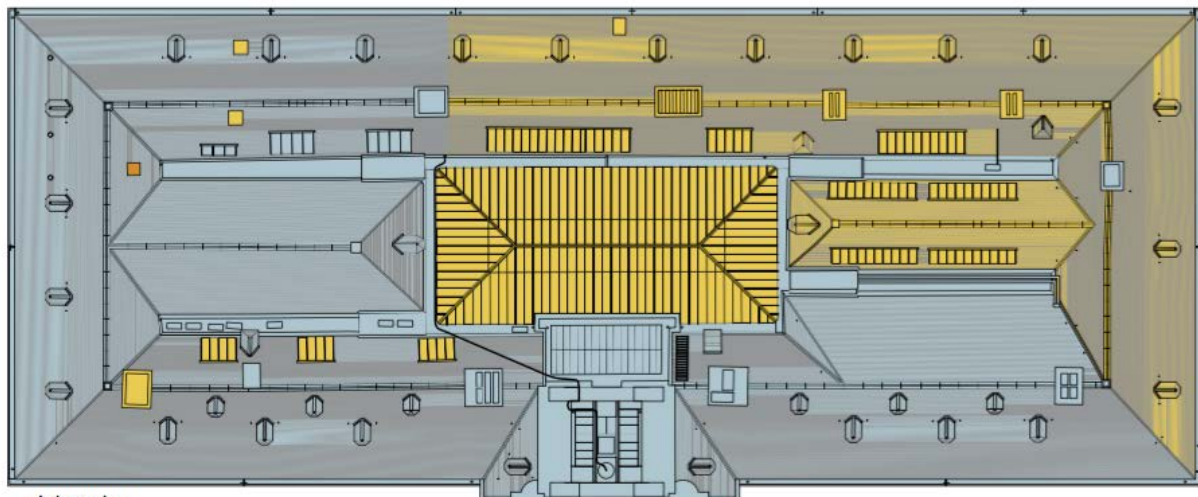
2de verdieping - plafond

LEGENDE

1970 tot nu	daterend van 16de eeuw en verplaatst in 19de eeuw
1950 tot 1969	afbraak 1950 tot 1969
1900 tot 1949	afbraak 1900 tot 1949
restauratie 1853 tot 1899	afbraak 1853 tot 1899
19de eeuw A	afbraak 19de eeuw A
18de eeuw	
17de eeuw	
16de eeuw	

zolderverdieping

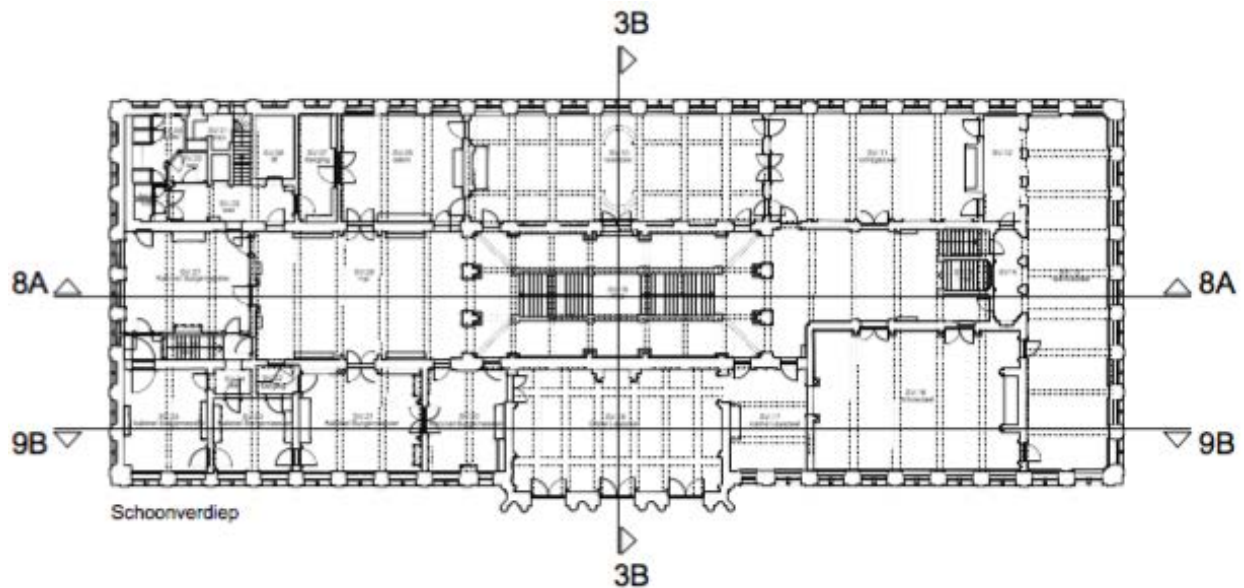

dakenplan

LEGENDE

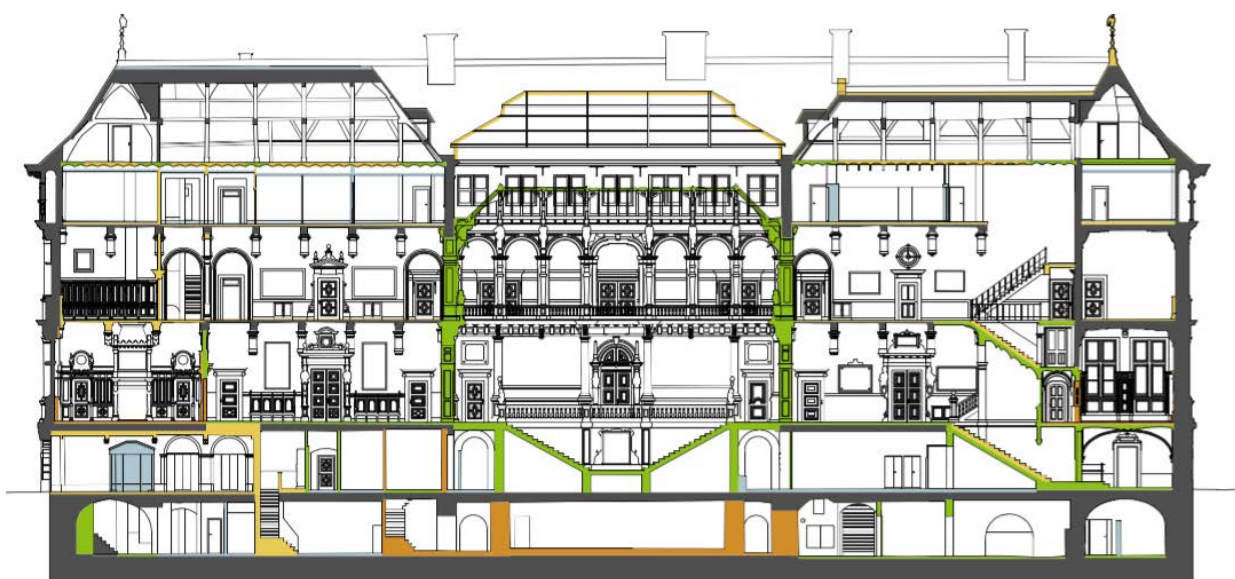
1970 tot nu	daterend van 16de eeuw en verplaatst in 19de eeuw
1950 tot 1969	afbraak 1950 tot 1969
1900 tot 1949	afbraak 1900 tot 1949
restauratie 1853 tot 1899	afbraak 1853 tot 1899
19de eeuw A	afbraak 19de eeuw A
18de eeuw	
17de eeuw	
16de eeuw	

B. Bouwevolutie snedes⁸

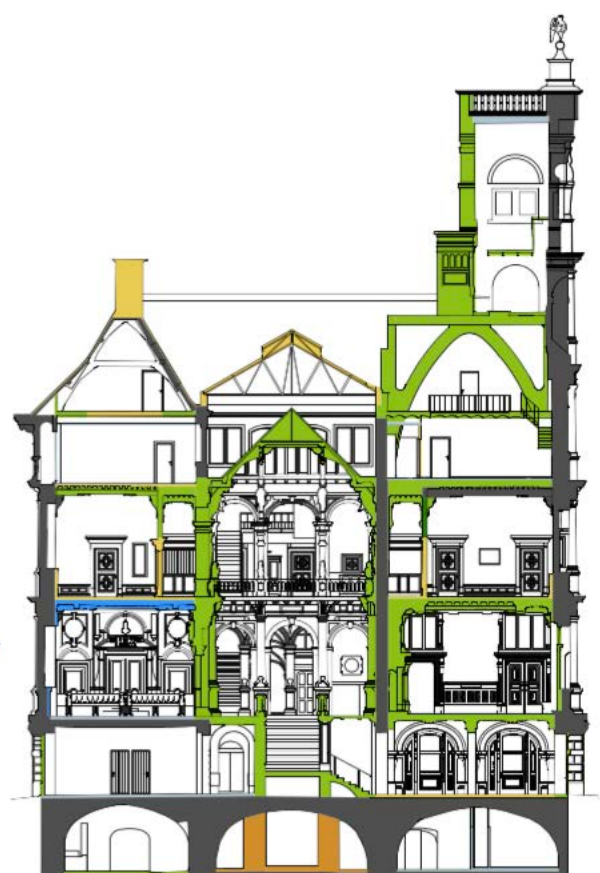

langssnede 9B

⁸ P. MACLOT, L. DE CLERQ, I. VAN GINNEKEN, Bouwhistorische studie Stadhuis Antwerpen, onuitgegeven studie in opdracht van de Stad Antwerpen, 2012, bijlage bouwevolutie snedes

langssnede 8A

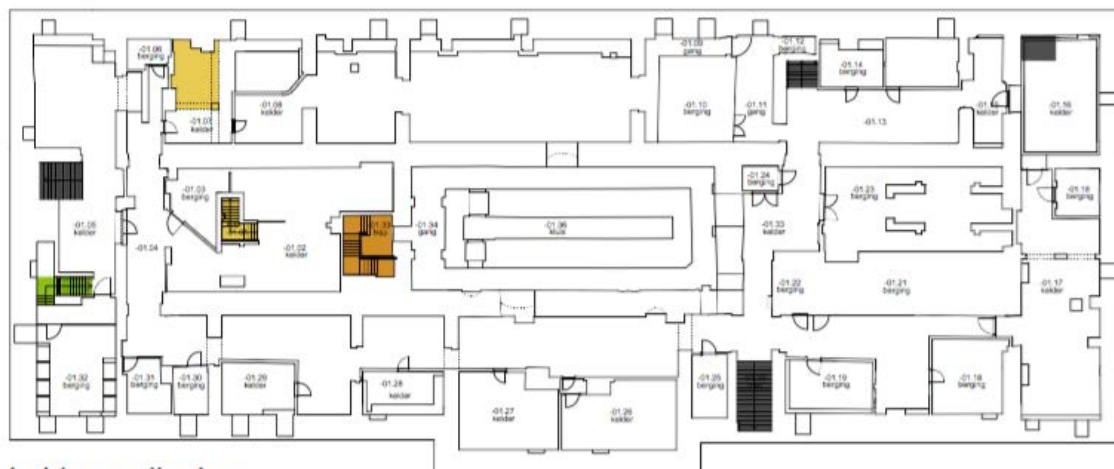
dwarssnede 3B

LEGENDE

	1970 tot nu
	1950 tot 1969
	1900 tot 1949
	restauratie 1853 tot 1899
	19de eeuw A
	18de eeuw
	17de eeuw
	16de eeuw

	daterend van 16de eeuw en verplaatst in 19de eeuw
	afbraak 1950 tot 1969
	afbraak 1900 tot 1949
	afbraak 1853 tot 1899
	afbraak 19de eeuw A

C. Bouwevolutie gevels en circulatie⁹

kelderverdieping

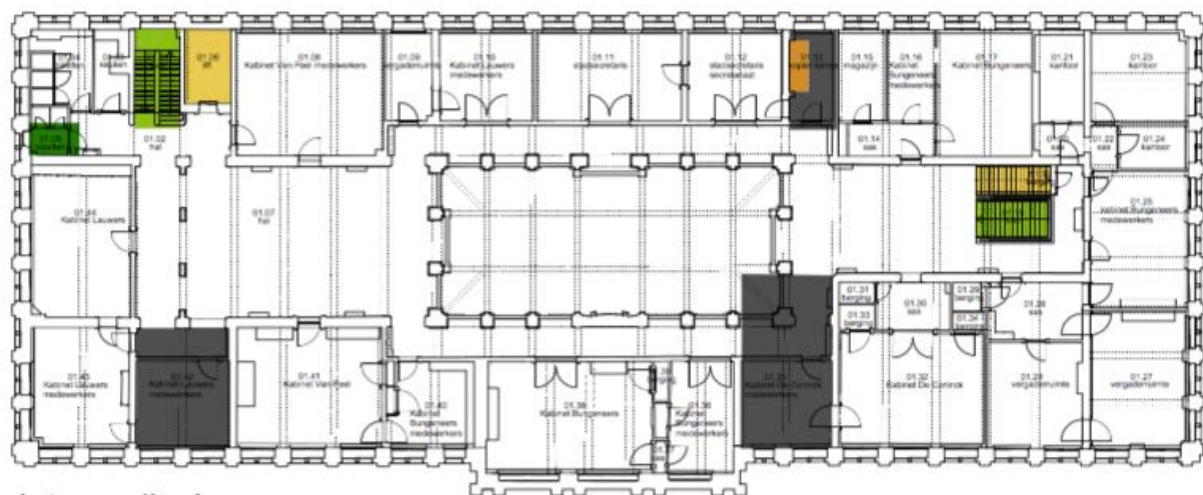
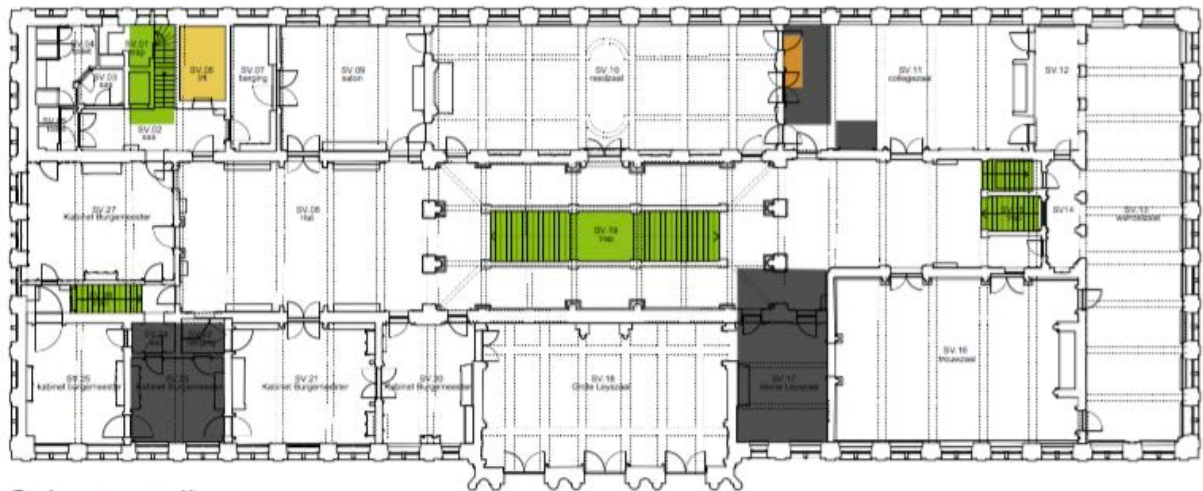

gelijkvloerse verdieping

LEGENDE

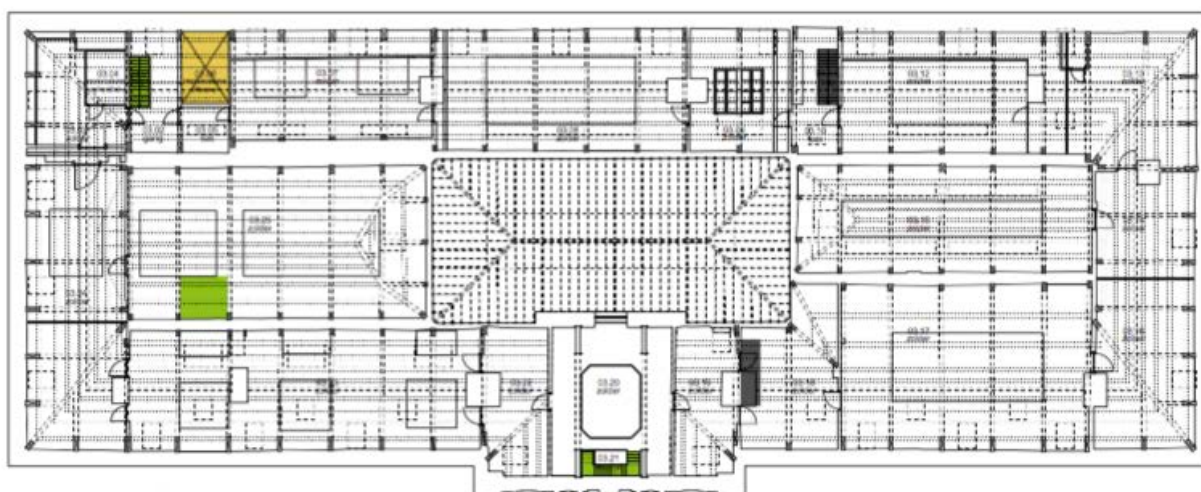
1970 tot nu	daterend van 16de eeuw en verplaatst in 19de eeuw
1950 tot 1969	afbraak 1950 tot 1969
1900 tot 1949	afbraak 1900 tot 1949
restauratie 1853 tot 1899	afbraak 1853 tot 1899
19de eeuw A	afbraak 19de eeuw A
18de eeuw	
17de eeuw	
16de eeuw	

⁹ P. MACLOT, L. DE CLERQ, I. VAN GINNEKEN, Bouwhistorische studie Stadhuis Antwerpen, onuitgegeven studie in opdracht van de Stad Antwerpen, 2012, bijlage bouwevolutie gevels en circulatie

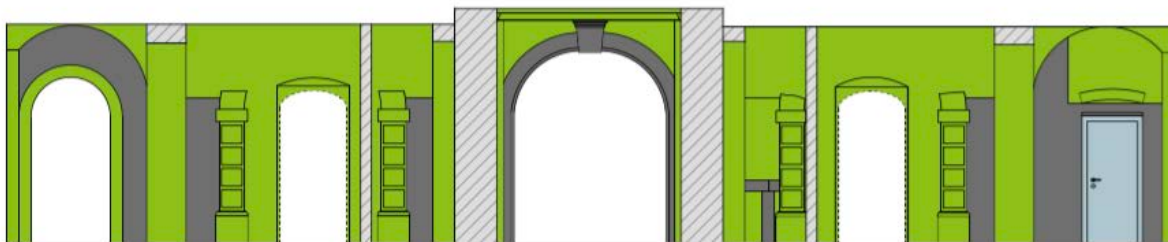
2de verdieping

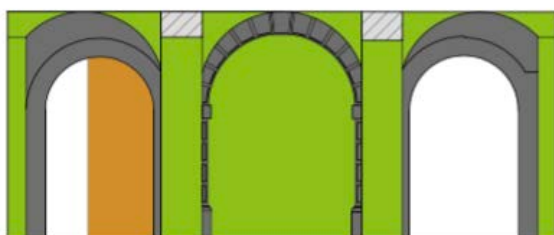
zolderverdieping

LEGENDE

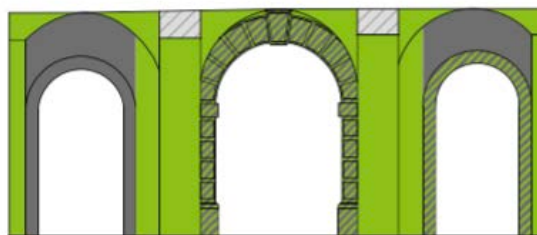
1970 tot nu	daterend van 16de eeuw en verplaatst in 19de eeuw
1950 tot 1969	afbraak 1950 tot 1969
1900 tot 1949	afbraak 1900 tot 1949
restauratie 1853 tot 1899	afbraak 1853 tot 1899
19de eeuw A	afbraak 19de eeuw A
18de eeuw	
17de eeuw	
16de eeuw	

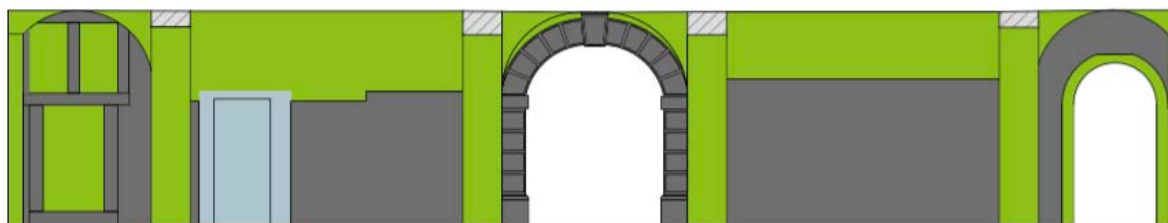
gevel binnenkoer – oostzijde Grote Markt

gevel binnenkoer – zuidzijde Suikerrui

gevel binnenkoer – noordzijde Zilvermidstraat

gevel binnenkoer – westzijde Gildenkamersstraat

LEGENDE

	1970 tot nu		daterend van 16de eeuw en verplaatst in 19de eeuw
	1950 tot 1969		afbraak 1950 tot 1969
	1900 tot 1949		afbraak 1900 tot 1949
	restauratie 1853 tot 1899		afbraak 1853 tot 1899
	19de eeuw A		afbraak 19de eeuw A
	18de eeuw		
	17de eeuw		
	16de eeuw		

De schematische plannen zijn op groter formaat terug te vinden in bijlage 2

Document:

Overzichtsplannen historische evolutie – bijlage 2

DOSSIER
0471-02 Stadhuis Antwerpen

DEELDOSSIER
Beheersplan

FASE
Uitvoeringsontwerp

DATUM
27/01/2017

3. Inventaris

Inhoudsopgave

1. Algemene beschrijving / typering en ruimtelijke context	5
2. Plannen bestaande toestand	7
2.1. Plan kelder	7
2.2. Plan gelijkvloers	8
2.3. Plan schoon verdiep	9
2.4. Plan eerste verdieping	10
2.5. Plan tweede verdieping	11
2.6. Plan zolder	12
3. Snedes bestaande toestand	13
3.1. Langssnede	13
3.2. Dwarssnede	14
4. Gevels bestaande toestand	15
4.1. Voorgevel (Grote Markt)	15
4.2. Achtergevel (Gildenkamersstraat)	16
4.3. Zijgevel (Zilversmidstraat)	17
4.4. Zijgevel (Suikerrui)	18
5. EXTERIEUR	19
5.1. Gevels en buitenverharding	19
5.1.1. Inventarisatie	19
5.1.2. Diagnose	23
5.1.3. Kenmerkende erfgoedelementen thv de gevels en buitenverharding	28
5.2. Buitenschrijnwerk	29
5.2.1. Inleiding	29
5.2.2. Inventarisatie	31
5.2.3. Diagnose	34
5.2.4. Kenmerkende erfgoedelementen - buitenschrijnwerk	37
5.3. Ijzerwerk	37
5.3.1. Inventarisatie	37
5.3.2. Diagnose	37
5.4. Muurbekroningen	39
5.4.1. Inventarisatie	39
5.4.2. Diagnose	40
5.5. Dak	42
5.5.1. Algemeen	42
5.5.2. Dakbekleding	43
5.5.3. Hemelwaterafvoer	45
5.5.4. Dakkapellen	50

5.5.5.	Dakramen	52
5.5.6.	Centrale lichtkoepel	52
5.5.7.	Schoorstenen en verluchtingen	54
5.5.8.	Toegankelijkheid/bereikbaarheid van zolder en daken	55

6. INTERIEUR **57**

6.1.1.	Kelder	57
6.1.2.	Gelijkvloerse verdieping	58
6.1.3.	Schoon Verdiep	59
6.1.4.	Eerste verdieping	60
6.1.5.	Zolder	62
6.1.6.	Bijlagen interieur	62

1. Algemene beschrijving / typering en ruimtelijke context

Als men vandaag vanuit de Kaasrui het plein betreedt ziet men in het begin enkel het middenrisaliet van het stadhuis. Het middenrisaliet is plastisch uitgewerkt volgens de gotische bouwtraditie en past perfect tussen de andere rijkelijk versierde gildehuizen op de Grote Markt. Naarmate men vanuit de Kaasrui dichterbij het stadhuis komt, ziet men de zijvleugels van het gebouw tevoorschijn komen. Tegen alle verwachtingen in, zijn deze zijvleugels volgens andere architectuurprincipes opgebouwd. De zijvleugels zijn strakker opgebouwd en geïnspireerd op de Italiaanse renaissance-stijl. Het middenrisaliet in combinatie met de strakke zijvleugels maken van het stadhuis een zeer prestigieus en imposant gebouw waardoor het een belangrijke plaats inneemt op de Grote Markt.

De hoofdgevel van het gebouw is duidelijk naar de Grote Markt gericht. Niettegenstaande bevindt de meest gebruikte inkompartij zich aan de zuidgevel van het gebouw bij de Suikerrui. Na de afbraak van het huizenblok aan de Suikerrui is er een nieuw voorplein ontstaan dat aanleiding gaf tot het bouwen van een nieuwe inkompartij. Vreemd genoeg wordt de hoofdkom van het stadhuis nu enkel nog maar gebruikt voor ceremoniële toepassingen of evenementen.

Rondom het stadhuis vormen de gevels van de huizen aan de Grote Markt een mooi decor, maar het aantal authentieke façades is bijzonder klein. De verschillende huizen ondergingen talrijke en vaak ingrijpende veranderingen.¹ Globaal genomen bestaat het hele marktplein uit een staalkaart van vooral neorenaissancistische bravoure, in hoofdzaak afgewisseld met neotraditionele zand- en baksteenarchitectuur, zoals deze omstreeks het einde van de 16de eeuw wel gebruikelijk moet zijn geweest.²

In 1832 plantte men in het midden van de Grote Markt een vrijheidsboom. Twee jaar later moest deze vervangen worden. Het nieuwe exemplaar hield het uit tot 1882. Later kwam op deze plek de Brabofontein, waarvan Jef Lambeaux in 1883 een model maakte. Op 31 mei van het volgende jaar besliste het stadsbestuur het gevaarte te laten uitvoeren en het op de Grote Markt te plaatsen. Op het Salon van 1885 kregen de Antwerpenaars het gipsmodel te zien. Nog eens een jaar later gaf men een Brussels bedrijf de opdracht om de bronzen stukken te gieten.³ Op 21 augustus 1887 onthulde men op de Grote Markt het bronzen standbeeld van Salvius Brabo. Brabo was terug van weggeweest. Meer dan 300 jaar geleden was Brabo reeds aanwezig op de Grote Markt in de nis van de voorgevel van het stadhuis. Driehonderd jaar geleden hadden de jezuïeten hem uit de nis van het stadhuis gehaald en verbannen naar de werfpoort.⁴ In de nis boven de ingang van het stadhuis kwam in de plaats een Madonnabeeld van de stadspatrones.⁵

¹ LAMPO, J., 1993, p. 91.

² TIJS, R., 'Antwerpen: Atlas van een stad in Ontwikkeling', Tielt, 2007, p. 181.

³ LAMPO, J., 1993, p. 116.

⁴ HECKE, VAN, P., 2010, p. 52.

⁵ Ibid., p. 118.

Afbeelding 1: De voorgevel van het Stadhuis gedeeltelijk in houten steigers. Ervoor de Vrijheidsboom. 1860. (www.felixarchief.be)

Afbeelding 2: Brabofontein. (foto fotograaf Georges De Kinder)

Antwerpen hield Brabo voor de stichter van Brabant. Hij symboliseerde de verpersoonlijking van de vrijheden (privileges) van de stad. De brabofontein is ook het zinnebeeld van de tolvrije doorgang van de Schelde en het zelfbestuur van de stad.⁶ Vandaag is het brabobeeld samen met het stadhuis en de gildehuizen één van de drie grote attracties op de Grote Markt.

Oorspronkelijk was Brabo gericht naar de Schelde. Het leek toen zo dat Brabo de hand van de reus door het raam van het kabinet van de burgemeester gooide. Men heeft het beeld toen maar omgedraaid.⁷

Sinds enkele jaren staat er terug een vrijheidsboom op de Grote Markt. Deze boom bevindt zich aan de andere zijde van de Grote Markt ter hoogte van café de Valck. Nu is het de herinnering aan Wereldoorlog II.⁸

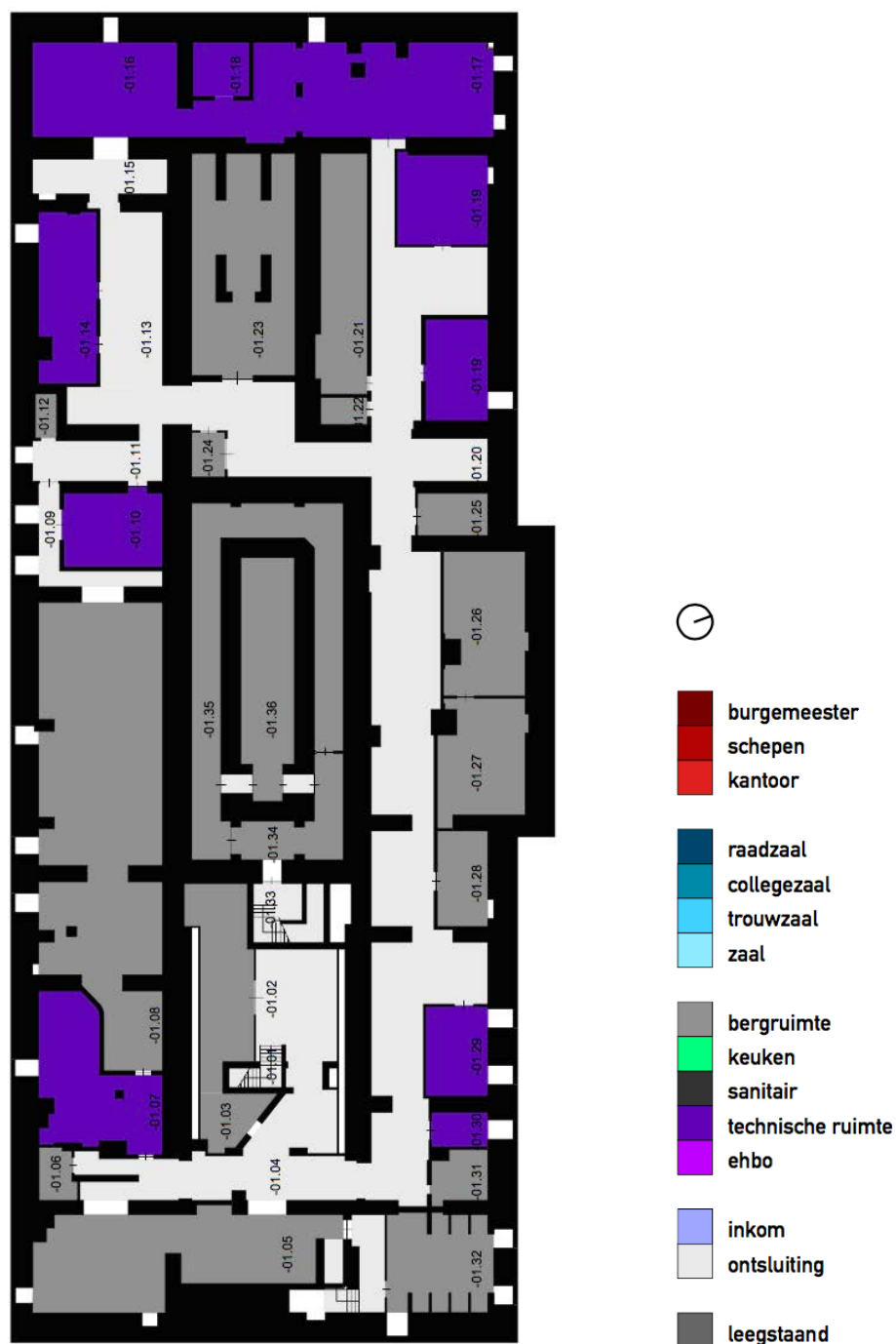
⁶ Ibid., p. 52.

⁷ Ibid., p. 199.

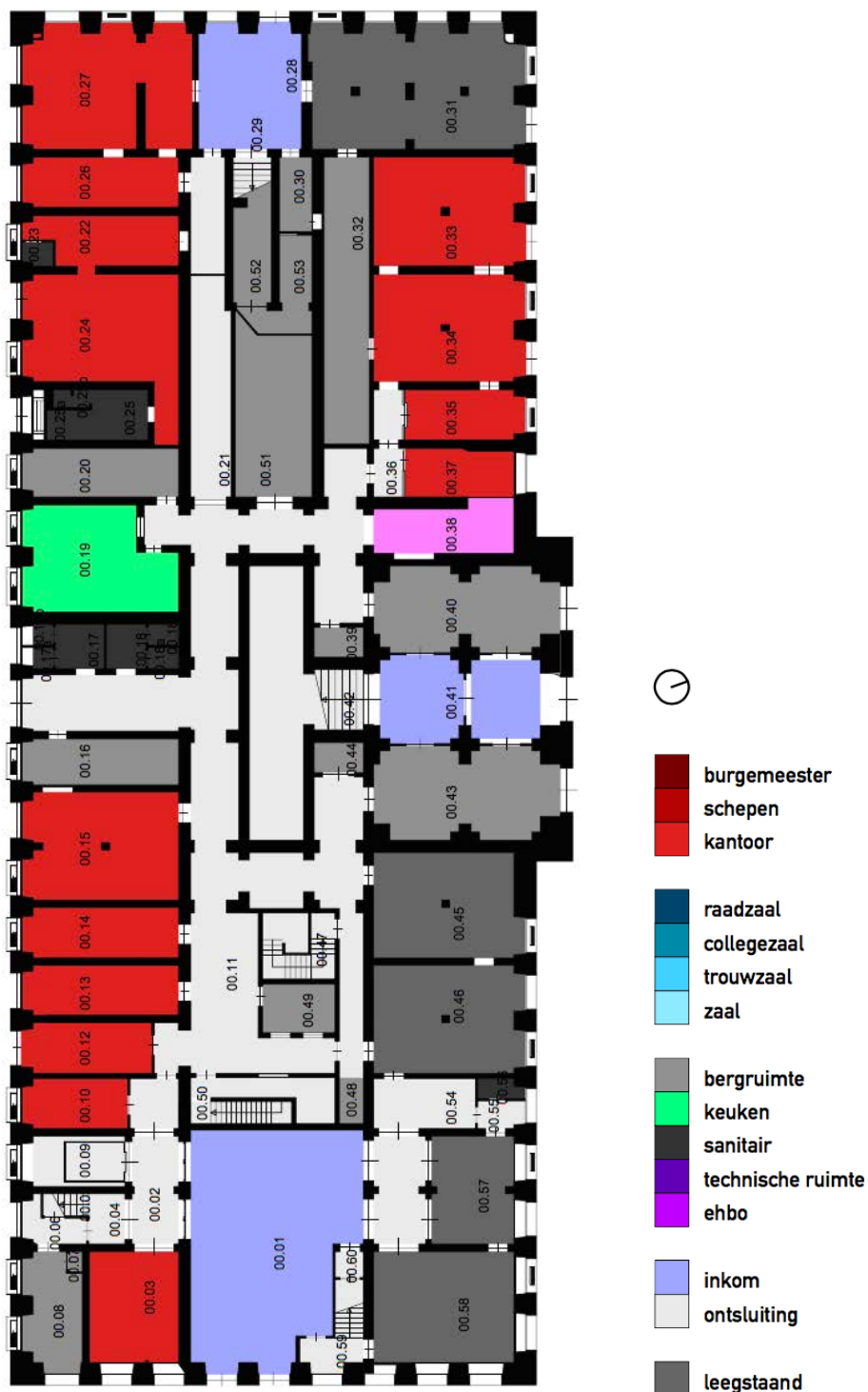
⁸ Ibid., p. 199.

2. Plannen bestaande toestand

2.1. Plan kelder

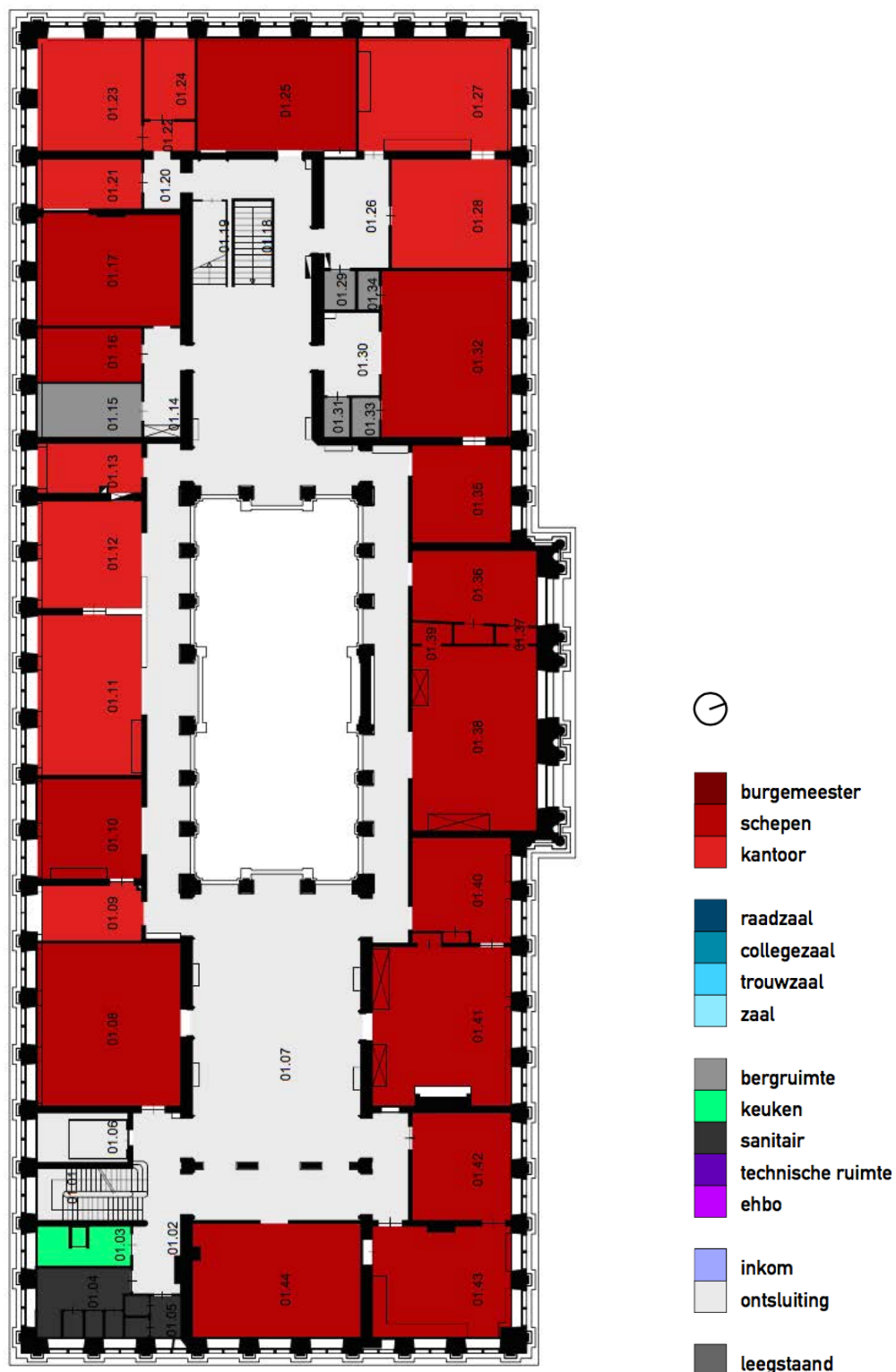
2.2. Plan gelijkvloers

2.3. Plan schoon verdiep

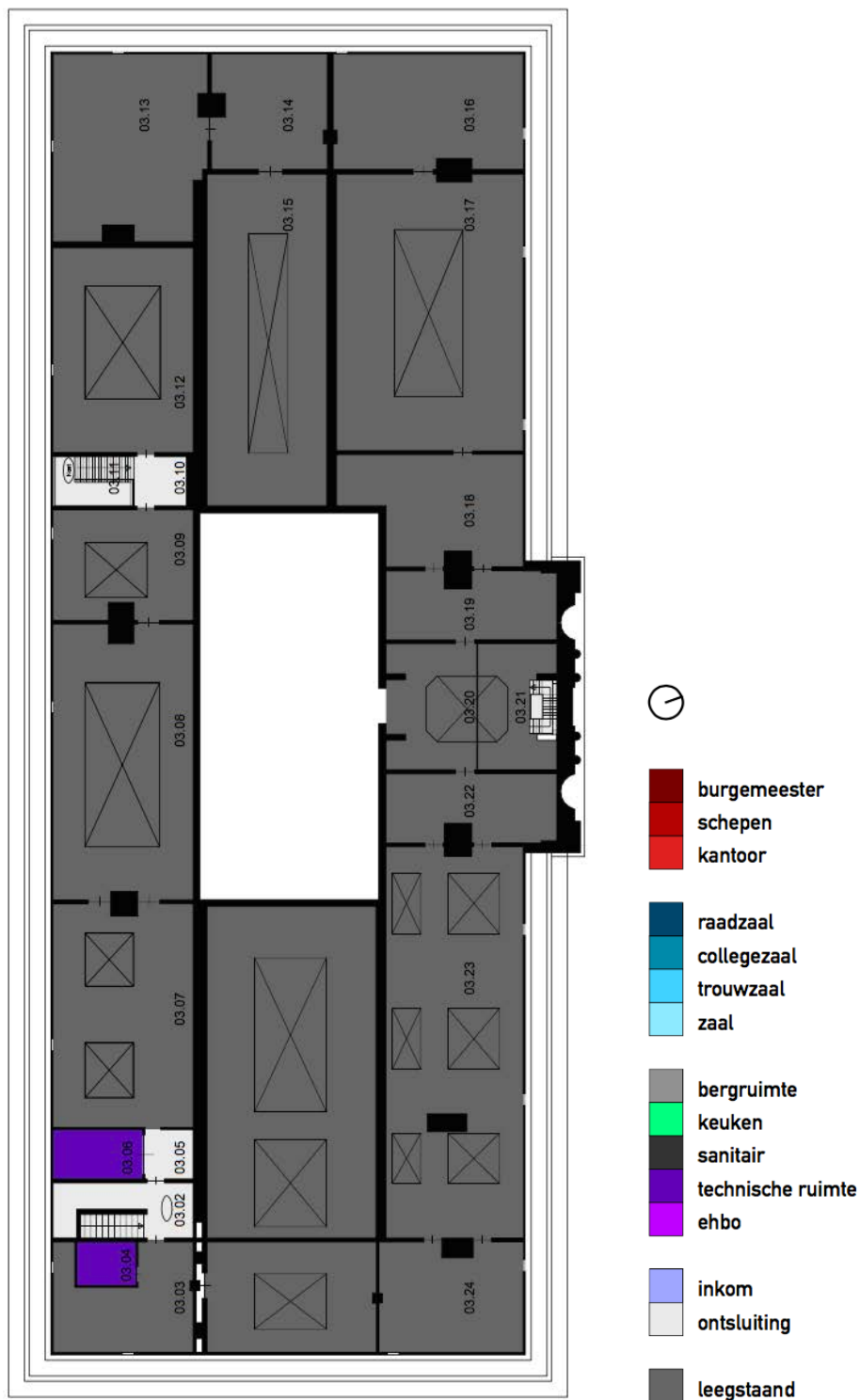
2.4. Plan eerste verdieping

2.5. Plan tweede verdieping

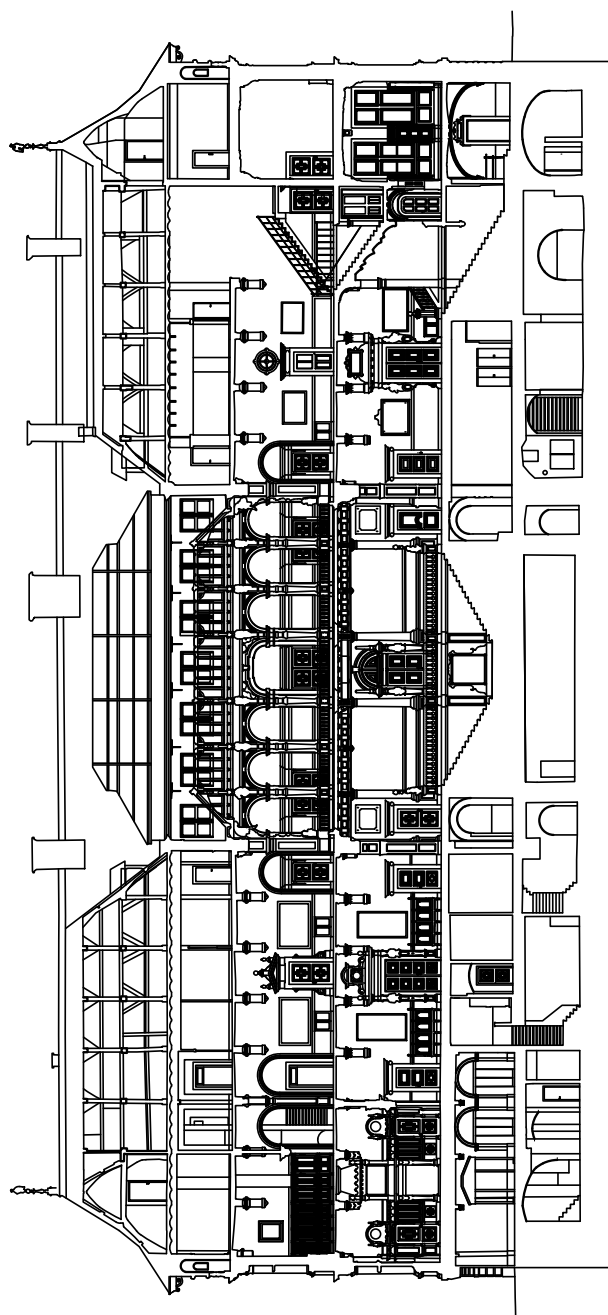

2.6. Plan zolder

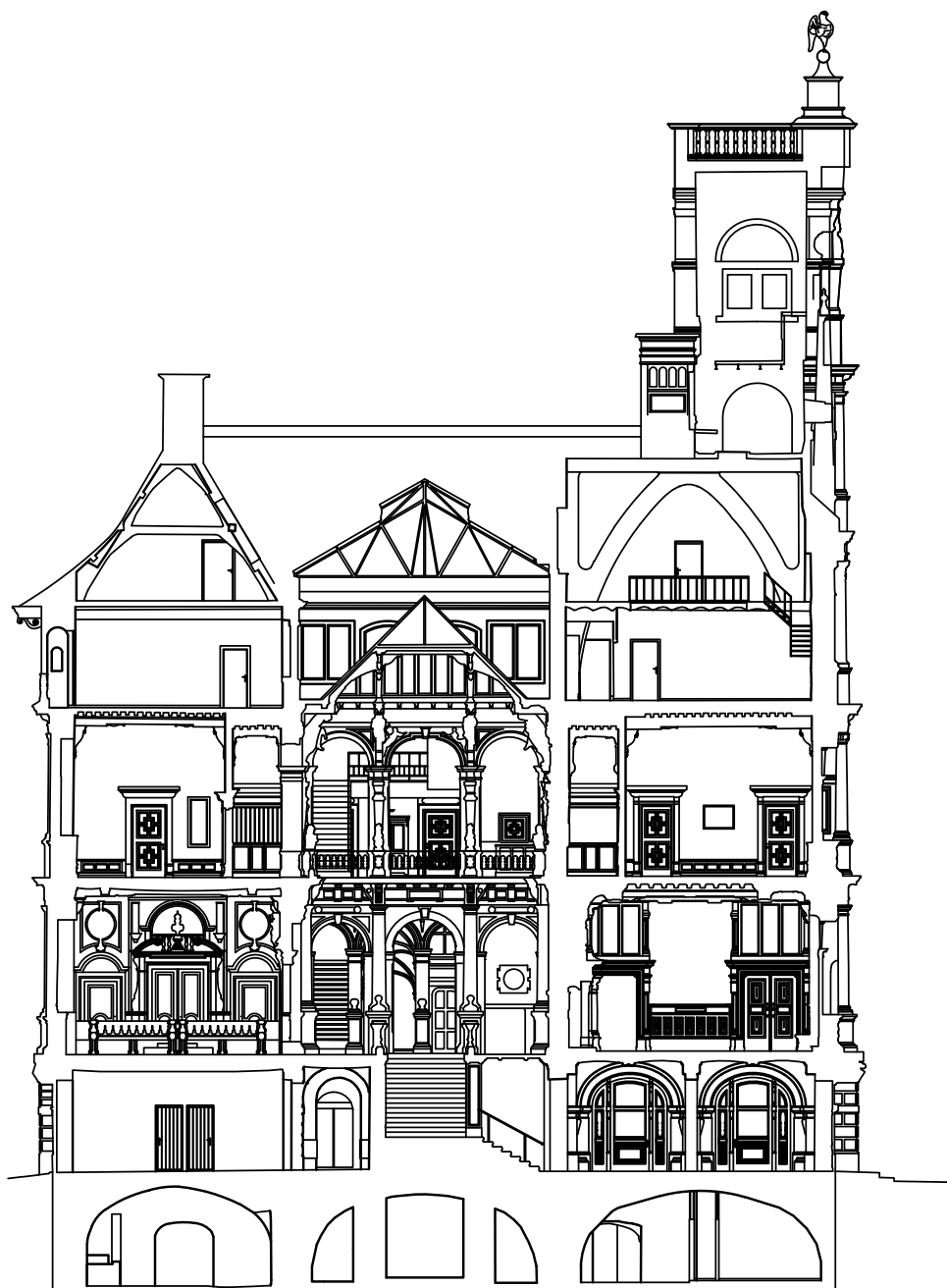

3. Snedes bestaande toestand

3.1. Langssnede

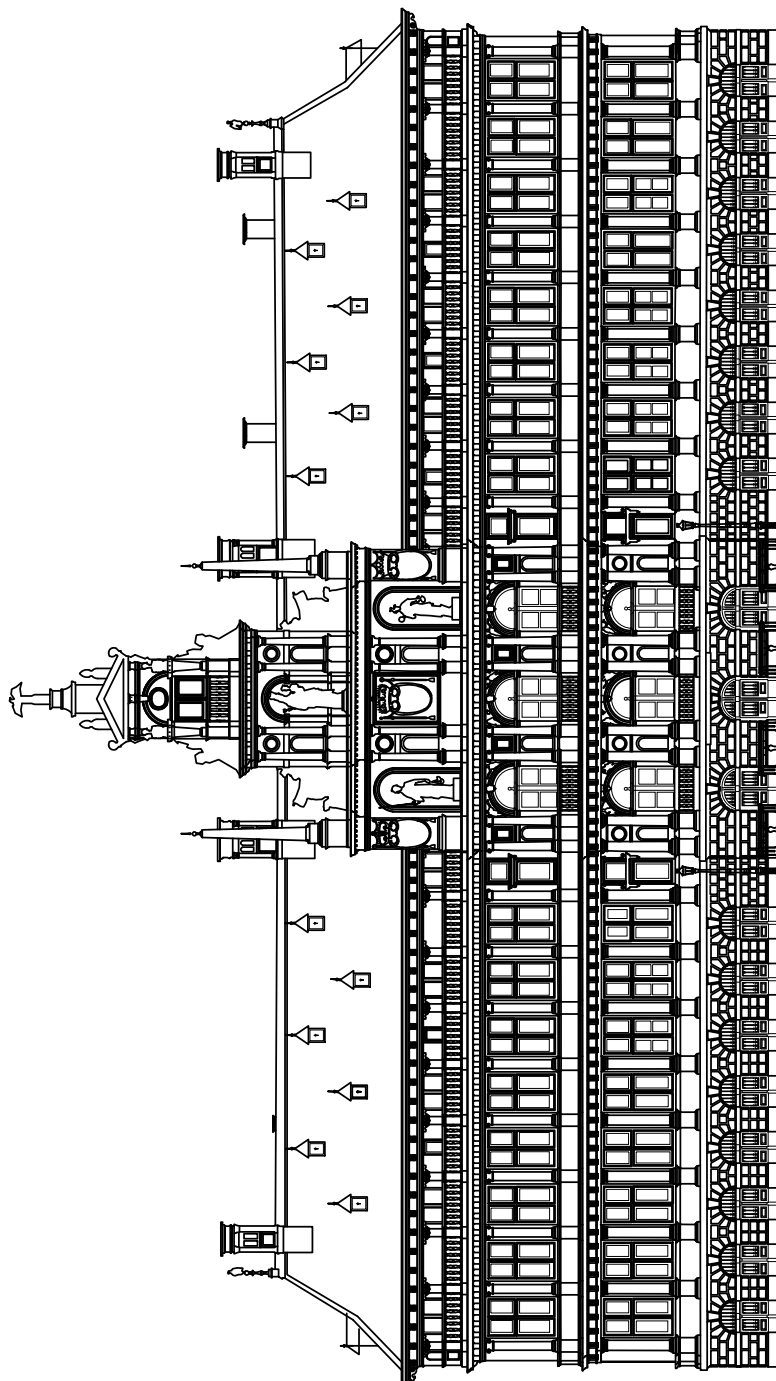

3.2. Dwarssnede

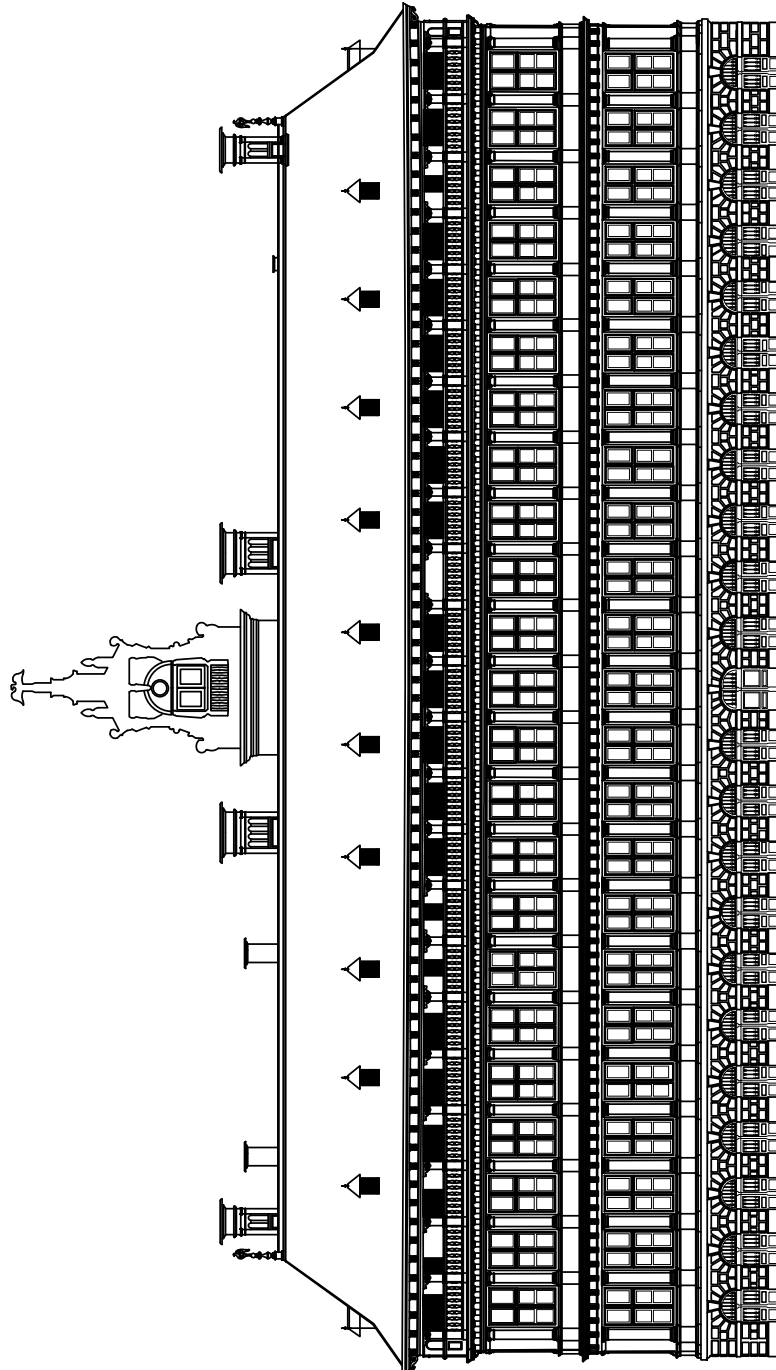

4. Gevels bestaande toestand

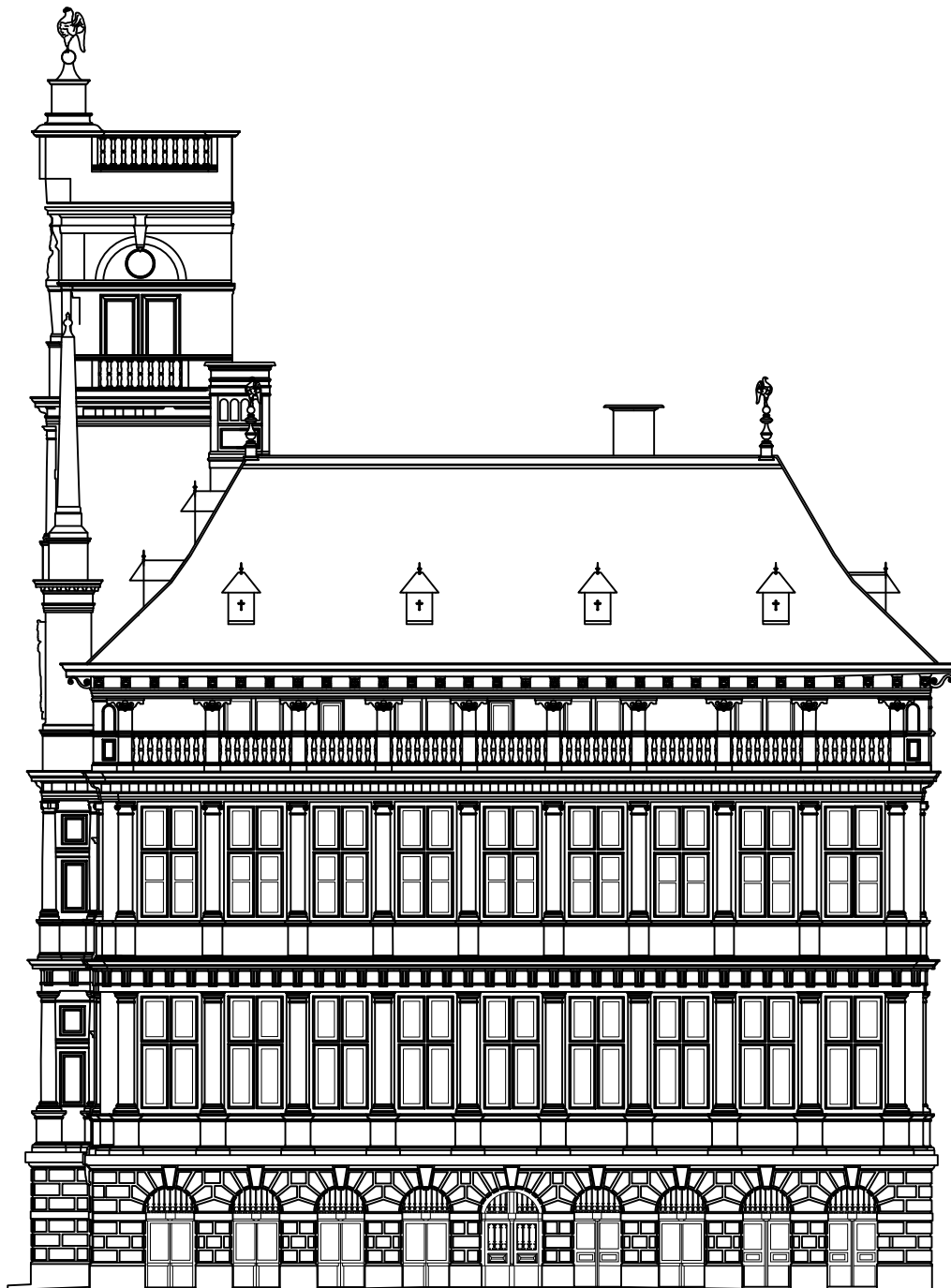
4.1. Voorgevel (Grote Markt)

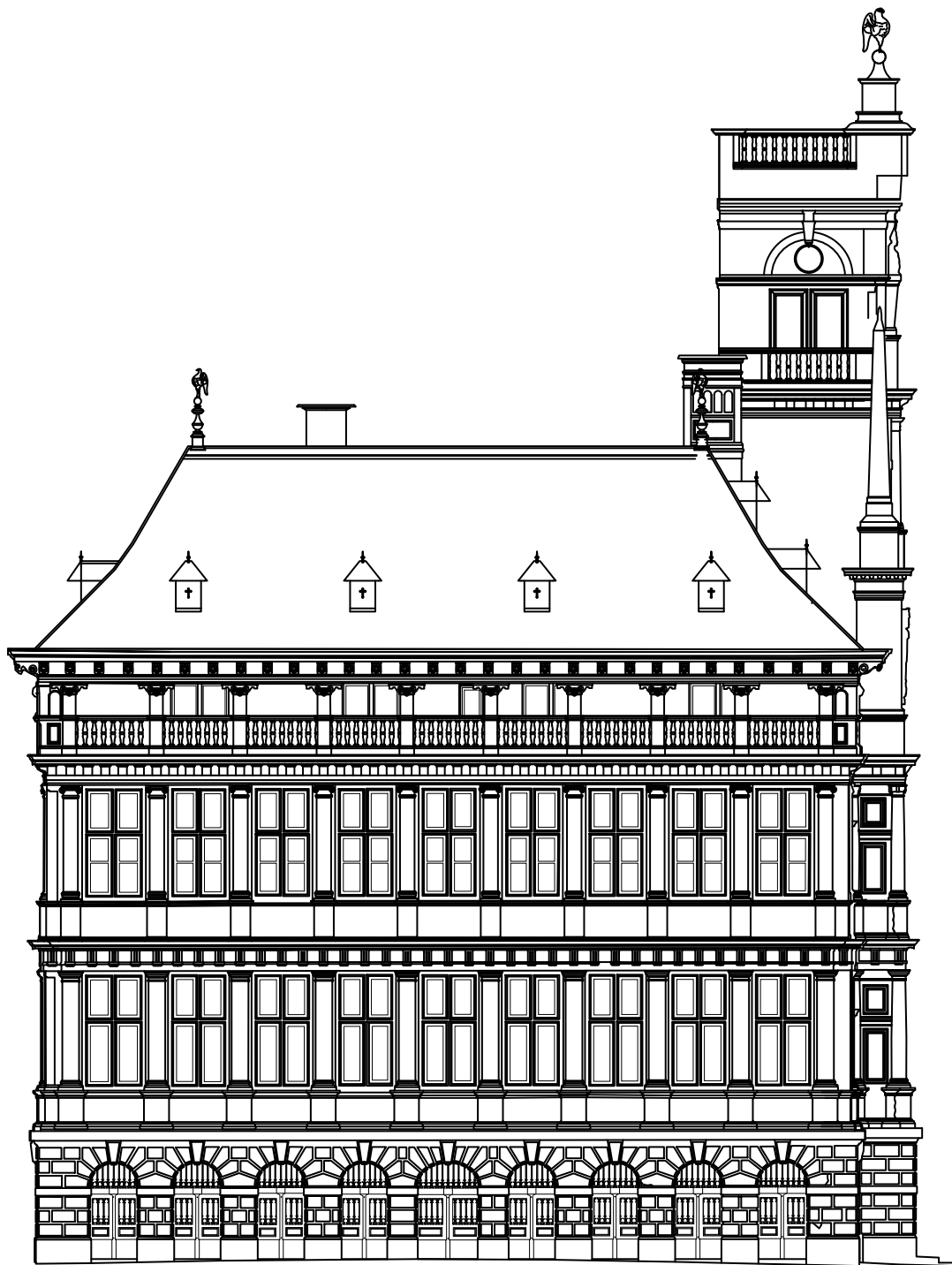
4.2. Achtergevel (Gildenkamersstraat)

4.3. Zijgevel (Zilversmidstraat)

4.4. Zijgevel (Suikerrui)

5. EXTERIEUR

5.1. Gevels en buitenverharding

5.1.1. Inventarisatie

A. Buitengevels

De gevels worden gekenmerkt door een materiaalpolychromie die hun compositie accentueert: witte steen, grijze steen (Naamse steen en blauwe hardsteen) en rode marmer werden gebruikt voor de de plint en de verschillende geledingen en gevelvlakken. De benedenverdieping (met uitzondering van de westgevel) is uitgevoerd in bossagewerk van rode marmer op een plint in arduin. Per travee wordt de benedenverdieping onderbroken door een rondboogvormige poort met een arduinen sluitsteen.

Afbeelding 3: zuidgevel (fotograaf: Georges De Kinder, januari 2016)

Afbeelding 4: fragment van het middenrisaliet (fotograaf: Georges De Kinder, Januari 2016)

Bovenop het bossagewerk van de benedenverdieping staan twee strenge pilasterorden met op het schoon verdiep dorische en op de eerste verdieping ionische arduinen pilasters. De pilasters staan tegen penanten uit geelgrijze zandsteenblokken en de ruimten ertussen worden in genomen door kruiskozijnen en links en rechts van het middenrisaliet door kloosterkozijnen. Boven de vensteropeningen loopt telkens een fries met daarboven een cordonlijst in arduin om de verdiepingen te markeren. De buitenenveloppe rond de tweede verdieping vormt de overgang naar het dak en bestaat uit een open mezannino met een uitgesproken kroonlijst met houten gootklossen die gedragen wordt door arduinen pilasters welke versierd zijn met leeuwenkoppen. Tussen de pilasters loopt een balustrade uit arduin.

Het middenrisaliet van de voorgevel is rijkelijk uitgewerkt en heeft drie uitstekende traveeën boven het dak met een driehoekig opgaande topgevel. De verschillende bouwlagen worden gemarkeerd door geprofileerde kroonlijsten in blauwe steen die steunen op driekwartzuilen welke op hun beurt steunen op een sokkel. De zuilen staan ook hier ter hoogte van de penanten met daartussen op het schoon verdiep en op de eerste verdiepingen grote rondboogvensters met een balustrade. De zuilen zijn vervaardigd uit een rode marmer en zijn van Dorische orde op het schoon verdiep, van ionische orde op de eerste verdieping, van Korintische orde op de tweede verdieping, composietzuilen op de derde verdieping en pilasters met kariatidenkapiteel in de top van de topgevel. Het middendeel van de penanten is opgevuld met nissen met beeldhouwwerk in de zwikken. De topbekroning van de gevel begint ter hoogte van de open galerij van de tweede verdieping. Het gevelritme en de gevelgeleding van het middenrisaliet worden vernauwend naar boven toe aangehouden.

Afbeelding 5: Melchisidech van Hooren, 1565 (Wenen, Graphische Sammlung Albertina)

Omdat er werd gebouwd met massieve natuursteenblokken ("Masivbouw") die de volledige muurdikte omvatten (in tegenstelling tot een opbouw in baksteen met een natuurstenen parament), was er nood aan een grote hoeveelheid en grote formaten. Er werden daarom verschillende natuursteensoorten per type gebruikt:⁹

Witte steen:

16de eeuw: Lediaanse kalkzandsteen + Oberkirchener (Ook Wesersteen, Buckeberger of Bremersteen genoemd¹⁰) 19de eeuwse restauratie: Aanvullingen werden gedaan in Bentheimer steen, Udelfanger steen en in mindere mate de Franse Reffroy. Ook werd het oppervlak van de bestaande stenen opnieuw bewerkt met een frijnslag.

Grijze steen:

16de eeuw: Naamse (Maaslandse) kalksteen + Henegouwse arduin 19de eeuwse restauratie: Zowat alle blauwe steen werd vernieuwd door Henegouwse blauwe steen. Voor de achtergevel werd ook de marmeren rustica vervangen door Henegouwse arduin. Net zoals de witte steen, werd de bestaande 16de eeuwse arduin opnieuw bewerkt.

⁹ MACLOT, p. 701

¹⁰ MACLOT, p. 533

Rode marmer:

16de eeuw: gefrijnde Rode marmer van Baelen (Limbourg) voor de rustica + gepolijste Vieux rance voor de kolommen van het risaliet 19de eeuwse restauratie: De rusticaplint werd vernieuwd met rode marmer van Beauchâteau (Senzeille) in zeer groot formaat (4 blokken per travee in tegenstelling tot de 16de eeuwse kleinere formaten). Bovendien werd de marmer gepolijst, terwijl die in de 16de eeuw was afgewerkt met een brede ceseelslag. Ook de kolommen in de bovenste delen van het risaliet werden vernieuwd. De overige werden behouden.

Beeldhouwwerk:

16de eeuw: Oberkirchener voor het groot beeldhouwwerk + zachte Avesneskrijt (Avendersteen) voor de twaalf kleine zwikken aan de rondbogen van het risaliet. De zwikken waren vermoedelijk voorzien van een verfafwerking die werd afgeschraapt.¹¹ 19de eeuw: De beelden werden vervangen door kopieën in Betheimer steen. Ook de zwikken vertonen herstellingen met nieuwe stukken krijtsteen.

Afbeelding 6 & Afbeelding 7: standbeelden t.h.v. middenrisaliet (fotograaf: Georges De Kinder, januari 2016)

¹¹ MACLOT, p. 578

B. Binnenkoergevels

De binnenkoer bestaat voornamelijk uit Obernkirchener uit de 16e eeuwse bouwfase. Verder werden er aanvullingen gedaan met o.a. Ledesteen, Reffroy-kalksteen en blauwe steen voor 1 moneel. De nieuwe invullingen zijn opnieuw te herkennen aan hun uitgesproken 19de eeuwse freinslag.

Afbeelding 8: overkapte binnenkoer (fotograaf: Georges De Kinder, januari 2016)

C. Buitenverharding

De huidige bestrating en leunbanken aan de voorzijde van het gebouw dateren uit 1871 en werden ontworpen door Pieter Dens. In 2011 werd het pleintje aan de kant van de Suikerrui aangepakt.

Afbeelding 9: buitenaanleg ontworpen door Pieter Dens in 1871

5.1.2. Diagnose

DEGRADATIES GEVELOPPERVAKKEN		
	Vorstschade	(koolstofaders)
	Vorstschade	(doorscheuring, afbrokkeling)
	Oppervlaktewijzigingen	(weersomstandigheden, vervuiling)
	Zoutaantasting	(door waterafloop langs de gevel)
	Leemtes	(excl. vorstschade)
	Schade door metaal	(roest, uitzetting)
	Groenaantasting	(mossen, algen)
	Aantasting door dieren	(duivenuitwerpselen)
	Storende restauraties*	(incl. sporen verwijderde bouwelementen)

Afbeelding 10: legende degradaties geveloppervlakken: zie plannen in

Documenten in bijlage 3:

-Plannen GB(41)01 t.e.m. GB(41)06 'Inspectie gevels' tonen de waargenomen degradaties op de gevels.

De volgende pathologieën werden vastgesteld:

A. Vorstschade als gevolg van koolstofaders

Dit fenomeen situeert zich ter hoogte van de blauwe steen en uit zich voornamelijk ter hoogte van de cordonlijsten, daar deze het meest worden blootgesteld aan vocht. De steen wordt gekenmerkt door stylolitische voegen, zwart van kleur en meestal parallel aan de richting van de groe eger. De voegen zijn gevuld met een aanzienlijke hoeveelheid kleiachtige en steenkoolachtige stoffen die na verloop van tijd uitspoelen of kapotvriezen.

Afbeelding 11 & Afbeelding 12: afscheuring als gevolg van koolstofaders

B. Vorstschade met scheuren en afbrokkeling als gevolg

Dit probleem situeert zich voornamelijk ter hoogte van de rode marmeren rustica en in minder mate ter hoogte van de kalkzandsteen en blauwe steen. De rode marmer van Beauchâteau is een kleirijke marmer met glijvlakken in calstet. Deze zones zijn gevoelig voor erosie en weinig geschikt voor buitengebruik.

De afbrokkeling van de blauwe steen is een gevolg van de aanwezig koolstofaders zoals hierboven beschreven. Bepaalde oude scheuren werden tijdens voorgaande restauraties reeds hersteld. Er dient gecontroleerd te worden of deze nog hechten

Afbeelding 13 & Afbeelding 14: afbrokkeling van de rode marmer

C. Aantasting van het oppervlak als gevolg van weersomstandigheden en vervuiling

Voornamelijk de Bentheimer en de Obernkirchner vertonen aantasting van het oppervlak door zwarte gipskorsten en afschilfering. De korstvorming die kenmerkend is voor de Bentheimer bestaat uit o.a. gips, stof en micro-organismen.¹² Doordat de Bentheimer een grote porositeit heeft, wordt het vuil makkelijk door de steen opgenomen. Voornamelijk de beelden op het risaliet en de binnenkoergevels vertonen de zwarte korstvorming met het naarbuitendrukken van de steen tot gevolg. Verder zijn er ook verschillende zones waar exfoliatie plaatsvindt. Exfoliatie is een fysische verwerking van de buitenzijde van de steen onder invloed van temperatuurverschillen. In de binnenkoer werden deze plastisch hersteld met mortellaagjes. De diepere leemtes in de binnenkoer als gevolg van erosie werden vermoedelijk met een 19de eeuwse kalkmortel opgevuld.

¹² MACLOT, p. 577

Afbeelding 15 & Afbeelding 16: vervuilde Bentheimer standbeelden en verwerking van de binnenkoergevels met gipskorsten en afschilfering

D. Zoutaantasting

Ter hoogte van de binnenkoer worden zouten vastgesteld op de westgevel. De zouten zijn slechts oppervlakkig aanwezig en zijn een duidelijk gevolg van het aflopen van water op de muur (als gevolg van een lek in de overkoepeling).

E. Leemtes

Plaatselijk werden leemtes in de natuursteen vastgesteld als gevolg van verdwenen elementen (niet opgevulde holtes), als gevolg van slijtage (zoals enkele uitgeholde dorpels op het gelijkvloers) of door afscheuring van stukken steen. Deze zijn echter slechts plaatselijk en in kleine mate aanwezig.

Afbeelding 17: zoutaantasting

Afbeelding 18: ontbrekend stuk kroonlijst

F. Schade als gevolg van roest en uitzetting van metaal

Opnieuw plaatselijk wordt er schade als gevolg van het uitzetten van roestend metaal vastgesteld. Het betreft onder andere de muurankers in de binnenkoer. Daarnaast zijn er plaatselijk verkleuringen van de steen zichtbaar als gevolg van corroderende metalen elementen zoals de koperen bliksemafleider in de westgevel en de obeliskse bekroningen van het risaliet.

G. Groenaantasting door mossen en algen

De cordonlijsten en nokstenen, de elementen die langdurig nat staan, tonen sporten van mos- en algenvorming. Vooral de gevels die weinig zon krijgen, zijn het sterkst begroeid met algen en mossen. Deze organismen kunnen na verloop van tijd het oppervlak aantasten doordat ze zuren afscheiden.

Afbeelding 19: corrosie van de bliksemafleider

Afbeelding 20: mossen en algen op de cordonlijsten

H. Aantasting/vervuiling door dierenuitwerpselen

Duivenuitwerpselen vervuilen plaatselijk de gevels van de binnenkoer. Ook de aanwezigheid van uitwerpselen is nefast en kan de verwerking van natuursteen versnellen.

I. Storende restauraties en sporen van verwijderde bouwelementen

Over het volledige oppervlak van de rustica zijn er talrijke sporen van oude herstellingen. Een eerste restauratie werd gedaan met een artificiële steensoort (vermoedelijk kalk-cementbindmiddel of grof marmergranulaat). Tijdens een tweede restauratie in 1970 werd het grootste deel van deze oude herstellingen weggenomen en vervangen door opvullingen in polyesterhars, gemengd met marmergruis. Het ging om een pasta met Akemi-lijm als bindmiddel. Ook werden er herstellingen gedaan met stukken marmer.¹³

De aangebrachte mortels vergeelden en vertonen krimp waardoor ze na verloop van tijd loskwamen. Daarnaast is de rode marmer dof geworden en lichter van kleur, waardoor de herstellingen meer opvallen. Ook werden opvullingen gedaan van weggenomen diefijzers, zowel ter hoogte van de binnenkoer als de westgevel.

¹³ MACLOT, p. 604

Afbeelding 21: restauratiemortels in de dof geworden marmer

J. Uitgespoeld voegwerk

Het uitgespoeld voegwerk werd niet afzonderlijk aangeduid op de gevelplannen, maar is plaatselijk waarneembaar over alle oppervlakken. Ook werden bepaalde voegen hersteld met cementmortel. Ook ter hoogte van de stoepbekleding en de trappen kan worden vastgesteld dat het voegwerk plaatselijk ontbreekt.

Afbeelding 22: Plaatselijk zijn herstellingen uitgevoerd met stukken marmer die ingelegd zijn (foto Origin)

Afbeelding 23: Plaatselijk komen de herstellingen los (foto Origin)

5.1.3. Kenmerkende erfgoedelementen thv de gevels en buitenverharding

De 19^e eeuwse gevels zijn allen gaaf bewaard gebleven.

“De restauratieve aanpak maakt dat de restitutie van de gevels in de 19de eeuw zeker geslaagd kan worden genoemd. De bewaringstoestand is eveneens zeer goed te noemen. ... Een ander aspect vormt de restauratie van de binnenkoergevels onder de koepel, ter hoogte van de tweede verdieping. Hier is nog veel 16de-eeuws materiaal bewaard gebleven zonder steeds te zijn herkapt, wat de historische waarde sterk verhoogt.”¹⁴

Afbeelding 24: zicht op zijgevel (foto G. De Kinder)

Afbeelding 25: zicht op gevel binnenkoer (foto G. De Kinder)

De huidige bestrating en leunbanken aan de voorzijde van het gebouw dateren uit 1871 en werden ontworpen door Pieter Dens, ze bevinden zich in goede staat.

Afbeelding 26: Buitenaanleg ontworpen door Pieter Dens in 1871

¹⁴ DE CLERCQ, P. MACLOT, I. VAN GINNEKEN, Bouwhistorisch studie van het Stadhuis aan de Grote Markt in Antwerpen in functie van herbestemming en restauratie, p. 705

5.2. Buitenschrijnwerk

5.2.1. Inleiding

A. Poorten

De ruimtes in de rustica van het stadhuis waren bij aanvang bedoeld als commerciële ruimtes. Er zijn verschillende tekeningen waarop openstaande poorten te zien zijn op deze gelijkvloerse verdieping. De poorten hebben op alle tekeningen 2 vleugels en een bovenlicht, maar geen enkele tekening geeft de eigenlijke detaillering weer.

Op de gelijkvloerse verdieping zijn 60 poorten. Dit zijn houten poorten met twee opengaande beglaasde deurvleugels en een bovenlicht. De glasvlakken werden afgeschermd met diefijzers. Enkel ter hoogte van de ingangen (3 langs de Markt en telkens 1 langs de andere 3 zijden) werden de poorten voorzien van een gedecoreerd latje ter hoogte van de slag. Elders staan de poorten gewoon met een blok in de dagkant. Sommige poorten dateren van eind jaren '70 van de 19^e eeuw, andere zijn reconstructies naar model van begin 20^e eeuw. (...)

Ze werden sindsdien op verschillende plaatsen ingrijpend aangepast: sommige werden permanent dicht gemaakt, voor anderen werd een ad valvasbord gehangen, in verschillende van de poorten werden roosters en leidingensuitgangen geïntegreerd. (...)

B. Ramen

Het Schoon Verdiep en de eerste verdieping hebben een variëteit aan ramen. Aan de buitenzijde zijn alle ramen voorzien van een witstenen moneel met kalf. Deze indeling is zeer beeldbepalend, waardoor het effect op de variëteit aan ramen op de buitengevel beperkt blijft. Enkel in de zuidwesthoek van het gebouw, waar midden 20^e eeuw sanitair en een lift voorzien werd en daardoor enkele raamopeningen dicht werden gemaakt, is er een impact.

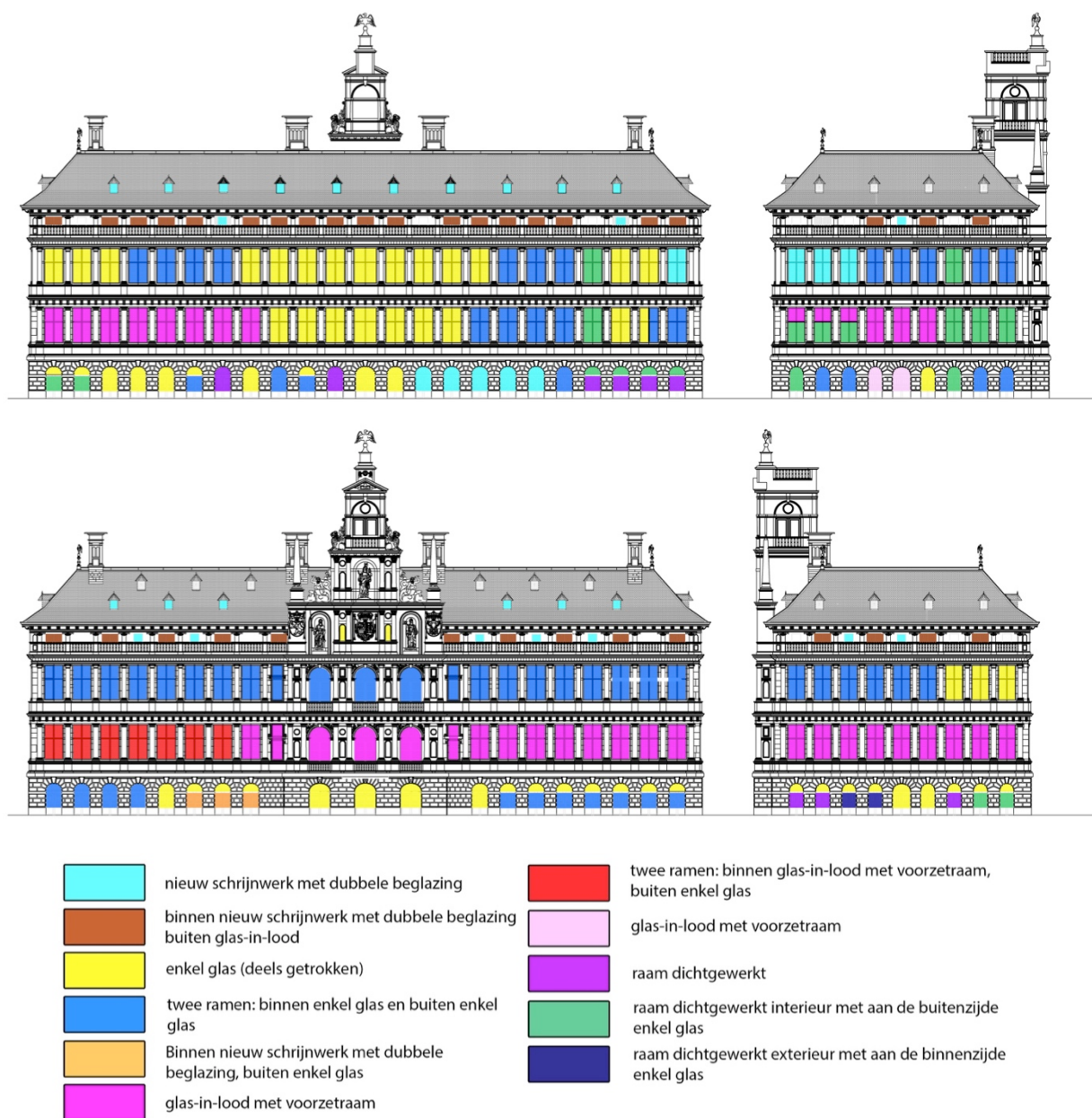
De beglazing varieert van glas-in-lood over getrokken glas tot zelfs dubbele beglazing. De meeste ramen zijn uitgerust met een voor- of achterzetraam. (...)

Bijna alle ramen aan de buitenzijde van de tweede verdieping hebben een glas- in-lood- raam aan de buitenzijde en een kader met dubbel glas aan de binnenzijde. De ramen ter hoogte van de binnenkoer hebben enkel een glas-in-lood-raam, vermoedelijk omdat deze uitgeven op de overdekte binnenkoer. (...)

Het schrijnwerk in de campanile bestaat uit verschillende, met platen dicht gemaakte openingen. Op verschillende historische prenten, van voor de verbouwing midden 19de eeuw zijn er echter beglaasde openingen te zien. Tussen 1810-1853, wanneer er een telegraaf op de campanile stond, waren er verschillende raamopeningen in de zijgevels. Ook tekeningen van voor deze periode tonen ramen, echter op plaatsen waar er nu geen openingen meer aanwezig zijn.

C. Schematische voorstelling

De vele vensteropeningen en deuren worden op verschillende manieren ingevuld. Volgende varianten zijn hierbij te onderscheiden:

5.2.2. Inventarisatie

Documenten in 3:

-Plannen DB(31)_Typeoverzicht , GB(31)01 t.e.m. 25, PB(31)_Buitenschrijnwerk en DB(31)_Detailopmetingen

Bij het inventariseren van het buitenschrijnwerk wordt een onderscheid gemaakt tussen poorten (of deuren) enerzijds en ramen anderzijds. Poorten worden aangeduid met een hoofdletter *E* (exterieur). Ramen en achterzetramen worden aangeduid met kleine letter *e* (exterieur) en *i* (interieur) respectievelijk. Hieronder worden alle vier types poorten en elf types ramen kort toegelicht, met in de lichtgrijze kaders telkens een verwijzing naar nuttige documenten uit de bijlage. Voor verder gedetailleerde informatie betreffende materialen, aantallen en datering wordt verwezen naar het typeoverzicht per verdiep.

Afbeelding 27: de voorgevel vanop de Grote Markt (fotograaf: Georges De Kinder, november 2012)

Afbeelding 28: zicht op de zuidgevel vanop de Suikerrui (fotograaf: Georges De Kinder, november 2012)

A. Poorten (E)

De meeste poorten bevinden zich op het gelijkvloers. Een eerste type (*E1*) heeft de grootste maten en bevindt zich telkens centraal in de gevel: drie elementen in de voorgevel, één element voor de drie andere gevels. De naastgelegen poorten zijn kleiner en behoren tot het tweede type (*E2*). Het overgrote deel ervan is vandaag dichtgewerkt, sommigen zijn zelfs voorzien van een 20e eeuwse achterzetraam. Op het Schoon Verdiep, meer bepaald ter hoogte van de Campanile, komt een derde type (*E3*) voor. Deze verschaffen toegang tot de balkons van de Grote Leysaal. Een reeks kleinere, vernieuwde deuren (*E4*) geeft in de vier buitengevels uit op de galerij van de tweede verdieping.

Afbeelding 29: zicht op twee dubbele deuren van de gelijkvloerse verdieping (foto Origin)

B. Ramen (e,i)

De ritmiek van de gevel wordt bepaald door de ramen op het Schoon Verdiep en het eerste verdiep. Het belangrijkste, meest dominante type zijn de kruisramen (*e1, i1*). Uitgaande van de profilering, komen onder deze vorm verschillende subtypes binnen- en buitenramen voor. Aan weerszijden van de campanile vindt men op dezelfde verdiepingen een tweede, smaller type (*e2, i2*). Boven de poorten in de campanile komt een gelijkvormig type raam voor (*e3, i3*). De hogergelegen smalle gebogen ramen vormen een vierde type (*e4*). Afwisselend met de deuren, geeft het vijfde type raam (*e5, i5*) uit op de galerij van de tweede verdieping. Het zesde (*e6*) en zevende type (*e7*) komen respectievelijk voor als de dakkapellen en het schrijnwerk in de top van de campanile. Tot slot komen ook op de binnenkoer vier soorten ramen voor (*e8, i8, e9, i10 en e11*).

Afbeelding 30: voorbeeld van kruisraam op het schoon verdiep en op de eerste verdieping

Afbeelding 31: voorbeeld rondboograam thv de middenrisaliet op de eerste verdieping

Afbeelding 32: voorbeeld kloosterraam naast middenrisaliet thv de eerste verdieping

Afbeelding 33: voorbeeld van bolkozijn ingevuld met houten schrijnwerk thv de tweede verdieping, zijde binnenkoer, gevel oost en west

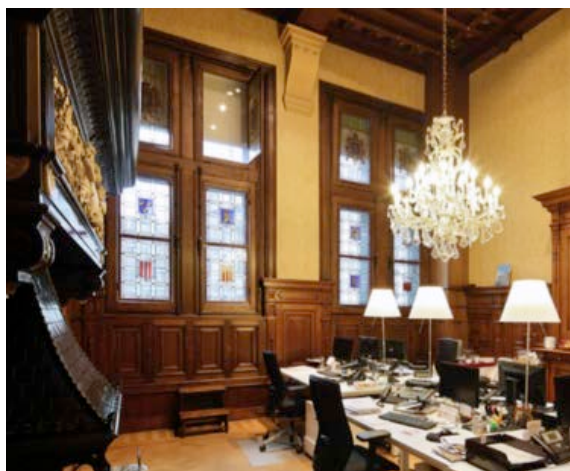
Afbeelding 34: stalen raam thv de tweede verdieping, zijde binnenkoer, gevel oost en west

C. Glas-in-lood

Het geïntegreerde glas-in-lood vormt een belangrijk aspect van de gevels. Op de binnenkoer vindt men nog ramen terug met enkel geïntegreerd glas-in-lood (*e8, e10 en e11, donker rood op plan*). Dit is ook het geval voor de ramen van de galerij (*e5, rood op plan*), maar hier is in de 20e eeuw een performant binnenraam achter geplaatst (*i5*). De twee overige vormen waaronder glas-in-lood voorkomt, bevinden zich ter hoogte van de kruisramen. In het geval van een dubbel raam (*oranje op plan*), werd in het verleden geopteerd om het glas-in-lood naar de binnenkant te verplaatsen. Dit gebeurde vermoedelijk om het verfraaide binnenzicht te bewaren. In functie van de reiniging, is het steeds geïntegreerd in een kleiner opengaand kader, aan de binnenzijde. Het glas-in-lood komt hier dus nooit alleen, maar in combinatie met de beglazing van het hoofdkader voor.

Afbeelding 35: glas-in-loodramen binnenkoer (fotograaf: Georges De Kinder)

Afbeelding 36: glas-in-loodramen medewerkerskabinet Burgemeester (fotograaf: Georges De Kinder)

D. Luiken

In de gevelvlakken komen een paar houten en ijzeren luiken voor. De luiken situeren zich ter hoogte van de 2de verdieping. Zowel de ijzeren als houten luiken zijn afgewerkt met een verflaag

5.2.3. Diagnose

A. Ramen

Het houten schrijnwerk is structureel in orde. De afwerklaag van vernis en verf is wel wat schraal tot afgebladderd. Door de inwerking van ultraviolette straling van de zon, vocht en chemische stoffen in het regenwater neemt de beschermende werking van de afwerklaag geleidelijk af.

Op vele plaatsen is de stopverf rond de beglazing plaatselijk verduurd of losgekomen. Schade aan de stopverf kan andere schadenfenomenen met zich meebrengen omdat het niet enkel de beglazing helpt vast te zetten maar het verhindert ook dat regenwater in het hout sijpelt.

Afbeelding 37: plaatselijk is de afwerklaag op het schrijnwerk wat verschaald en is de stopverf verduurd.

De beglazing uit glas-in-lood bevindt zich over het algemeen in een redelijke tot goede staat. In de oostgevel zijn er wel enkele glas-in-loodpanelen uitgezakt welke hol- en bolstand vertonen. Deze uitzakking kan aanleiding geven tot glasbreuk. Daarnaast dient er vermeld te worden dat er geen geventileerde luchtpouwen voorzien zijn tussen de glas-in-loodramen en de voorzetbeglazingen. Hierdoor kan condens ontstaan tussen de twee glazen en kan er een versnelde verwerking optreden.¹⁵

Afbeelding 38: zicht op een glas-in-loodpaneel van de Trouwzaal. Het paneel is wat uitgezakt en hangt scheef

Afbeelding 39: detail van een uitgezakt glas-in-loodpaneel van de trouwzaal. De bolstand heeft aanleiding gegeven tot het loskomen van glasplaatjes

¹⁵ Rapport Monumentenwacht, inspectienummer: A-02/10322/2015/B, inspectiedata: 19 en 26/10/2015 en 18 en 19/10/2016

Ter hoogte van de rondgang op de tweede verdieping zijn de stalen ramen licht roestig en sluiten een aantal raamkaders slecht af.¹⁶ De glas-in-loodramen van de 2de verdieping zitten gevat in deze stalen raamkaders en bevinden zich over het algemeen in een redelijke staat. Door de open galerij en de overdekte binnenplaats op de 2de verdieping komen de glas-in-loodpanelen niet rechtstreeks in contact met weersinvloeden. Hier en daar zijn een paar windroeden dun geworden en ontbreken een paar bindloodjes of zijn ze slecht aangedraaid. Op zich zijn de glas-in-loodpanelen nog structureel in orde maar de slecht aangedraaide en ontbrekende bindloodjes kunnen er op termijn wel voor zorgen dat het loodnet gaat vervormen. Plaatselijk zit het glas niet meer stevig vast in het lood waarbij het probleem verholpen wordt met plakband. Hier en daar zijn er ook een paar ruitjes beschadigd door het roesten van de raamkaders. Plaatselijk zijn er enkele ruitjes gebarsen en de kit begint los te komen en te scheuren. Op verschillende plaatsen werd er glas met verschillende texturen geplaatst.¹⁷

Afbeelding 40: de stalen ramen op de 2e verdieping zijn licht roestig (foto Origin)

Afbeelding 41: aan de ramen op de 2e verdieping ontbreken er plaatselijk bindloodjes (foto Origin)

Afbeelding 42: plaatselijk zijn er een paar ruitjes gebroken (foto Origin)

B. Buitendeuren van de gelijkvloerse verdieping

Het schilderwerk van de deuren in de zuid- en oostgevel is sterk verschaald met verwerking van het houten schrijnwerk tot gevolg. In de westgevel is er een stijl ingerot. Daarnaast is het hang- en sluitwerk van de deuren roestig.

Voorst kan nog vermeld worden dat er vele recente ingrepen zijn gebeurd voor de verluchting en verwarming. Vele buizen moeten het gebouw verlaten en dit gebeurt vooral door de bovenlichten van de dubbele deuren van de gelijkvloerse verdieping. De buizen en verluchttingsroosters zitten ondiscreet en weinig respectvol geïntegreerd in de deuren.

¹⁶ Rapport Monumentenwacht, inspectienummer: A-02/10322/2015/B, inspectiedata: 19 en 26/10/2015 en 18 en 19/10/2016

¹⁷ Rapport Monumentenwacht, inspectienummer: A-02/10322/2015/B, inspectiedata: 19 en 26/10/2015 en 18 en 19/10/2016

Afbeelding 43: zicht op een ingeroote deurstijl aan de westgevel

Afbeelding 44: zicht op de voorzieningen voor verluchting/verwarming die vrij ondiscreet verwerkt zitten in de bovenlichten van de dubbele deuren van de gelijkvloerse verdieping (foto Origin).

C. Luiken

Net als bij het houten schrijnwerk van de ramen en deuren is ook hier het schilderwerk wat schraal geworden. Het houtwerk is structureel nog wel in orde. Het gevaar bij de ijzeren luiken is dat het ijzer niet meer beschermd is met beginnende roestvorming tot gevolg. Plaatselijk sluiten ook de regendorpels niet meer waterdicht aan met de stenen raamomlijsting met lichte vochtinslag tot gevolg.¹⁸ Daarnaast is ook het hang- en sluitwerk van de houten luiken licht roestig en stroef.

Afbeelding 45: zicht op houten beschilderde luiken thv de rondgang op de 2e verdieping (foto Origin)

¹⁸ Rapport Monumentenwacht, inspectienummer: A-02/10322/2010/B, inspectiedata: 14/06/2010, 22/06/2010 en 15/07/2010.

5.2.4. Kenmerkende erfgoedelementen - buitenschrijnwerk

*Het overgrote deel van het buitenschrijnwerk dateert uit deze toonaangevende 19e eeuw en vormt bijgevolg een belangrijke getuige van de bouwevolutie.*¹⁹

Tussen 1857 en 1862 werden verschillende ontwerpen voor het vernieuwen van de poorten gemaakt. Er werd veel gediscussieerd over het uiteindelijke uitzicht en hoe dit moest aansluiten bij het originele 16de eeuwse gebouw. De uiteindelijk gekozen poorten zijn tot vandaag bewaard.²⁰

Op heden werden de poorten en ramen van de buitengevels en binnenkoer reeds grondig geïnspecteerd en geïnventariseerd. Hieruit bleek dat het desbetreffende schrijnwerk zich in uitstekende staat van bewaring bevindt.

Afbeelding 46: zicht op buitenschrijnwerk thv de voorgevel, ramen en poorten (foto G. De Kinder)

Afbeelding 47: zicht op buitenschrijnwerk thv de binnengevel (foto G. De Kinder)

5.3. Ijzerwerk

5.3.1. Inventarisatie

In de gevelvlakken komen een paar elementen voor in ijzerwerk. Zo zijn er structurele elementen zoals ankers en beugels om structuren met elkaar te verbinden, decoratieve elementen zoals de vlaggenmasthouders en de beschilderde bronzen leeuwenkopjes aan de open galerij van de tweede verdieping en elementen die verband houden met de veiligheid en toegankelijkheid zoals ladders en dievenijzers. Het merendeel van de elementen in ijzerwerk is voorzien van een beschermende verflaag.

5.3.2. Diagnose

Het overgrote deel van het ijzerwerk van de gevelvlakken bevat lichte tot zwaardere sporen van roest:

- De diefijzers voor enkele dichtgemetselde raamopeningen, op de galerij op de 2de verdieping, zijn licht roestig aan de achterzijde.
- Ter hoogte van de open galerij op de 2de verdieping zijn de ankerogen in de houten lijst sterk roestig.

¹⁹ L. DE CLERCQ, 2012, p. 705

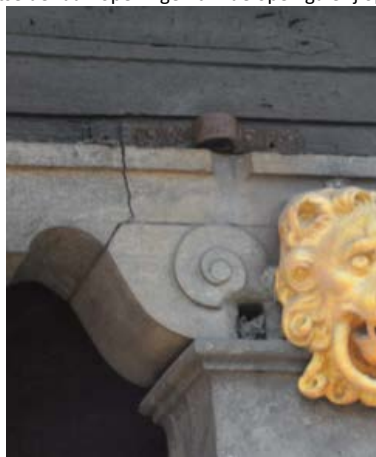
²⁰ L. DE CLERCQ, 2012, p. 230

- Net onder de kroonlijst zijn een paar metalen ankerogen (vermoedelijk oude vlaggenmasthouders) op de houten lintelen doorgeroest. De roestvorming heeft hier verder schade veroorzaakt aan de onderliggende blauwe hardsteen.
- Ter hoogte van de topgevel vertoont het metselwerk aan de binnenzijde schade. Vermoedelijk is de schade hier veroorzaakt door het roesten van de verankering van de topgevel. Voorlopig is er nog geen schade zichtbaar aan de natuurstenen elementen.²¹
- Ter hoogte van de gevels van de overdekte binnenplaats zijn de metalen verankeringen roestig.

Afbeelding 48: zicht op een leeuwenkopje thv de open galerij op de 2e verdieping (foto Origin)

Afbeelding 49: zicht op diefijzers voor dichtgemetselde raamopeningen thv de open galerij op de 2e verdieping (foto Origin)

Afbeelding 50: detail van een roestend ankerroog thv de open galerij op de 2e verdieping (foto Origin)

Afbeelding 51: zicht op een roestend ankerroog (vermoedelijk een oude vlaggenmasthouder) met schade aan de blauwe hardsteen tot gevolg (foto Origin)

Afbeelding 52: zicht op een roestend metalen anker thv de gevels van de overdekte binnenplaats (foto Origin)

²¹ Rapport Monumentenwacht, inspectienummer: A-02/10322/2015/B, inspectiedata: 19 en 26/10/2015 en 18 en 19/10/2016

De vlaggenmasthouders zelf zijn in roestvrij staal uitgevoerd en vertonen bijgevolg geen sporen van roest. Ze bevinden zich in een goede staat. De vlaggenmasten zijn wel enkel onderaan in een houder bevestigd. De mast vormt hierbij een hefboom op het opgaande werk. Dit heeft momenteel geen nadelige gevolgen.²²

Afbeelding 53: zicht op een vlaggenmasthouder (foto Origin)

Naast roestvorming zijn over het algemeen geen andere schadebeelden zichtbaar bij de ijzeren onderdelen. Wel is er één van de bronzen leeuwenkoppen die ontbreekt aan de noordgevel ter hoogte van het westelijke deel van de open galerij. Bovendien kan ook vermeld worden dat de felgele verflaag op de bronzen leeuwenkopjes weinig esthetisch is en begint af te bladderen.

5.4. Muurbekroningen

5.4.1. Inventarisatie

Het middenrisaliet van het stadhuis is rijkelijk uitgewerkt met heel wat muurbekroningen. Eerst en vooral zijn de zwikken van vensteropeningen voorzien van fijn uitgewerkt beeldhouwwerk in Avesnessteen.

De eerste bouwlaag van het boven het dak uitstekende middenrisaliet wordt gemarkeerd door Corintische driekwartzuilen met in het midden het wapen van koning Filips II. Uiterst links staat het wapen van het oude hertogdom Brabant en uiterst rechts het wapen van het markgraafschap Antwerpen.²³ De wapenschilden zijn in steen gebeeldhouwd en afgewerkt met een vergulding en verflagen in felle kleuren. Tussen de drie vergulde wapens staan rondboognissen met daarin de beelden van de deugden van de stadsmagistraat: Justitia en Prudentia (Rechtvaardigheid en Wijsheid). De beelden zijn in zandsteen gebeeldhouwd en beschilderd waarbij bepaalde elementen verguld zijn. Op de hoeken van de eerste bouwlaag staan obeliskken naast allegorische figuren uit Bentheimer zandsteen. De obeliskken zijn met koper bekleed.

²² Rapport Monumentenwacht, inspectienummer: A-02/10322/2015/B, inspectiedata: 19 en 26/10/2015 en 18 en 19/10/2016

²³ <http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/4032>

Afbeelding 54: zicht op muurbekroningen van de top van het middenrisaliet (foto Origin)

Afbeelding 55: zicht op het beeld van Justitia (foto Georges De Kinder)

De tweede bouwlaag bestaat uit een centrale nis met een O.-L.- Vrouwenbeeld. Het beeld is ook hier gebeeldhouwd in zandsteen en beschilderd waarbij een paar elementen verguld zijn. Tussen de twee composietzuilen, aan beide zijden van de nis, staan twee blindnissen onder een oculus. De hoeken boven de tweede bouwlaag worden opgevuld met gevleugelde leeuwen uit Bentheimer zandsteen.

De derde en laatste bouwlaag heeft maar één travee onder een driehoekig fronton met een balustrade. De balustrade is uitgevoerd in blauwe hardsteen. Het travee wordt geflankeerd door pilasters met kariatidenkapiteel.

De top van de topgevel wordt geflankeerd door een grote vergulde rijksadelaar op een arduinen voetstuk en een achterwaarts lopende balustrade.²⁴

5.4.2. Diagnose

- De vergulde topbekroning is in orde.
- De zandstenen beelden bovenaan de topgevel in Bentheimer steen zijn structureel in orde maar hebben doorheen de tijd een roetzwarte kleur verkregen welke typisch is voor de Bentheimer steen. Daarnaast vertoont het voegwerk in aansluiting met de sokkels in blauwe hardsteen beschadigingen. Door de slechte bereikbaarheid werd de stabiliteit niet van nabij gecontroleerd.
- De zandstenen beelden uit Bentheimer steen onderaan de topgevel zijn in orde maar aan de achterzijde begint de cementbepleistering in aansluiting met de leibedekking los te scheuren. Ook hier hebben de beelden een roetzwarte kleur gekregen.
- De met koper beklede obelisk die de topgevel flankeren zijn structureel in orde. Het koper is wel wat verweerd maar voldoet nog. Enkele bevestigingsnagels zijn echter sterk roestig en de onderste naad van de linkse (vanop de Grote Markt bekeken) staat open. Mogelijk staan er ook nog andere naden open maar deze

²⁴ <http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/4032>

konden omwille van de beperkte bereikbaarheid niet allemaal gecontroleerd worden. De sokkels in blauwe hardsteen vertonen verspreid oppervlakkige barstvorming.

Afbeelding 56: zicht op een beeld uit Brentheimer zandsteen welke een roetzwarte kleur heeft verkregen (foto Georges De Kinder)

Afbeelding 57: de vergulding op de wapenschilden begint plaatselijk af te bladderen (foto Origin)

Afbeelding 58: zicht op de linkse obelisk waarbij de onderste naad van het koper openstaat (foto Origin)

- Het beeldhouwwerk in Avesnessteen op de zwikken is sterk verweerd. Avesnessteen is een zacht gesteente waardoor het te kampen heeft met materiaalverlies ten gevolge van verwering en erosie. Plaatselijk is het fijn uitgewerkte beeldhouwwerk volledig afgebrokkeld en verpulverd. Verschillende onderdelen van het beeldhouwwerk zijn al hersteld geweest met nieuwe vervangsteen.
- De vergulding, ter versiering van het beeldhouwwerk, is plaatselijk aan het afbladderen.
- Over het algemeen is het voegwerk tussen de verschillende natuurstenen elementen uitgespoeld.
- De beelden van Justitia en Prudentia en van het O.-L.- Vrouwenbeeld zijn sterk vervuild en plaatselijk begint de verflaag af te schilferen.
- De balustrades, frontons en voluten zijn volledig met lood bekleed. Door onvoldoende uitzettingsmogelijkheden is de loden afwerking op verschillende plaatsen gescheurd met plaatselijke vochtindringing tot gevolg. De toestand van de onderliggende constructies en materialen is niet zichtbaar. De scheuren werden tijdens de voorgaande inspectie van Monumentenwacht **voorlopig** gedicht met behulp van een reparatiecoating.

Afbeelding 59: zicht op beeldhouwwerk uit Avesnessteen in de zwikken. Het beeldhouwwerk heeft te kampen met materiaalverlies (foto Origin)

Afbeelding 60: zicht op beeldhouwwerk uit Avesnessteen in de zwikken. Het beeldhouwwerk werd reeds meerdere malen hersteld met stukken nieuwe steen (foto Origin)

5.5. Dak

5.5.1. Algemeen

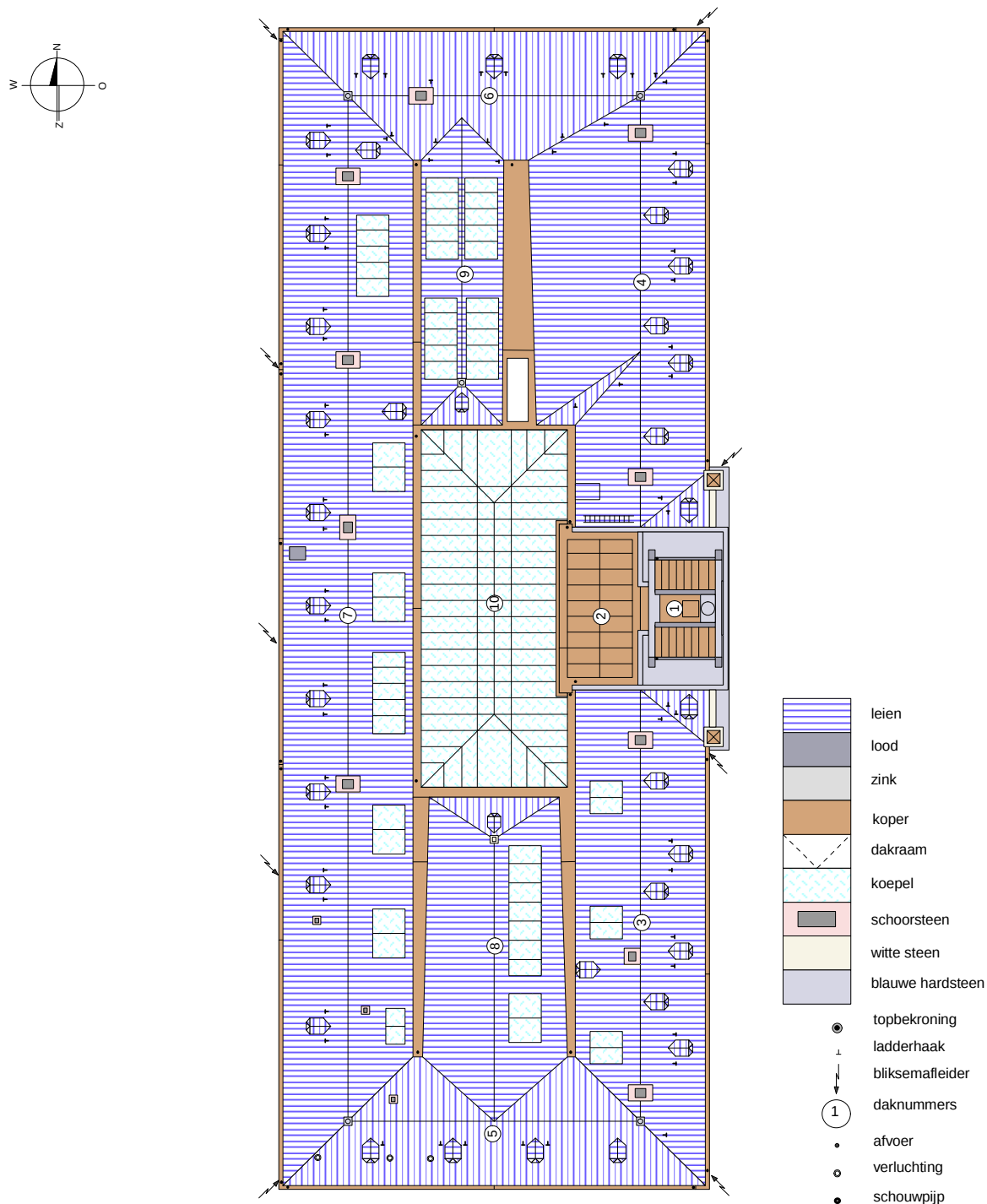
Het stadhuis wordt bovenaan afgedekt met een hoog, licht geknikt, dak met een dubbele rij dakkapellen en fijn gebeeldhouwde schoorstenen op. Het dak bestaat uit een leibekleding welke rust op een houten kapstructuur (de kapstructuur zelf wordt besproken bij het interieur).

Afbeelding 61: zicht op de leien daken vanuit de binnenkoer (fotograaf: Georges De Kinder)

5.5.2. Dakbekleding

A. Inventarisatie

Afbeelding 62: dakenplan monumentenwacht

De dakbedekking bestaat uit leien op bebording. De leien zijn volgens een Maasdekking geplaatst. De leien hebben een rechthoekige basisvorm van ongeveer 13 x 27 cm en zijn in rijen evenwijdig aan de nok en goot aangebracht. De leien zijn vastgelegd met koperen nagels op één en dezelfde plank van het dakbeschoot.

Bovenaan het dak zijn de nokvorsten uitgevoerd in witte natuursteen. De stootvoegen zijn opgevoegd met een elastische voegkit. Onder de nokvorsten wordt de opening tussen de twee dakvlakken waterdicht gemaakt met lood. Het lood is bevestigd met leihaakjes. De schuine snijlijn van de dakvlakken die elkaar onder een uitspringende hoek snijden worden waterdicht gemaakt met hoekkepers in lood. De zalingen zijn eveneens afgewerkt met lood.

De daken van het middenrisaliet zijn niet bedekt met natuurleien maar met bladkoper.

Afbeelding 63: zicht op de leibedekking van de dakvlakken van het Stadhuis (foto Origin)

Afbeelding 64: de aansluiting tussen het dakvlak en de schoorsteen wordt waterdicht gemaakt met lood (foto Origin)

Afbeelding 65: het dak van het middenrisaliet wordt bedekt met bladkoper (foto Origin)

B. Diagnose

Over het algemeen bevinden de genagelde natuurleien zich in een goede staat. Hier en daar zijn er wel enkele leien gebroken of beschadigd met plaatselijk vochtindringing tot gevolg.²⁵ Beschadigde leien zijn plaatselijk vervangen door **tijdelijke** loden slabben die de vorm hebben van de natuurleien.

De koperen dakbedekking bevindt zich eveneens in een goede staat.

Ter hoogte van de aansluitingen van de nokken zijn de nokvorsten in witte natuursteen plaatselijk sterker verweerd maar de stenen voldoen nog. De stootvoegen daarentegen zijn minder duurzaam uitgevoerd met een elastische voegkit. De voegkit is plaatselijk weggevalen met mogelijk waterindringing tot gevolg.²⁶

²⁵ Rapport Monumentenwacht, inspectienummer: A-02/10322/2015/B, inspectiedata: 19 en 26/10/2015 en 18 en 19/10/2016

²⁶ Rapport Monumentenwacht, inspectienummer: A-02/10322/2015/B, inspectiedata: 19 en 26/10/2015 en 18 en 19/10/2016

De elementen in lood ter hoogte van de aansluitingen van de nokken (zalingen, noklood en hoekkeperlood) zijn in orde. De loodslabben in aansluiting met de topgevels, schoorstenen en ander steenwerk zijn minder duurzaam uitgevoerd met een elastische voegkit maar voldoen momenteel. Op enkele plaatsen hecht de voegkit slecht waardoor er loketten kunnen wegvallen.²⁷

Ter hoogte van de zuidoostelijke topgevel van dak 1 zijn een paar herstellingen uitgevoerd aan de zaling. De herstellingen zijn slechts voorlopig. Momenteel voldoen ze nog maar duurzaam herstel is aangewezen. Ter hoogte van de nok van dak 3 staat de loodaansluiting van de zaling een weinig open met een lichte vochtindringing tot gevolg.²⁸

Afbeelding 66: plaatselijk zijn er een paar leien gebroken (foto Origin)

Afbeelding 67: plaatselijk zijn gebroken leien vervangen door loden slabben (foto Origin)

Afbeelding 68: de stootvoegen van de nokvorsten zijn minder duurzaam uitgevoerd nl. met een elastische voegkit (foto Origin)

5.5.3. Hemelwaterafvoer

A. Goten

Inventarisatie

Op de daken van het stadhuis vangen zowel bakgoten als zakgoten het regenwater op van de verschillende hellende dakvlakken.

De bakgoten hebben een stijve kanaalvorm die bekleed is met bladkoper. De kanaalvorm is getimmerd en opgebouwd uit een gootbodem en een binnen- en buitenboeiboord. De bakgoten zijn uitkragend uitgevoerd en worden ondersteund door houten gootklossen. De goten en de gootklossen zijn mee opgenomen in de kroonlijst. De buitenboeiboord van de bakgoot vormt hierbij de geprofileerde lijst van de kroonlijst. De kroonlijst is volledig uit hout vervaardigd en wordt op de hoeken, langs de binnen- en buitenzijde, verstevigd en bij elkaar gehouden met een metalen hoekijzer. De onderzijde van de goot wordt deels afgewerkt met een metalen plaat. De gootklossen zijn volledig uit hout vervaardigd uit één massief blok. De gootklossen zitten in de muur ingewerkt onder de muurplaat.

²⁷ Rapport Monumentenwacht, inspectienummer: A-02/10322/2015/B, inspectiedata: 19 en 26/10/2015 en 18 en 19/10/2016

²⁸ Rapport Monumentenwacht, inspectienummer: A-02/10322/2015/B, inspectiedata: 19 en 26/10/2015 en 18 en 19/10/2016

De zakgoten situeren zich aan de voet van twee naar elkaar toe afwaterende dakvlakken. De zakgoten hebben net zoals de bakgoten een stijve kanaalvorm die bekleed is met bladkoper maar ze hebben in verhouding een grote sectie en maken geen deel uit van de kroonlijst.

Aan de binnenzijde van de centrale lichtkoepel bevinden zich nog een paar oude zakgoten. De zakgoten zijn hier bekleed met lood maar zijn niet meer functioneel.

Afbeelding 69: zicht op een zakgoot met koperen bedekking (foto Origin)

Diagnose

De koperen goten bevinden zich over het algemeen in redelijke staat. Toch zijn **de gootnaden op talrijke plaatsen gescheurd** ten gevolge van **onvoldoende uitzettingsmogelijkheden** van het koper.²⁹ Metalen goten zijn gevoelig voor temperatuurverschillen en moeten daarom vrij kunnen uitzetten en krimpen. Dat is hier niet het geval. De naden van een koperen gootbekleding moeten zorgvuldig gesoldeerd worden. Ondeskundige uitvoering leidt bijna onvermijdelijk tot loskomen of scheuren. Plaatselijk beginnen oudere herstellingen dan ook al terug in te scheuren.³⁰ De herstellingen met gesoldeerde slabben voldoen wel. De scheuren hebben **lekken tot gevolg**. De veilig bereikbare lekken zijn bij de laatste inspectie van Monumentenwacht in 2015/2016 **voorlopig** gedicht. De herstellingen zijn uitgevoerd met een reparatiecoating en hebben slechts **een tijdelijk karakter** en vragen om een duurzame oplossing.³¹

Naast de scheurvorming is ook op te merken dat plaatselijk de afvoeropeningen (tapgaten) in de gootopstanden en plaatselijk de bladvangers dichtgeslibd zijn.³² Hierdoor blijft de goot langer vochtig wat kan leiden tot een versnelde corrosie van het metaal. Op het dak 2 is er een tapgat losgescheurd. De ingescheurde hoek werd, door Monumentenwacht tijdens de inspectie in 2010, **tijdelijk** hersteld maar scheurt vandaag opnieuw los. Ter hoogte van het tapgat in de zuidwestelijke hoek van de goot van de centrale lichtkoepel is de gootbodem ingescheurd met een ernstig lek tot gevolg. Ook hier werd het lek **tijdelijk** gedicht door Monumentenwacht tijdens de inspectie van 2010.³³

²⁹ Rapport Monumentenwacht, inspectienummer: A-02/10322/2015/B, inspectiedata: 19 en 26/10/2015 en 18 en 19/10/2016

³⁰ Rapport Monumentenwacht, inspectienummer: A-02/10322/2015/B, inspectiedata: 19 en 26/10/2015 en 18 en 19/10/2016

³¹ Rapport Monumentenwacht, inspectienummer: A-02/10322/2015/B, inspectiedata: 19 en 26/10/2015 en 18 en 19/10/2016

³² Rapport Monumentenwacht, inspectienummer: A-02/10322/2015/B, inspectiedata: 19 en 26/10/2015 en 18 en 19/10/2016

³³ Rapport Monumentenwacht, inspectienummer: A-02/10322/2010/B, inspectiedata: 14/06/2010, 22/06/2010 en 15/07/2010.

Daarnaast is plaatselijk de coating van de koperen bakgoten verweerd aan de straatzijde. De koperen bekleding ziet er voorts wel in orde uit. Op sommige plaatsen is de gootbekleding wel sterker verweerd door rioolgassen.³⁴

De airconditioninginstallatie die opgesteld staat in de zakgoten bemoeilijkt wel een efficiënte controle op de goten en houdt het vuil langer vast. Dit zal op termijn aanleiding geven tot een versnelde verwerking.

De oude loden zakgoten aan de binnenzijde van de centrale lichtkoepel bevinden zich in slechtere staat: ze zijn op verschillende plaatsen beschadigd en gescheurd. De goten zijn bij de bouw van de lichtkoepel overkoepeld en zijn niet meer functioneel. De schade heeft verder geen negatieve gevolgen voor het gebouw.

Afbeelding 70: zicht op de gootnaden van een zakgoot. De naden zijn gedicht met een reparatiecoating (foto Origin)

Afbeelding 71: zicht op de gootnaden van een zakgoot. De naden zijn hersteld met geslodeerde slabben (foto Origin)

Afbeelding 72: zicht op de airconditioning die opgesteld staat in de zakgoten (foto Origin)

Afbeelding 73: de airconditioning die opgesteld staat in de zakgoten bemoeilijkt een efficiënte controle op de goten en houdt het vuil langer vast (foto Origin)

Specifiek voor de bakgoten zijn nog wat schadenfenomenen te vermelden die verband houden met de **kroonlijst**. De kroonlijst bevindt zich over het algemeen in een slechte toestand. Vooral de **houten gootklossen** zijn sterk verweerd en verkeren in een slechte staat. De kwaliteit van de gootklossen is sterk wisselend. Als gevolg van de oriëntatie zijn de gootklossen van de west- en zuidgevel sterker aangetast dan deze van de noord- en oostgevel. De uitstekende toppen van de gootklossen zijn over het algemeen ook sterker verweerd daar deze meer

³⁴ Rapport Monumentenwacht, inspectienummer: A-02/10322/2015/B, inspectiedata: 19 en 26/10/2015 en 18 en 19/10/2016

blootgesteld worden aan weersomstandigheden. Het hout vertoont zware scheurvorming, plaatselijke aantasting door insecten en zwammen en plaatselijke vochtschade. Plaatselijk hangen de gootklossen ook wat los. Ook op de onderzijde van de gootbodem is vochtschade zichtbaar. Het hout is plaatselijk aangetast en de metalen plaat is aan het corroderen. Over het algemeen is de afwerklaag van het hout van de kroonlijst sterk verschaald waardoor het hout niet meer optimaal beschermd is tegen weersinvloeden en zo aanleiding kan geven tot een versnelde verwerking. Ook is de aansluiting tussen de verschillende elementen van de kroonlijst niet meer optimaal, de voegen staan regelmatig open. De vochtschade houdt hoogstwaarschijnlijk verband met lekken ten gevolge van de gescheurde koperen gootnaden net boven de gootbodem en gootklossen. Het is onduidelijk of het om oude of nog bestaande lekken gaat. Het hout van de gootklossen bevindt zich wel in een zodanig slechte toestand dat er dringend ingegrepen moet worden. Plaatselijk dreigen stukken hout af te breken wat **een gevaar dreigt te zijn voor omstaanders**. Links van het middenrisaliet was er een zware eikenhouten gootklos die sterk uitgezakt was en los hing. Deze gootklos werd reeds gerestaureerd.

Daarnaast bevinden ook de metalen hoekijzers die de hoeken van de kroonlijsten verstevigen zich in een slechte toestand. Het metaal is sterk roestig en plaatselijk zelf volledig doorgeroest.

Afbeelding 74: zicht op de gootklossen die de uitkragende bakgoot ondersteunen (foto Origin)

Afbeelding 75: detail van de vochtschade die het hout van de gootbodem en de gootklossen aantast (foto Origin)

Afbeelding 76: zicht op een sterk aangetaste gootklos. Een zwam of een aantasting door houtborende insecten heeft ervoor gezorgd dat een deel van de klos hol is geworden (foto Origin)

Afbeelding 77: zicht op een verweerde gootklos. Het hout van de klos is gebrast en vertoont vochtatfereningen. Ook vertoont de onderzijde van de gootbodem sporen van corrosie (foto Origin)

Afbeelding 78: zicht op de hoekijzers van de kroonlijst. De ijzers zijn sterk roestig en hier zelf volledig doorgeroest op de hoek (foto Origin)

B. Afvoer

Inventarisatie

Het verzamelde hemelwater in de bak- en zakgoten wordt via diverse afvoerpijpen verder afgevoerd. De afvoeren lopen om esthetische reden allemaal inpandig en worden op de meeste plaatsen aan het oog onttrokken door de binnenafwerking. Het hemelwater wordt op twee verschillende manieren verder afgevoerd. Vooreerst zijn er verschillende inwendige afvoerpijpen die verwerkt zitten in de muren van het stadhuis. De inwendige afvoerpijpen zijn uitgevoerd in diverse modellen en materialen. Er komen pvc-, koperen en loden afvoeren voor.³⁵ Naast de inwendige afvoerpijpen zijn er in het stadhuis ook Keulse goten terug te vinden die het verzamelde hemelwater verder afvoeren. In totaal zijn er zes Keulse goten die door de zolderverdieping lopen in de volgende kamers: kamer 03.03, kamer 03.08, kamer 03.09, kamer 03.13, kamer 03.14 en kamer 03.24. De Keulse goten bestaan uit een kanaal dat water, afkomstig van een goot waar geen rechtstreekse afvoerpijp aan kan worden bevestigd, binnendoor het gebouw over de zoldervloer transporteert tot bij een andere goot of afvoerpunt. De Keulse goten zijn volledig uit hout vervaardigd en worden bovenaan afgedekt met een houten plank. De gootbodem is bekleed met koper.

Afbeelding 79: plan met aanduiding verloop keulse goten

Afbeelding 80: zicht op een tapgat waardoor het water van de goten verder afgevoerd wordt naar de afvoerpijpen (foto Orgin)

Afbeelding 81: zicht op een keulse goot in kamer 03.14 (foto Origin)

³⁵ Rapport Monumentenwacht, inspectienummer: A-02/10322/2015/B, inspectiedata: 19 en 26/10/2015 en 18 en 19/10/2016

Diagnose

Over het algemeen bevinden de verschillende afvoeren zich in een goede staat. De koperen afvoerelementen zijn plaatselijk wel aangetast door rioolgassen die via de hemelwaterafvoer omhoog stijgen. Het koper is in deze zones ten gevolge van de aantasting blauwachtig verkleurd. Vermoedelijk is er geen waterslot voorzien tussen de regenwaterafvoeren en de rest van het rioleringsstelsel.³⁶ Ook zijn er plaatselijk vochtatfekeningen zichtbaar op het houtwerk van de Keulse goten. Deze vochtatfekeningen wijzen op de aanwezigheid van (oude) lekken. De toestand van de goten en gootbekleding kan moeilijk gecontroleerd worden omdat de Keulse goten afgedekt worden met houten planken welke vastgenageld zitten. Daarnaast zijn er ook een aantal mondingen van de Keulse goten die niet goed afgeschermd worden waardoor er duiven in de Keulse goten nesten. Dit kan aanleiding geven tot verstoppingen en waterindringing.³⁷

Afbeelding 82: zicht op de Keulse goot in kamer 03.13. Op het hout zijn vochtatfekeningen zichtbaar welke wijzen op lekken in de goot (foto Origin)

5.5.4. Dakkapellen

Inventarisatie

De dakkapellen zijn uit hout geconstrueerd en worden langs de buitenzijde volledig bekleed met natuurleien zoals de dakvlakken. De gebruikte leien en de manier van bevestigen is identiek. De aansluitingen tussen de verschillende vlakken en de nok van de dakkapellen zijn bekleed met lood. De bovenste rij leien van de wangen is wel bloot vernageld en wordt niet afgedekt met lood.

Er zijn drie verschillende types van dakkapellen te onderscheiden. Er zijn dakkapellen die afgesloten worden met een deur, andere die afgesloten worden met een raam, en nog andere die afgesloten worden met een houten luikje. Het schrijnwerk van de ramen van de dakkapellen is onlangs vernieuwd en is voorzien van een dubbele beglazing.

Langs de binnenzijde is de houten constructie soms naakt gebleven en in andere gevallen is het hout mee bepleisterd samen met de dakconstructie van de zolderverdieping.

³⁶ Rapport Monumentenwacht, inspectienummer: A-02/10322/2015/B, inspectiedata: 19 en 26/10/2015 en 18 en 19/10/2016

³⁷ Rapport Monumentenwacht, inspectienummer: A-02/10322/2015/B, inspectiedata: 19 en 26/10/2015 en 18 en 19/10/2016

Afbeelding 83: zicht op een dakkapel langs de binnenzijde. De dakkapel is uit hout opgebouwd en wordt afgesloten met een deur (foto Origin)

Afbeelding 84: zicht op een dakkapel langs de buitenzijde welke afgesloten wordt met een raam. De dakkapel wordt bekleed met leien. De bovenste rij leien van de wangen is bloot vernageld en niet afgedekt met lood (foto Origin)

Afbeelding 85: zicht op een dakkapel langs de binnenzijde welke afgesloten wordt met een luikje. De dakkapel is uit hout opgebouwd waarbij de dagkanten mee bepleisterd zijn samen met dakconstructie van de zolderverdieping (foto Origin)

Diagnose

De leibedekking en de bekledingen in lood bevinden zich over het algemeen in een goede toestand. Het niet afdekken van de bovenste rij leien van de wangen met lood kan wel leiden tot een versnelde verwerking van de leien en nagels door de voortdurende blootstelling aan weersomstandigheden.

Ter hoogte van dak 7 ontbreekt er plaatselijk een regendorpel met waterindringing tot gevolg.³⁸

Aan de binnenzijde op de zolderverdieping zijn plaatselijk vochttaftekeningen zichtbaar op het hout van de dakkapellen. Deze vochttaftekeningen zijn waarschijnlijk het gevolg van een lek. Gezien de bekleding met leien en lood er langs de buitenzijde in orde uitziet, zal het hier vermoedelijk om oude lekken gaan.

Het houten schrijnwerk van de deuren, ramen en luiken bevindt zich over het algemeen in een goede staat. Plaatselijk is de afwerklaag (vernis) van het schrijnwerk wel wat verschaald waardoor het hout minder beschermd is tegen weersinvloeden. Ten gevolge hiervan is er plaatselijk wat verwerking van het houtwerk zichtbaar.

Bijkomstig kan nog vermeld worden dat het deurtje van de dakkapel in het westen van dak 4 aan de binnenzijde niet voorzien is van een greep waardoor het moeilijk af te sluiten is.³⁹

³⁸ Rapport Monumentenwacht, inspectienummer: A-02/10322/2015/B, inspectiedata: 19 en 26/10/2015 en 18 en 19/10/2016

³⁹ Rapport Monumentenwacht, inspectienummer: A-02/10322/2015/B, inspectiedata: 19 en 26/10/2015 en 18 en 19/10/2016

5.5.5. Dakramen

Inventarisatie

Naast de dakkapellen worden de dakvlakken ook onderbroken door een paar grote vlakke dakramen. Een groot deel van de dakramen werd onlangs vernieuwd. Hierbij is gebruik gemaakt van beschilderde aluminium-profielen en dubbel glas. De oorspronkelijke dakramen zijn vervaardigd uit verzinkte metalen profielen met daarin gewapende glasplaten.

Afbeelding 86: zicht op dakvlakraam welke vervaardigd is met verzinkte metalen profielen met daarin gewapende glasplaten (foto Origin)

Afbeelding 87: zicht op een dakvlakraam met vernieuwd schrijnwerk en dubbele beglazing (foto Origin)

Diagnose

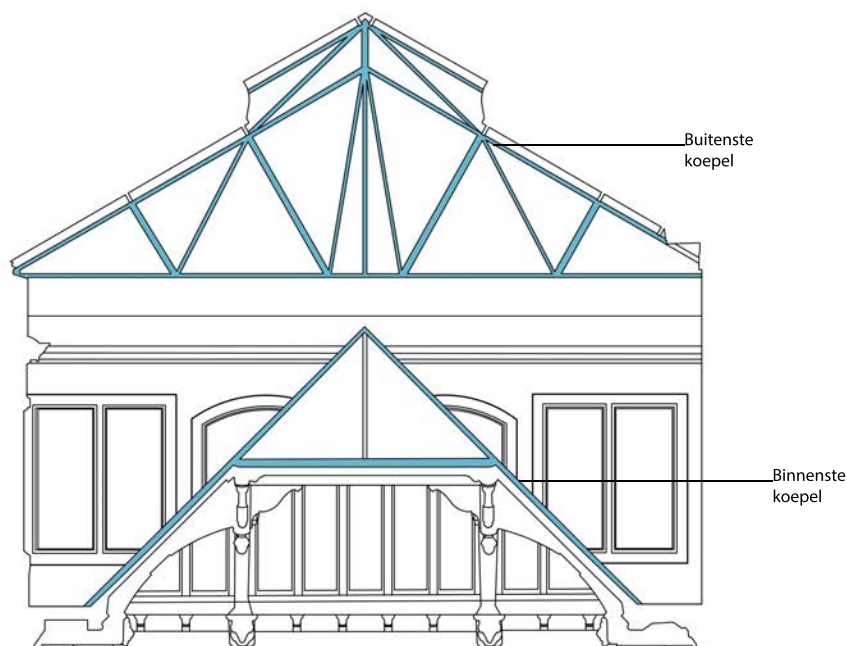
De dakramen bevinden zich over het algemeen in een goede staat.

5.5.6. Centrale lichtkoepel

Inventarisatie

Het centrale trappenhuis van het stadhuis wordt afgesloten door een grote lichtkoepel. De grote lichtkoepel is dubbelwandig, twee boven elkaar geplaatste koepels vormen de overspanning. De binnenste koepel is opgebouwd uit vier grote schuin geplaatste vlakken met bovenaan een verbindend horizontaal vlak. De vlakken zijn verdeeld in smalle stroken en volledig in hout vervaardigd. In deze vlakken rust een glas-in-loodpaneel op een gelaagd glazen paneel. Dit houten kader wordt langs de buitenzijde verstevigd door metalen T-profielen. De T-profielen lopen verder door dan het houten kader en vormen een driehoekige constructie bovenop de eerste lichtkoepel.

De tweede lichtkoepel bestaat uit een soort schilddak in glas met op de nok een dubbel zadeldakje. De lichtkoepel rust op de zware muren van de binnenplaats van het stadhuis. Het dak wordt gevormd door een reeks van stalen spanten die in de lengterichting met elkaar verbonden zijn. De constructie van dit dak is volledig vervaardigd uit metalen profielen welke onderling verbonden zijn door klinknagels en moeren en bouten. De metalen structuur wordt opgevuld met gewapend glas.

Afbeelding 88: snede over beide koepels

Afbeelding 89: zicht op constructie van de dubbele lichtkoepels boven de centrale trappenhal (foto Origin)

Afbeelding 90: zicht op de buitenste lichtkoepel boven de centrale trappenhal (foto Origin)

Diagnose

De centrale lichtkoepel bevindt zich over het algemeen in goede staat. De metalen spanten zien er op het eerste zicht structureel in orde uit. Enkele gewapende glasplaten van de buitenste koepel zijn wel gebarsten en werden minder duurzaam hersteld met een elastische voegkit. Niettegenstaande voldoet de herstelling **voorlopig**.⁴⁰

⁴⁰ Rapport Monumentenwacht, inspectienummer: A-02/10322/2015/B, inspectiedata: 19 en 26/10/2015 en 18 en 19/10/2016

5.5.7. Schoorstenen en verluchtingen

Inventarisatie

Boven de dakvlakken steken een paar schoorstenen uit. De schoorstenen zijn gemetseld in witte natuurstenen blokken. Er zijn drie types van schoorstenen te onderscheiden. Zo zijn er kleine eenvoudige schoorstenen, grote eenvoudige schoorstenen en dan grote, fijn uitgewerkte schoorstenen in beeldhouwde witte natuursteen. Plaatselijk zijn de bovenzijden van de schoorsteenopeningen afgedekt met blauwe hardsteen. Op andere plaatsen zijn de bovenzijden open, ze worden ook niet afgedekt met regenkappen.

In het zuidwesten van dak 5 zitten drie loden verluchtungs pijpen verwerkt.

Afbeelding 91: zicht op een grote schoorsteen met fijn uitgewerkt beeldhouwwerk (foto Origin)

Afbeelding 92: zicht op een eenvoudige grote schoorsteen uit witte natuursteen (foto Origin)

Afbeelding 93: zicht op een eenvoudige kleine schoorsteen uit witte natuursteen (foto Origin)

Afbeelding 94: zicht op de loden verluchtungs pijpen in het zuidwesten van dak 5 (foto Origin)

Diagnose

De schoorstenen zien er over het algemeen in orde uit. Plaatselijk is de natuursteen licht verweerd maar zonder zware gevolgen. Wel zorgt het niet degelijk afdekken van de bovenzijden van de schoorstenen mogelijk tot vochtinslag (zoals vermoedelijk in de trouwzaal). De loodaansluitingen zijn over het algemeen in orde maar zijn plaatselijk minder duurzaam afgewerkt met een elastische voegkit. Ter hoogte van de middelste schoorsten op dak 3 is plaatselijk het steenwerk beschadigd en is een stuk weggevallen door spanningen in achterliggende roestige verankeringen. Enkele stukken van de lijst zijn ingescheurd en kunnen vallen.⁴¹

De loden verluchtungs pijpen zijn plaatselijk verweerd maar voldoen nog. De zinken voetplaten daarentegen zijn sterker verweerd en zijn in het verleden aangestroken met een reparatiecoating.⁴²

⁴¹ Rapport Monumentenwacht, inspectienummer: A-02/10322/2015/B, inspectiedata: 19 en 26/10/2015 en 18 en 19/10/2016

⁴² Rapport Monumentenwacht, inspectienummer: A-02/10322/2015/B, inspectiedata: 19 en 26/10/2015 en 18 en 19/10/2016

5.5.8. Toegankelijkheid/bereikbaarheid van zolder en daken

Algemeen⁴³

In gebouwen zelf moeten preventieve veiligheidsmaatregelen getroffen worden voordat een inspectie of een onderhoudswerk kan worden aangevat. Veilig werken in de hoogte vereist de aanwezigheid van de nodige ankerpunten, klim- en ladderhaken, vloeren, loopbruggen en ladders.

Inventarisatie⁴⁴

Verschillende delen van goten, daken en zolders van het stadhuis kunnen momenteel niet veilig worden geïnspecteerd of onderhouden. Om dit mogelijk te maken, dienen voorzieningen te worden getroffen die de toegankelijkheid en de bereikbaarheid van het gebouw verbeteren en optimaliseren.

De binnenste goten zijn in principe goed bereikbaar en toegankelijk via de dakkapellen. Er kan veilig en eenvoudig gecirculeerd worden, enkel ter hoogte van de airconditioninginstallatie die opgesteld staat in de zakgoten wordt de circulatie wel bemoeilijkt. De buitenste goten van het stadhuis zijn eveneens goed bereikbaar via de dakkapellen of luiken.

De dakvlakken en goten zijn voorzien van een paar ladderhaken in roestvrij staal. Toch zijn er over het algemeen te weinig permanente veiligheidsvoorzieningen (ladderhaken of ankerpunten) op het gebouw zodat er op veel plaatsen met touwtechnieken en andere tijdelijke voorzieningen (stellingen, leuning en hoogtewerker) moet gewerkt worden. Dit is zeer tijdrovend en bovendien kunnen touwtechnieken niet overal gebruikt worden waardoor bepaalde bouwdelen niet optimaal bereikbaar zijn voor nazicht en eventueel herstel. De **aanwezige ladder- en klimhaken voldoen bovendien niet aan de Europese norm EN 517 en staan te ver uit elkaar** zodat ze volgens de veiligheidsvoorschriften omtrent “werken in de hoogte” niet gebruikt kunnen worden om veiligheidslijnen aan te bevestigen. Dit belemmert een eenvoudig onderhoud en inspectie.

Afbeelding 95: zicht op het buitenste dakvlak van het dak 5 met aanduiding van de ladderhaken. De haken staan te ver uit elkaar (foto Origin)

Afbeelding 96: zicht op het binnenste dakvlak van het noordelijk deel van dak 7. Er zijn geen ladderhaken aanwezig op dit dakvlak (foto Origin)

⁴³ STULENS, A.; HOFACK, M., 'Toegankelijkheid van zolders, kapruimtes, daken en goten', (Brochure Monumentenwacht Vlaanderen), s.l., p. 5.. ⁴³ Rapport Monumentenwacht, inspectienummer: A-02/10322/2010/B, inspectiedata: 14/06/2010, 22/06/2010 en 15/07/2010.

⁴⁴ Rapport Monumentenwacht, inspectienummer: A-02/10322/2015/B, inspectiedata: 19 en 26/10/2015 en 18 en 19/10/2016

Afbeelding 97: detail van een ladderhaak. De ladderhaken voldoen niet aan de Europese norm EN 517 (foto Origin)

Afbeelding 98: zicht op de ijzeren ladder die toegang biedt tot dak 2 (foto Origin)

Diagnose⁴⁵

-Zuidwesten van dak 4: de ijzeren ladder die toegang biedt tot dak 2 begint plaatselijk terug te roesten.

-De ladderhaken in roestvrij staal en de loodaansluiting met de leibedekking is, op het eerste zicht, in orde. De bevestiging is niet controleerbaar.

-Tussen kamer 03.03 en kamer 03.24 ontbreekt een klink op de deuren welke de bereikbaarheid en toegankelijkheid op de zolderverdieping vermindert.

-Het deurtje van de dakkapel in het westen van dak 4 is aan de binnenzijde niet voorzien van een greep. Dit bemoeilijkt de bereikbaarheid en toegankelijkheid tussen de zolderverdieping en de dakvlakken.

-Plaatselijk ontbreekt er verlichting op de zolderverdieping.

⁴⁵ Rapport Monumentenwacht, inspectienummer: A-02/10322/2015/B, inspectiedata: 19 en 26/10/2015 en 18 en 19/10/2016

6. INTERIEUR

Voor de inventaris van het interieur worden in dit hoofdstuk enkel de elementen met een erfgoedwaarde besproken. De volledige inventaris met bijhorende schadebeelden is terug te vinden in de bijlagen zoals beschreven onder punt 6.1.6.

6.1.1. Kelder

De kelders, die voornamelijk bestaan uit grote bakstenen gewelven werden in de 16de en 17de eeuw deels verhuurd voor opslag aan particulieren. De drie oorspronkelijke trappen van de kelder naar het maaiveld zijn nog steeds aanwezig. Verschillende verbouwingen hebben duidelijk structurele aanpassingen in de kelder veroorzaakt: door de verbouwing van de inkom-vestibule (1862-1863) werden de steunpilaren verzwaard met Obernkirchener, die aan de bestaande structuur werd bevestigd met ijzeren krammen. Het kelderpas van de ruimtes onder de vestibules werd hier met 80cm verlaagd. Als gevolg van de overdekking van de binnenkoer werden steunmassieven onder de nieuwe eretrap voorzien.

In 1901-1903 werd een kluis centraal in de kelder ingericht, gekoppeld aan de bouw van een trap naar de gelijkvloerse verdieping. In 1950 werd er wederom een nieuwe trap toegevoegd om de kelder vanop de gelijkvloerse verdieping te ontsluiten.

Uit bovenstaande is duidelijk dat de kelder reeds meerdere malen verbouwd en aangepast werd. Toch is de hoofdstructuur grotendeels intact gebleven en heeft dit een hoge monumentenwaarde.

Afbeelding 99: zicht op historische structuur in kelder (foto Origin)

Afbeelding 100: trap die vermoedelijk dateert uit de 16^e eeuw met bakstenen draagstructuur en treden in blauwe hardsteen (foto Origin)

6.1.2. Gelijkvloerse verdieping

De gelijkvloerse verdieping van het Stadhuis werd gebouwd met de intentie er onder andere verhuurbare winkelruimtes in onder te brengen om de bouw van het stadhuis te financieren. Mogelijk werden in de originele bouwfase (1560-1565) meer zuilen gebruikt dan bij de herbouw na de brand van 1576.⁴⁶

Het zeer utilitaire karakter van de gelijkvloerse verdiepingen zorgde voor verschillende kleinere en grotere verbouwingen tijdens de 19de eeuw. Muren verdwenen of werden geplaatst om kleinere lokalen en doorgangen te creëren, afwerkingen werden vernieuwd, ...

De meeste van deze kleine ingrepen hadden geen groot effect op de 16de eeuwse basisstructuur van het gelijkvloerse verdiep. Enkele grotere ingrepen hadden dit wel. De grootste impact op het gelijkvloerse verdiep is de bouw van de eretrap en het dichtmaken van de binnenkoer. Ten eerste veranderde de circulatie op de gelijkvloerse verdieping grondig: waar vroeger dit niveau goed doorwaadbaar was, werd het nu onmogelijk om door het gebouw in een rechte lijn van de Grote Markt naar de Gildenkamerstraat te wandelen. Bovendien werden de 3 aanwezige trappen verwijderd en vervangen door de eretrap, de trap naar de burgemeester, de trap aan de Zilversmidstraat en de trap in de zuidwesthoek van het gebouw. Een andere grote verbouwing is de verbouwing van de inkompartij in het middenrisaliet. Deze werd omstreeks 1862 in een duidelijke neo-Vlaamse Renaissancestijl volledig opengewerkt en de gewelven werden aangepast.⁴⁷ Deze ingreep bepaald nog steeds het huidige uitzicht van de gewelven en herhaald zich stilistisch ter hoogte van de inkom aan de Zilversmidstraat, waar in 1884 ook een trap werd toegevoegd.⁴⁸

In de 20ste eeuw was de grootste impact op de 16de eeuwse structuur de inrichting van de inkom langs de zijde van de Suikerrui, waarbij de gewelven werden afgebroken en vervangen werden door een niet-dragende houten balkenstructuur aan stalen I-profielen opgehangen en de plaatsing van de lift in de zuidwesthoek van het gebouw. Over de huidige afwerkingen kan over het algemeen gezegd worden dat ze een functioneel karakter hebben en weinig samenhang vertonen. Er is, in tegenstelling tot het Schoon Verdiep en de Eerste Verdieping geen lijn in te trekken. De ruimtes werden eerder ingericht naar de noodzaak van het moment. In de historische studie zijn de historici dan ook erg duidelijk over de waarde van deze invullingen:

“Daarentegen kan geen enkele van de midden-20ste-eeuwse toevoegingen en renovaties enige waarde toegeschreven worden. De inrichting in imitatiestijl - in het beste geval post neo- Vlaamse renaissance te noemen - van de gecreëerde centrale toegangsruimte aan de zuidkant, met aansluitende de gangen en het ene schepenkabinet in de zuidoosthoek, doen afbreuk aan de kwaliteit van het geheel.”⁴⁹

Ondanks de vele grote ingrepen die eerder afbreuk doen aan de kwaliteit van het geheel bleven delen van de 16^e eeuwse structuur behouden.

⁴⁶ L. DE CLERCQ, 2012, p. 57

⁴⁷ L. DE CLERCQ, 2012, p. 255

⁴⁸ L. DE CLERCQ, 2012, p. 345

⁴⁹ L. DE CLERCQ, 2012, p. 719

Afbeelding 101: zicht op bewaarde 16^e eeuwse structuur (foto Origin)

6.1.3. Schoon Verdiep

Op het Schoon Verdiep zijn sporen te vinden van alle bouwfases, de meest beeldbepalende voor het hele verdiep is de 19de eeuwse overkoepeling van de binnenkoer, die zowel de vormgeving als de circulatie op het verdiep bepaalt: *“De laat-19de-eeuwse herindeling heeft het gebruik en de inrichting van deze verdieping volledig veranderd: grote ruimten zijn opgedeeld, kleine samengevoegd, trappen van plaats veranderd.”*⁵⁰

Net als in de 16de eeuw kozen de architecten van de 19de-eeuwse renovatie voor een stijl die de stedelijke macht representeert: de neo-Vlaamse Renaissancestijl. Bovendien kregen bepaalde waardevolle elementen uit de 16de, 17de en 18de eeuw hun plaats in het geheel en werden ze vakkundig in het stilistische geheel ingewerkt:

*“Van de vroeg-17de-eeuwse toevoegingen zijn enkel de gebeeldhouwde fries in de schouw van de Statenkamer bewaard (...). De lange Raadzaal (SV.10) wordt nog steeds beheerst door het vroeg-18de -eeuwse cassettenplafond met schilderijen en wandbetimmeringen (...). Ook in de nieuw gecreëerde wachtkamer bij de Raadzaal (SV.09) zijn verplaatste elementen bewaard: de 16de-eeuwse schouw met figuratief welfsel van de Tresorij, de laat-17de -eeuwse deuromlijsting van de Kapel, maar ook 18de-eeuwse deuren, vaste kasten en betimmering met ingewerkte decoratieve en figuratieve schilderijen.”*⁵¹

Latere aanvullingen, zoals de College-zaal, de Wandelzaal en een groot deel van de lambriseringen en de schrijnwerken werden ingepast in het bestaande 19de eeuwse geheel.⁵²

“Het vermaarde Schoonverdiep van het Antwerpse stadhuis behoeft nauwelijks een waardenstelling. Het is een somptueus en fascinerend ruimtelijk geheel, waarin elementen uit de bijna vijf eeuwen geschiedenis versmolten

⁵⁰ L. DE CLERCQ, 2012, p. 720

⁵¹ L. DE CLERCQ, 2012, p. 722

⁵² L. DE CLERCQ, 2012, p. 722-723

*zijn tot een overtuigende stilistische éénheid: hoewel „gegroeid” biedt het interieur van deze verdieping het gevoel van een bewust bedoelde Gesamtkunst en is het een sprekend voorbeeld van de laat-19de-eeuwse, romantische interpretatie van het lokale, maar tot ver buiten de grenzen nagevolgde neo-Vlaamse renaissance.”*⁵³

Abbeelding 102: zicht op vroeg 18^e eeuwse raadzaal (foto fotograaf G. De Kinder)

Abbeelding 103: zicht op 19^e eeuwse collegezaal (foto fotograaf G. De Kinder)

6.1.4. Eerste verdieping

Er is weinig geweten van de inrichting van dit niveau voor de 19de eeuw, zowel functioneel als op vlak van afwerkingen. Dit niveau had vermoedelijk een gelijkaardige functie als het Schoon Verdiep, met verschillende grote zalen waar bestuurlijke functies in gevestigd waren.⁵⁴ De houten plafonds en consoles dateren vermoedelijk van de 16de eeuw met uitzondering van enkele herstellingen.

Zoals in de rest van het gebouw had de 19de-eeuwse overkoepeling ook een grote invloed op het eerste verdiep. Gezien de binnenkoer nu binnenruimte werd en de eretrap verdween, ontstond de nood om gemakkelijk van de noordelijke naar de zuidelijke vestibule te circuleren. De originele binnenkoer werd vide en de ruimtes rondom deze koer werden verkleind om plaats te maken voor een galerij langs de oorspronkelijke buitenmuur, die volledig opgewerkt en gedecoreerd werd. Verder werd de zuidelijke vestibule, die volledig doorliep tot aan de zuidelijke gevel, ingekort om plaats te maken voor een extra bureau.⁵⁵

In de historische studie worden enkele decoraties uit de 19de eeuw besproken, zoals bronzen portretmedaillons uit 1882⁵⁶, die niet meer aanwezig zijn. De decoraties rond de vide, zoals de 8 bronzen leeuwen, ontworpen door Alfons Peeters, de beelden van Wildeman en Wildevrouw die het stadswapen dragen en de houten sculpturen van Joris Geeds die de nijverheden uitbeelden zijn wel bewaard⁵⁷. Ook de ronde ramen boven de verschillende deuren dateren van deze periode.⁵⁸

De meeste andere decoraties op de eerste verdieping dateren van de 20ste eeuw. Het gaat vooral om lambriseringen en binnendeuren. In de historische studie wordt er vermelding gemaakt van het plaatsen van lambriseringen en binnendeuren rond onder andere 1930 en zelfs 1950.⁵⁹

⁵³ L. DE CLERCQ, 2012, p. 723

⁵⁴ L. DE CLERCQ, 2012, p. 725

⁵⁵ L. DE CLERCQ, 2012, p. 303

⁵⁶ L. DE CLERCQ, 2012, p. 376

⁵⁷ L. DE CLERCQ, 2012, p. 377

⁵⁸ L. DE CLERCQ, 2012, p. 378

⁵⁹ L. DE CLERCQ, 2012, p. 474

De grootste ingrepen in de 20ste eeuw (1951-1954) zijn de bouw van een trap in de noordelijke vestibule, het toevoegen van de lift, het sanitair en het opdelen van verschillende grote ruimtes met lugino-wanden. Alle parketten op deze verdieping dateren van deze periode.⁶⁰ In 1991-1992 werd de centrale traphal gereinigd.⁶¹

“Hoewel al deze parketvloeren, lambriseringen, deuren, etc. vrij recent ontworpen en uitgevoerd zijn, hebben ze een soort van historische waarde, niet zozeer op zich dan wel als resultaat van een visie op de „Antwerpse (Floris)stijl”. In hun eigen, ietwat oppervlakkige anachronistische interpretatie van de lokale neo-Vlaamse renaissance zorgen ze in een zekere zin voor een continuïteit van de traditie.”⁶²

Afbeelding 104: zicht op 19^e eeuwse overkoepeling en vide (foto fotograaf G. De Kinder)

⁶⁰ L. DE CLERCQ, 2012, p. 725

⁶¹ L. DE CLERCQ, 2012, p. 520

⁶² L. DE CLERCQ, 2012, p. 725

6.1.5. Zolder

De structuur van het dak dateert vermoedelijk uit de heropbouwfase (1578-1583), waarbij er doorheen de geschiedenis wel enkele spanten werden aangepast om structurele redenen en waarbij er in de 19de eeuw vermoedelijk veel materiaal werd vervangen.⁶³

Afbeelding 105: zicht op dakstructuur (foto Origin)

6.1.6. Bijlagen interieur

De onderstaande documenten, toegevoegd in bijlage werden opgemaakt met het doel de interieurafwerkingen en hun schadebeelden te inventariseren. De fiches werden opgesplitst per gebouwelement (dakstructuren, binnenschrijnwerk, wand- en vloerafwerkingen, trappen en liften en vast meubilair) en per materiaal. Per fiche wordt alle relevante archiefinformatie beschreven, de bestaande toestand en de vastgestelde degradaties. Gelinkt aan deze fiches geven de plannen een grafisch overzicht van de verschillende materialen, opnieuw opgesplitst per gebouwelement. Voor het Schoon Verdiep en de vestibule van de eerste verdieping werd er een 'room by room' beschrijving opgemaakt, waarin alle elementen per ruimte worden beschreven. De lokaalfiches van het Schoon verdiep geven de aanzichten per lokaal. Ten slotte werden er schadebeelden opgemaakt voor de muurschilderingen en de schilderijen van de Kleine Leyszaal en de Grote Leyszaal: een nota beschrijft de op de foto's aangeduide schadebeelden.

⁶³ MACLOT, p. 704

Documenten in bijlage 3

- Inventaris interieur: (00) Room by Room
 - (27) Dakstructuur
 - (32) Binnenschrijnwerk
 - (42) Wandafwerking
 - (43) Vloerafwerking
 - (44) Trappen en liften
 - (45) Plafondafwerking
 - (81) Vast meubilair
- Plannen:
 - (42) Wandafwerking: PB(42)-01, 00, SV, 01, 02, 03
 - (43) Vloerafwerking: PB(43)-01, 00, SV, 01, 02, 03
 - (44) Trappen en liften: PB(44)-01, 00, SV, 01, 02, 03
 - (45) Plafondafwerking: PB(45)-01, 00, SV, 01, 02, 03
 - (81) Vast meubilair: PB(81)-01, 00, SV, 01, 02, 03
- Lokaalfiches Schoon Verdiep
- Schadebeelden muurschilderingen en schilderijen Kleine Leysaal en Grote Leysaal: Plannen DM(42)SV17-01 t.e.m. 06, Plannen DM(42)SV18-01 t.e.m. 14
- Nota Schadebeelden Kleine en Grote Leysaal

Documenten in bijlage 4

- Rapport Monumentenwacht

DOSSIER
0471-02 Stadhuis Antwerpen

DEELDOSSIER
Beheersplan

FASE
Uitvoeringsontwerp

DATUM
27/01/2017

4. Beschrijving van de erfgoedwaarden

Inhoudsopgave

1. Beschermingsbesluit	4
2. Beschrijving erfgoedwaarden	5
2.1. Historische en cultuurhistorische waarden	5
2.2. Oudheidkundige waarde	5
3. Waardebepaling	6
4. Schematische voorstelling elementen met erfgoedwaarde per verdieping	7

1. Beschermingsbesluit

Het gebouw werd beschermd als monument bij KB van 6 maart 1936.

Motivatie van de bescherming:

Het gebouw is beschermd omwille van zijn historische, cultuurhistorische en oudheidkundige waarde.

Document

Beschermingsbesluit zie bijlage 5

2. Beschrijving erfgoedwaarden

2.1. Historische en cultuurhistorische waarden

De historische en cultuurhistorische waarde van het gebouw is ruim geïllustreerd aan de hand van het historisch onderzoek¹. De levensloop van het gebouw hangt onlosmakelijk vast aan de geschiedenis van de stad Antwerpen.

Het gebouw heeft een erg belangrijke immateriële waarde: het Stadhuis van Antwerpen was vermoedelijk de eerste in zijn soort en diende als inspiratie voor de bouw van talloze andere stadhuisen in de Lage Landen. Het feit dat dit gebouw al 450 jaar het stadsbestuur huisvest en volledig van deze functie is doordrongen, is zeer aanmerkelijk.

2.2. Oudheidkundige waarde

Het stadhuis heeft een grote architecturale en stilistische waarde.

Het ontwerp voor het stadhuis werd samengesteld door een commissie van tien deskundigen van Antwerpse en vreemde kunstenaars waaronder Cornelis de Vriendt II genaamd Floris, Loys du Foys, Nicolo Scarini en Willem Paludanus.

Het Antwerpse stadhuis bracht voor de eerste maal in de Nederlanden een synthese tussen de gotische bouwtraditie en de gevelordonnantie van de Italiaanse renaissance, met vernieuwende elementen zoals de horizontaliserende gevelopbouw met toepassing van de klassieke ordes, vrij vlakke gevelwand ten opzichte van het meer plastisch uitgewerkt en verticaliserend middenrisaliet en de picturale toepassingen van de bouwmaterialen.

De uitgewerkte risaliet van drie traveeën uitstekend boven het dak met een opgaande topgevel, is als het ware een combinatie van een renaissance-voorhal en een middeleeuwse hal- of raadhuistoren.

Naast het gaaf bewaarde exterieur heeft ook het interieur veel te bieden. Zo staan in de trouwzaal twee albasten kariatiden van Cornelis Floris die na de brand van 1576 hersteld werden door Raphael Van den Broeck. Daarnaast is binneninrichting uit de 19^e eeuw is alom tegenwoordig. De interieurverbouwingen gebeurde niet door de minste architecten, Bourla (eerste helft 19^e eeuw, J. Schadde (derde kwart van de 19^e eeuw) en P. Dens (vierde kwart van de 19^e eeuw), om er maar een paar te noemen.

¹ L. DE CLERCQ, P. MACLOT, I. VAN GINNEKEN, Bouwhistorisch studie van het Stadhuis aan de Grote Markt in Antwerpen in functie van herbestemming en restauratie, volume I en II, 2012

3. Waardebepaling

Gekoppeld aan het historisch en materiaaltechnisch onderzoek, stelden de historici een waardebeoordeling van het gebouw op. Deze werd thematisch ingedeeld volgens de geveldelen en de verschillende niveaus. Over het algemeen worden de 19de eeuwse ingrepen positief gewaardeerd in de studie:

“De restauratieve aanpak maakt dat de restitutie van de gevels in de 19de eeuw zeker geslaagd kan worden genoemd.”² “In principe zijn alle trappen zonder meer te behouden, terwijl voor de trap tussen de noordelijke vestibule van de eerste en tweede verdieping dient afgewogen te worden in hoeverre het wenselijk is het axiale karakter van de 19de-eeuwse vestibule te herstellen.”³

“De 19de-eeuwse structuren als de eretrap en de volledige vestibule zijn van onmiskenbare monumentale waarde en zetten meteen de architecturaal rijkelijke toon van de neo-Vlaamse renaissance interieurs van het Schoonverdiep. Bij dit geheel horen ook de functionele vestibule en trap achter de zijtoegang aan de noordgevel en de privé- trap van de burgemeester achter de toegang aan de zuidgevel.”⁴

“De laat-19de-eeuwse overkoepeling van de binnenkoer met de creatie van een binnengalerij langs de lokalen heeft het karakter van deze verdieping echter volledig bepaald en vormt ook de grootste waarde ervan.”⁵

Daarnaast hebben ook de gebouwdelen die dateren uit de 16^e eeuw een hoge monumentwaarde.

De waarde van het gebouw wordt vooral bepaald door de hoge monumentwaarde van het schoon verdiep en de eerste verdieping en het exterieur. De schematische weergave belicht het materiaaltechnische en architecturale aspect van het gebouw waarbij het schoon verdiep en de eerste verdieping gedomineerd worden door aspecten met een hoge monumentwaarde. Maar naast de hoge waarde op materiaaltechnisch en architecturaal vlak wordt de hoge waarde van deze verdiepingen ook bepaald door het historische gebruik en het aanwezige roerend erfgoed. Het gebruik van de verschillende ruimten is vanaf de 19de eeuw intact gebleven. De ruimten zijn allen in functie van een zeker gebruik ontworpen. Het uitoefenen van een bepaalde functie in de ruimte waarvoor ze ontworpen is, biedt een meerwaarde aan die ruimte. Dit immateriële aspect is een belangrijk gegeven binnen de waardebeoordeling welke zeker niet uit het oog verloren mag geraken.

Naast het schoon verdiep en de eerste verdieping bepaalt het exterieur mede de hoge monumentwaarde van het gebouw. Vooral op typologisch vlak heeft het stadhuis een belangrijke toonaangevende rol gespeeld in de Noordelijke Nederlanden en Duitsland. De waarde zit hem vooral in het feit dat het gebouw een doorbraak heeft betekend in de inheemse renaissancearchitectuur-stijl. Het uiterlijk van het stadhuis van op de Grote Markt is dus van grote waarde en dient een belangrijk gegeven te zijn bij een herwaardering van het gebouw.

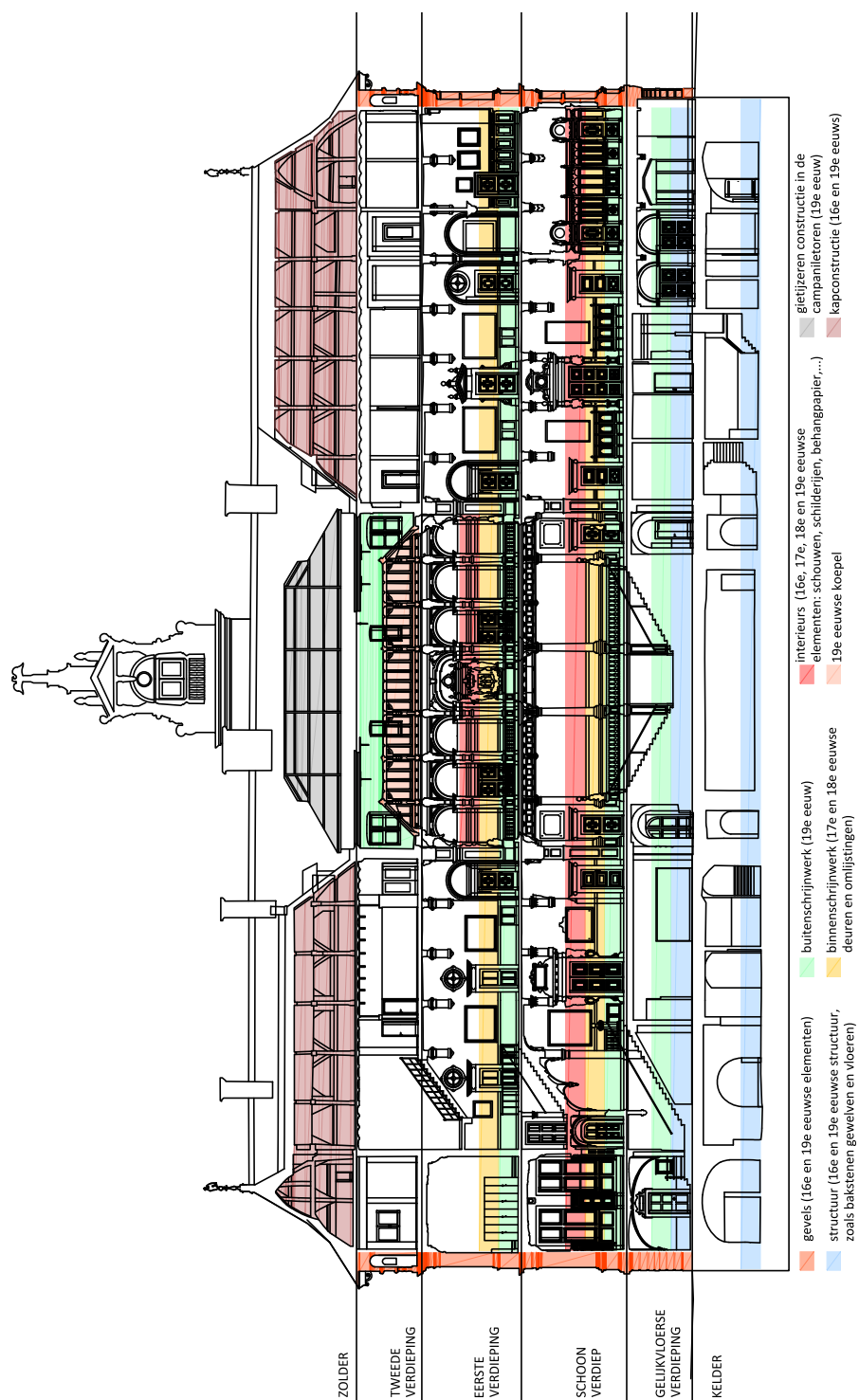
² L. DE CLERCQ, P. MACLOT, I. VAN GINNEKEN, Bouwhistorisch studie van het Stadhuis aan de Grote Markt in Antwerpen in functie van herbestemming en restauratie, p. 705

³, 2012, p. 711

⁴ L. DE CLERCQ., 2012, p. 719

⁵ L. DE CLERCQ, 2012, p. 725

4. Schematische voorstelling elementen met erfgoedwaarde per verdieping

DOSSIER
0471-02 Stadhuis Antwerpen

DEELDOSSIER
Beheersplan

FASE
Uitvoeringsontwerp

DATUM
27/01/2017

5. Visie op beheer

Inhoudsopgave

1. Inleiding	4
2. Hoofddoelstellingen	5
2.1. Behoud en herwaardering van de erfgoedelementen	5
2.2. Bestendiging van de immateriële waarde	6
2.3. Grote Markt en gebouw in synergie.	7
3. Nevendoelstellingen	8
3.1. Het stadhuis als pilootproject: beschermd erfgoed met duurzaamheids-certificaat	8
3.2. Verbeteren van de thermische eigenschappen, in het bijzonder van het buitenschrijnwerk	8
3.3. Verbeteren van de integrale toegankelijkheid	8
3.4. Veiligheid verhogen door integratie nieuwe veiligheidsmaatregelen	9
3.5. Brandveiligheid voorzien dat voldoet aan hedendaagse eisen.	12
3.6. Technieken optimaliseren en integreren	13
3.7. Verbeteren van de interne akoestiek	14
3.8. Onderhoud	15

1. Inleiding

Het beheersplan geeft een visie en doelstellingen voor een termijn van twintig jaar op het beheer en de ontwikkeling van het monument in zijn omgeving. Daarbij staat uiteraard de erfgoedwaarde van het goed centraal. Deze visie en doelstellingen dienen als uitgangspunt voor het plannen van de nodige en gewenste werken aan het erfgoed en de te nemen maatregelen.

De Stad Antwerpen heeft een duidelijke visie over de toekomst van het stadhuis. In het voorwerp van de architectuuropdracht voor de restauratie en herinrichting geeft het stad duidelijk ambities en doelstellingen weer¹. Deze worden in dit hoofdstuk besproken.

¹ Projectdefinitie restauratie en herinrichting van het Antwerpse stadhuis tot een hedendaags huis van bestuur, 2015

2. Hoofddoelstellingen

2.1. Behoud en herwaardering van de erfgoedelementen

De hoofddoelstelling is het behoud en de herwaardering van de erfgoedelementen. Exterieur- en interieurelementen met erfgoedwaarde moeten maximaal behouden blijven. Gevels en lokalen waar de waardevolle elementen doorheen de jaren verdwenen zijn, dienen in de mate van het mogelijke geherwaardeerd te worden.

Het Antwerpse stadhuis werd op 2 februari 1936 bij koninklijk besluit beschermd als monument samen met 9 andere Antwerpse gebouwen, waaronder het Steen, het Vleeshuis en het Rubenshuis. Als zodanig staat het monument op de eerste plaats van het allereerste beschermingsbesluit met Antwerps bouwkundig erfgoed. In 1999 werd het stadhuis, samen met de noordelijke toren van de Onze-Lieve-Vrouwekathedraal, opgenomen op de lijst van het Unesco werelderfgoed, als onderdeel van de groepsinschrijving 'Belforten in België en Frankrijk'. Het uitzonderlijk karakter van het Antwerpse stadhuis en de erfgoedwaarde kunnen enkel benadrukt worden en moeten de basis vormen voor de herwaarderingsattitude.

De continuïteit in gebruik van het stadhuis zorgde doorheen de eeuwen voor een relatief goed onderhouden gebouw. Telkens er aanpassingen doorgevoerd werden zijn die ingegeven door nieuwe (gebruiks)noden of om het gebouw (vooral aan de binnenzijde) nog mooier en rijker te maken. Door de relatief goede bouwfysische toestand van het gebouw stelt zich niet zozeer de vraag tot een ingrijpende restauratie als wel de nood aan een herwaarderingscampagne die zowel met de historische gelaagdheid als met de nieuwe noden rekening houdt. Hierdoor wordt voor elke voorgenomen ingreep een grote terughoudendheid en een duidelijke argumentatie gegeven, waarbij respect voor het bestaande het uitgangspunt moet zijn. Op deze wijze wordt de oudheidkundige waarde van het stadhuis gegarandeerd.

Het interieur van het stadhuis is geen momentopname van één bepaalde historische periode. Vanaf het prille bestaan is het door herinrichtingen, verbouwingen en herbestemming van functies steeds in ontwikkeling geweest.

De historische gelaagdheid die het gebouw kenmerkt is ook terug te vinden in het roerende erfgoed. De roerende cultuurobjecten die het interieur van het stadhuis stofferen, dateren uit verschillende periodes. Deze collectie kent een dynamische geschiedenis en is deels nog in beweging. Objecten werden intern of extern (zowel naar (Antwerpse) stedelijke of niet-stedelijke instellingen) verhuisd, werden aangevuld, vervangen, of vernietigd.

Voor de herbestemming van het roerend erfgoed is de waarde van het ensemble waartoe de objecten behoren of hebben behoord (!) van groot belang. Tot het ensemble worden zowel de roerende objecten gerekend als ook de objecten die onroerend zijn door bestemming. De criteria die voor de waardebepaling worden gehanteerd, zijn onder andere het historische en het artistieke belang en de algemene bewaarconditie van het object/ensemble. Op basis van de waardebepaling wordt overgegaan tot de herbestemming van de cultuurobjecten (behoud, restitutie, bewaring op andere locatie buiten het stadhuis).

Het roerend erfgoed dat een herbestemming krijgt in het stadhuis moet met de grootste zorg en met respect behandeld worden in het algemene ontwerp en in het geval van concrete ingrepen die voortvloeien uit hedendaagse noden. Een goede preventieve conservering van de cultuurobjecten is van groot belang. Dit behelst een goede klimaatbeheersing, het voorkomen van ongedierte en het gebruik van duurzame materialen ter bescherming van de objecten. Ook de veiligheid van de objecten moet worden gegarandeerd (bescherming

tegen beschadiging, diefstal, brandveiligheid, ...). Een verlichtingsstudie is noodzakelijk voor het bepalen van het toe te laten dag- en kunstlicht, afhankelijk van het beperkt aantal lux voor waardevolle kunstwerken. Dit gebeurt in overleg met de dienst Collectiebeleid, Behoud en Beheer van de Musea stad Antwerpen.

2.2. Bestendinging van de immateriële waarde

Het feit dat dit gebouw al 450 jaar het stadsbestuur huisvest en volledig van deze functie is doordrongen, is zeer aanmerkelijk. De ruimten zijn allen in functie van een zeker gebruik ontworpen. De functie van verschillende ruimten is vanaf de 19^e eeuw intact gebleven. Andere ruimten werden ingevuld met een hedendaagse variant zoals de kantoren op de eerste verdieping, ze bleven dankzij hun nieuw gebruik vrijwel intact bewaard.

Het stadhuis is vandaag toe aan een nieuwe restauratie. Bedoeling is uiteraard om respectvol om te gaan met het gebouw dat intussen als werelderfgoed erkend is. Niettemin is de ambitie groot: het stadsbestuur wil opnieuw alle schepenen van de stad onderbrengen in het stadhuis, zodat het gebouw opnieuw hét bestuurlijk centrum wordt. Vandaag zijn de bureaus van de meeste schepenen ondergebracht in aanpalende gebouwen op de Grote Markt. Daarnaast wil het stadsbestuur het gebouw ook veel meer openstellen voor de burgers. Het moet een “open huis” worden. Beide ambities sluiten aan bij de manier waarop het gebouw oorspronkelijk ontworpen was.

Het gebouw zal in beperkte mate aangepast worden om de bureaus van het politiek personeel onder te brengen. Verder wordt ook de volledige technische infrastructuur vernieuwd, om het gebouw veiliger te maken en ervoor te zorgen dat het aanwezig erfgoed in optimale condities bewaard blijft en gevrijwaard blijft voor de toekomst. Alles wordt in het werk gesteld om de bouwkundige en technische ingrepen te realiseren zonder de erfgoedwaarde van het stadhuis te schaden.

De grootste architecturaal ingrijpende aanpassing binnen het gebouw situeert zich op de tweede verdieping, die geen deel uitmaakt van het somptueze interieur op het Schoon Verdiep en de eerste verdieping. De tweede verdieping, die in de 19^e eeuw werd verbouwd tot archiefruimte, staat nu volledig casco en vormt erfgoedkundig geen uitzonderlijke meerwaarde. In functie van de opwaardering van deze verdieping tot een volwaardig “politiek plateau”, zullen hier twee daken (niet zichtbaar vanop de straatzijde) vervangen worden door nieuwe balkvormige volumes met glas aan vier zijden. Doel van deze ingreep is het creëren van dubbelhoge centrale representatieve ruimten (vestibules), die een uitstraling verlenen aan de tweede verdieping gelijkwaardig aan de vestibules op het Schoon Verdiep en de eerste verdieping van het gebouw.

Het uniek cultuurhistorisch belang van het stadhuis als beschermd monument en als UNESCO werelderfgoed maken het gebouw op zich in zijn huidige vorm een uniek icoon in het architectuurlandschap. De vraag rijst op welke wijze het stadhuis niet enkel haar uitstraling kan verhogen maar ook een hefboom kan vormen naar de opwaardering en heropleving van de Grote Markt. Rekening houdend met de hoge erfgoedwaarde is het wenselijk om op subtiele wijze door moderne ingrepen binnenin de relatie met de omgeving te versterken.

2.3. Grote Markt en gebouw in synergie.

Het nieuwe stadhuis moet ruimtelijk geïntegreerd zijn in het publieke domein. Vandaag zorgt de gesloten plint voor een eerder beperkte relatie tussen het gebouw en het plein. De directe omgeving van het stadhuis heeft niet de levendigheid die men bij een gelijkaardig publiek gebouw mag verwachten. Door de sokkel van publiektoegankelijke functies te voorzien, wordt het gebouw beter in zijn context geïntegreerd, wat zowel het gebouw ten goede komt als de omgeving. Het Beeldkwaliteitplan Historische Stad zegt hierover het volgende: De Kathedraal is, samen met de Sint-Carolus-Borromeuskerk en het stadhuis, een publiek gebouw dat een sterke relatie heeft met de publieke open ruimte er rond. Het plein-object “stadhuis” beperkt zich nu tot de gevel. De sokkel ervan is zeer gesloten en lijkt het effectieve stadhuis één verdieping op te tillen. Het Brabobeeld, in het midden van de Grote Markt, is een bijkomend beeldbepalend element voor deze open ruimte. Om de eerder geformuleerde eigenschap te versterken, wordt m.b.t. de Kathedraal en het stadhuis de cluster Lijnwaadmarkt – Handschoenmarkt – Grote Markt – Groenplaats gezien als een continue, vloeiende ruimte. In deze ruimte liggen drie objecten, m.n. de Kathedraal als volume en interieur, het stadhuis als gevel en het centrale deel van de Groenplaats. De Grote Markt eigent zich echter binnen deze pleinencluster een zeer specifieke plaats toe, aangezien het als plein ook een zekere onafhankelijkheid heeft t.o.v. het stadhuis. Het stadhuis als plein op een plein, zou meer moeten worden benadrukt, waarbij de relatie tussen plein en Brabobeeld niet mag worden ontkend.

Om het stadhuis als “plein op een plein” sterker te benadrukken moet de gesloten sokkel meer toegankelijk worden gemaakt. Visueel gebeurt dit door de houten poortjes open te maken en fysiek is dit mogelijk door in de sokkel publieke functies te leggen. Op die manier zal ook de ruimte naast het stadhuis, die nu eerder als een appendix van de Grote Markt wordt ervaren, opnieuw deel uitmaken van het plein. Hierdoor kan er een sterkere relatie worden gecreëerd met de Suikerrui en de Schelde: “het stadhuis aan de Schelde”.

3. Nevendoelstellingen

Het pand is weliswaar algemeen in goede staat, maar voldoet op tal van vlakken niet meer aan de hedendaagse normen en verwachtingen.

3.1. Het stadhuis als pilootproject: beschermd erfgoed met duurzaamheids-certificaat

Op het vlak van duurzaamheid zullen er verbeteringen moeten komen. Om architecturaal erfgoed en duurzaamheid op elkaar af te stemmen, wordt gebruik gemaakt van de BREEAM-methode. Dit is een wereldwijd erkend attest dat toegekend wordt aan duurzame gebouwen. De methode geeft een indicatie van de ingrepen die mogelijk zijn voor de verduurzaming van een gebouw. In Antwerpen vormt het stadhuis een pilootproject.

Het behalen van een kwaliteitslabel heeft niet enkel een besparend effect op de energie-uitgaven en een comfortverhoging van de bewoners tot gevolg. Het heeft tevens ook een sterke publicitaire waarde. Hierbij houden we de realisatie in het achterhoofd van het (ondertussen verstrengde) klimaatplan waarin de doelstelling van een reductie van 50% CO₂-uitstoot tegen 2020 voor de eigen stedelijke werking wordt betracht waarbij de stad het goede voorbeeld geeft.

3.2. Verbeteren van de thermische eigenschappen, in het bijzonder van het buitenschrijnwerk

In functie van het actuele eisenprogramma en met zicht op duurzaamheid, zal getracht worden om de nodige verbeteringen uit te voeren inzake UV/lux-bescherming, luchtdichtheid, thermische en akoestische performantie. Op welgedefinieerde plaatsen zullen daarnaast ook nieuwe achterzetramen geplaatst worden. Deze hedendaagse toevoegingen worden zo neutraal mogelijk te zijn, visueel ondergeschikt aan het historische schrijnwerk.

3.3. Verbeteren van de integrale toegankelijkheid

Het gebouw is, door zijn functie als Stadhuis, een publiek toegankelijk gebouw. Beleidsbepalend document is de gewestelijke stedenbouwkundige verordening dd 5 juni 2009. Hoewel er uitzonderingen voor monumenten mogelijk zijn, is het een belangrijk richtinggevend document.

Er zijn verschillende toegangen tot het gebouw. Slechts twee ervan zijn echter voor het grote publiek bestemd, waarbij de ingang langs de grote markt enkel voor speciale gelegenheden wordt gebruikt. Voor dagelijks bezoek ligt de ingang aan de zijde van de Suikerrui. Deze inkom met receptie is voor hen het enige vrije toegankelijke deel van het gelijkvloers. Dit versterkt het gesloten karakter van deze verdieping die geëvolueerd is naar een bovengrondse kelder voor het stadhuis, in tegenstelling tot de commerciële functie die ze ooit bekleedde.

Na aanmelding kunnen bezoekers een schuifdeur door. Na dit punt is er geen controle meer en kan vrij door het gebouw gecirculeerd worden van kelder tot zolder. Dit maakt het moeilijk om het stadhuis open te stellen voor bezoekers en voor de organisatie van evenementen. Hierdoor worden nu bezoekers enkel tot het gebouw toegelaten na afspraak met een medewerker van het stadhuis. Hoewel medewerkers ook via een toegang in de Braderijstraat het gebouw kunnen betreden wordt de ingang aan de Suikerrui ook door hen het meest gefrequenteerd.

Onmiddellijk na de schuifdeur kan men de lift nemen. De lift heeft een bereik van gelijkvloers tot tweede verdieping. Naast de lift is ook een smalle trap voorzien die alle bovengrondse verdiepingen aandoet. De positie van de receptie bij deze lift en trap zorgen ervoor dat de meer monumentale en historische trappen slechts een secundaire rol krijgen.

De dubbele trap van gelijkvloers naar schoon verdiep wordt enkel gebruikt voor speciale gelegenheden in combinatie met de historische hoofdingang.

De trap in het noorden van het gebouw wordt vooral gebruikt voor interne circulatie tussen schoon verdiep, eerste en tweede verdieping, maar loopt ook door tot het gelijkvloers. Dat deze trap bij iedere daling smaller wordt, geeft duidelijk het ondergeschikte statuut van het gelijkvloers aan. Op het gelijkvloers eindigt de trap in een portaal waar medewerkers met badge het stadhuis kunnen betreden of verlaten. Dit is één van de drie dienstentoeegangen. De andere twee situeren zich in de Gildekamerstraat en lenen zich beter voor toelevering van goederen. Opvallend is dat kelder noch zolder aansluiten op de andere trappen.

Bij de toekomstige restauratiewerken worden volgende zaken voorzien:

Op het gelijkvloers bevinden zich drie ingangen: het onthaal aan de Grote Markt, een ingang voor leveringen aan de zijde van de Gildekamersstraat, en een personeelsingang aan de Zilvermidstraat. Dit concept sluit aan op het beveiligingsconcept. Er zullen tevens ingangen zijn voor de publieke exploitatie. Deze zijn flexibel. In principe kan elke historische poort toegang bieden tot de achterliggende ruimte(n), of kan voor één centrale toegang gekozen worden.

Er zijn twee verticale circulatiezones: in de zuid-westelijke hoek worden een geheel nieuwe trappenkern en twee liften voorzien. Aan de noordelijke zijde wordt de trap tussen de Eerste Verdieping en de Tweede Verdieping vervangen door een nieuwe trap die vormelijk beter aansluit bij het bestaande gebouw. Deze trap ligt in het verlengde van de trap naar de personeelsingang, en van de centrale trap naar het publieke onthaal.

Vanuit de ingang voor de leveringen geeft een goederenlift toegang tot de kelder.

Er worden voorzieningen genomen om mindervaliden toe te laten in alle publieksruimten. Er worden o.a. twee personenliften geplaatst tussen de kelder en de 2^e verdieping. Daarnaast wordt aangepast sanitair voor mindervaliden voorzien in elke sanitaire kern, die bereikbaar zullen zijn met de lift.

3.4. Veiligheid verhogen door integratie nieuwe veiligheidsmaatregelen

Momenteel is er slechts een beperkte toegangscontrole en dat maakt het stadhuis een eenvoudig doelwit voor criminele daden. De motieven kunnen divers zijn, van politieke beweegredenen tot diefstal van eigendommen eigen aan het gebouw of zijn gebruikers. De uitdaging is de veiligheid te verhogen en het open karakter van het stadhuis te bewaren.

De 'criminele' verscheidenheid en het historisch karakter van het stadhuis vereisen daarbij een geïntegreerde aanpak van de veiligheid van het gebouw (erfgoed) en zijn bewoners (medewerkers).

Na veelvuldig overleg met bouwheer en veiligheidsconsulent is er tot de volgende configuratie gekomen:

Het gelijkvloers wordt zo maximaal mogelijk opengesteld voor publiek en exploitatie. Enkel de noord-west-hoek van het gebouw is besloten en bestemd voor interne functies, met name facilitaire dienst en fracties. In de kelder zijn nog enkele ruimtes (in de zuid-oost-hoek) die bij de publieke zone horen. De rest van de kelder is besloten van karakter.

De verdiepingen van het gebouw zijn niet vrij toegankelijk. Het eerste en het tweede verdiep zijn bestemd voor de kabinetten, en mogelijke (geregistreerde) bezoekers. De ceremoniële zalen op het Schoon Verdiep kunnen worden gebruikt voor meer publieke evenementen. Het publiek zal hier enkel toegang hebben na controle en onder toezicht.

Dit betekent dat er met name op het gelijkvloers (en een klein deel van de kelder) een aantal delicate overgangen zijn van publieke naar besloten zones. Dit vraagt om een strenge toegangscontrole.

De maatregelen vallen uiteen in vier opeenvolgende lagen: bouwkundige beveiliging van de gebouwschil tegen inbraak, detectie in geval van inbraak, verhinderen van de toegang tot bepaalde lokalen, identificatie van de indringer. Bovenop de mechanische en technische voorzieningen is er in het gebouw ook steeds beveiligingspersoneel aanwezig.

Veiligheidsmaatregelen:

De bestaande diefijzers voor de ramen op het gelijkvloers vormen al een eerste beveiliging tegen indringers.

A Inbraakdetectie

Ter hoogte van het gelijkvloers wordt een beperkte installatie voor inbraakdetectie voorzien. De detectie-installatie omvat ruimtedetectoren in de lokalen die grenzen aan de gevel. Ook in de delen voor exploitatie wordt inbraakdetectie voorzien. De installatie wordt opgedeeld in verschillende zones, zodat elke exploitant zijn eigen zone kan wapenen in functie van het gebruik van de ruimte. De verantwoordelijkheid over het inschakelen van de inbraakdetectie komt dus deels bij de uitbater te liggen. De inplanting van de detectoren en de opdeling in zones houdt ook rekening met een nachtwaker. Hij moet in het gebouw kunnen circuleren zonder de inbraakdetectie uit te moeten schakelen.

B Toegangscontrole

Op de grenzen tussen publieke delen en lokalen voor intern gebruik en op verschillende interne deuren is toegangscontrole voorzien. Het type controle wordt bepaald door het risico dat ontstaat wanneer een bepaalde barrière ongeoorloofd gepasseerd wordt.

Doorloopstraat

Op de belangrijkste grenzen tussen publieke en interne zones wordt een doorloopstraat geplaatst. Dit gaat voornamelijk over de plaatsen langs waar het personeel toegang heeft tot de interne zones. De doorloopstraten hebben telkens 2 poorten naast elkaar, zodat er voldoende capaciteit is om veel personen tegelijk te verwerken. Tevens is er naast de doorloopstraat ook een beveiligde deur langs waar mindervaliden toegang krijgen.

Elektrische sluitplaten

Op interne deuren die bijkomende beveiliging vereisen wordt een elektrische sluitplaat geplaatst. Dit zijn o.a. de deuren van de kabinetten. Omdat deze deuren in principe enkel door intern personeel bereikbaar zijn, volstaat hier een lager veiligheidsniveau. Elektrische sluitplaten worden spanningsloos ontgrendeld voorzien, zodat er steeds naar buiten gevluht kan worden. Via de software van de toegangscontrole kan de wijze van vergrendeling van de deur ingesteld worden. Er kan de keuze gemaakt worden tussen automatisch vergrendelen na een ingestelde tijd of ontgrendelen en vergrendelen door het aanbieden van een badge aan de kaartlezer.

Sleutels

Op de overige deuren worden sleutels toegepast. De voornaamste reden voor deze keuze is de kostprijs van een deur met toegangscontrole. Sleutels hebben immers als nadeel dat er steeds een menselijke handeling nodig is om een deur vast of los te maken. Bovendien kunnen verloren sleutels ernstige gevolgen hebben voor het sleutelplan. De toegangscontrole is niet strikt nodig op volgende deuren:

- deuren tussen exploitatie en publieke zone – Deze deuren zullen meestal vergrendeld zijn of niet op vaste (versta te programmeren) tijdstippen geopend moeten worden. Een sleutel geeft bovendien aan de exploitant de vrijheid om de deur naar eigen goeddunken te gebruiken, zonder een wijziging in programmatie van de deur te moeten aanvragen.
- Deuren van bergingen en technische ruimtes. Het personeel dat toegang moet hebben tot deze ruimtes is beperkt. Door enkel aan deze personen een sleutel te geven, blijft de toegang tot deze lokalen overzichtelijk en beheersbaar.

Vastgezette deuren

Op een aantal plaatsen dienen historische deuren behouden te worden, waar er geen verbinding dient te zijn tussen twee aangrenzende lokalen. Deze deuren worden dichtgezet, zodat hier geen toegang mogelijk is. In sommige gevallen worden er nieuwe openingen gemaakt die hetzelfde uitzicht hebben als de aangrenzende deuren. In dit geval worden deze openingen als ramen voorzien. Zodoende is er geen toegang via deze openingen mogelijk, en wordt hier dus ook geen toegangscontrole voorzien.

C Camerabewaking

Op verschillende plaatsen in het gebouw worden camera's met hoge resolutie geplaatst. De beelden van deze camera's worden continu weergegeven op een scherm in het securitylokaal en opgeslagen op een server voor latere raadpleging. Doel van de camera's is om personen te kunnen identificeren in het geval van ongeoorloofde toegang. De camera's worden voorzien op volgende locaties:

- aan doorloopstraten
- aan de grenzen van de publieke zone
- ter hoogte van trappen en knooppunten in de circulatie

Aan de buitengevel worden geen camera's geplaatst.

3.5. Brandveiligheid² voorzien dat voldoet aan hedendaagse eisen.

Aangezien het gebouw uit de 16de eeuw dateert, dient niet aan de basisnorm voldaan te worden. Dit is het K.B. van 19 december 1997 tot wijziging van het K.B. van 7 juli 1994 tot vaststelling van de basisnormen voor de preventie van brand en ontploffing waaraan nieuwe gebouwen moeten voldoen. Voor oude gebouwen worden namelijk retro-actief geen bouweisen opgelegd.

Er dient wel aan ARAB artikel 52 voldaan te worden.

Daarbuiten legt de politiecodex van Antwerpen bijkomende eisen op aan de brandveiligheid in publiek toegankelijke gebieden.

De huidige brandbeveiliging focust op een snelle detectie en een eerste interventie. Hiervoor zijn de nodige materiële middelen voorzien die bovendien goed onderhouden zijn. Zeker 's nachts kan niet gegarandeerd worden dat een adequate eerste interventie zal ingezet worden.

Indien het incident niet onder controle kan gehouden worden, wat gezien de hoge brandlast op sommige verdiepingen mogelijk is, zijn er een paar belangrijke aandachtspunten:

- Er zijn geen veilige evacuatietrappen.
- Het gehele gebouw is momenteel één compartiment dat zich uitstrekt over 4 verdiepingen. Een grote brand kan dus het gehele gebouw en de volledige inhoud vernietigen.
- Geen vaste blusinstallatie voor de waardevolle gebouwdelen

De aanbevelingen zullen zich dan ook richten op het verbeteren van deze aspecten.

De toekomstige restauratiewerken voorzien in volgende ingrepen:

Rekening houdende met de beperkingen van het gebouw, dient de evacuatie gevoelig verbeterd te worden. Hiertoe wordt één van de twee noodtrappen volledig gecompartmenteerd; de andere slechts op twee verdiepingen. Op de andere verdieping wordt, mede om het historisch karakter van deze verdiepingen te bewaren, gekozen voor een rookgordijn in de vide om een veilige evacuatieweg te garanderen. Alle deuren die uitgeven op deze centrale ruimte en rechtstreeks op de trappenhal worden zelfsluitend gemaakt. Deze historische deuren hebben voldoende dikte om beschouwd te kunnen worden als brandwerend.

Om de evacuatie snel te kunnen initiëren, wordt de branddetectie uitgebreid zodat het hele gebouw bestreken wordt.

Op de eerste verdieping wordt bovenaan de toegang naar de trap aan de Suikerrui een mechanische rookventilatie geplaatst met een capaciteit van 20 m³.s⁻¹.

Verder wordt de bestaande compartimentering hersteld. Doorvoeringen worden brandwerend afgewerkt en zelfsluitende deuren worden hersteld.

Onderstaande tabel geeft een kwalitatief overzicht van de brandveiligheid van de huidige situatie en de situatie na implementatie van de aanbevelingen.

² Deze informatie werd teruggevonden in de voorontwerpbundel van het ontwerpteam daterend van 23 februari 2016.

	Huidige situatie	Na aanpassingen
Preventie en noodplanning	0	+
Structuur en compartimentering	-	0
Evacuatie	--	+
Detectie en alarmering	+	++
Ontroking	--	0
Brandblussing	-	0

-: Gebreken vastgesteld

0: Situatie net aanvaardbaar

+: Een goed niveau van veiligheid

3.6. Technieken optimaliseren en integreren

De historisch waardevolle interieurs van het Schoon Verdiep beperken zeer sterk de mogelijkheden van de integratie van de technische uitrusting. Dit resulteert voor de technieken in een virtuele scheiding van het stadhuis ter hoogte van het Schoon Verdiep: kelder, gelijkvloers en Schoon Verdiep worden voornamelijk aangesloten op technische ruimtes in de kelder, terwijl de eerste en tweede verdieping voornamelijk vanuit de zolder bediend worden. De verbinding tussen beide technische zones is beperkt tot een koker in de nieuw ingerichte zone van de liften.

In de kelder bevindt zich naast 2 lokalen voor de luchtgroepen en een datalokaal, de tellerlokalen met aansluiting op gas, water, elektriciteit en zwakstroom (data, telefonie en glasvezel), het ALSB en de stookplaats. Op de zolder is naast de ruimtes voor luchtgroepen en datalokalen ook een zone voor de koelmachines voorzien.

De hoofdverdeling van de technieken gebeurt horizontaal in de kelder en op zolder. De kanalen en leidingen worden voornamelijk geconcentreerd in de lage delen van het gewelf of onder het hellend dak, die moeilijk bruikbaar zijn voor circulatie of stockage. Op deze horizontale hoofdleidingen takken veelvuldig verticale verdeelkanalen en – leidingen af. Deze lopen in bestaande of nieuwe schouwvolumes. Door het grote aantal verticale kokers blijven de afmetingen en dus hun impact op het interieur beperkt.

3.7. Verbeteren van de interne akoestiek

In het onderstaande overzicht worden per niveau de belangrijkste ingrepen en aanbevelingen inzake akoestiek weergegeven.

Maatregelen akoestiek in de kelderverdieping:

In de kelderverdieping zijn op dit moment geen akoestische voorzieningen genomen, gezien de functies die er ondergebracht worden.

Maatregelen akoestiek op de gelijkvloerse verdieping:

De gelijkvloerse verdieping omvat als belangrijkste functies: het publieke onthaal in de inkomhal, de publieke foyer en meer algemeen de publieke circulatie, de personeelstoegang en de foyer van het personeel, en tenslotte langs de gevels gelegen, diverse ruimten die hetzij als kantoren of vergaderruimten zijn bestemd, hetzij mogelijk een commerciële bestemming krijgen. Een aantal van deze ruimtes ('exploitatie') worden mogelijk aan een derde partij in uitbating gegeven en zouden een casco afwerking krijgen met een verdere inrichting door de exploitant.

In het onthaal en de balies worden de volledige plafonds voorzien van een geluidabsorberende naadloze afwerking met pleisteruitzicht. De goede akoestiek is erg belangrijk omdat het een eerste onthaal betreft, vaak van toeristen, op zoek naar informatie, en soms in een taal die ze niet volledig meester zijn.

In de publieke foyer wordt het volledige plafond voorzien van een geluidabsorberende naadloze afwerking met pleisteruitzicht. Ongeacht of deze zone mee in externe exploitatie wordt gegeven of niet, kan dit nuttig en nodig zijn om een aangename akoestische omgeving te bekomen voor de meeste activiteiten. Zelfs bij externe exploitatie krijgt deze ruimte wellicht een gemeenschappelijk karakter en is het daarom aangewezen om reeds in basis de akoestiek aan te pakken.

In de publieke circulatie wordt op dezelfde eenvormige manier het volledige plafond voorzien van een geluidabsorberende naadloze afwerking met pleisteruitzicht.

Om hinder naar het bovenliggende Schoon Verdiep te vermijden is het noodzakelijk om het geluidniveau te beperken tot ongeveer 75 dB, en geen muziekgeluid te produceren.

Ook de deuren naar de gemeenschappelijke publieke foyer dienen afgestemd te zijn op de geluidproductie in de ruimte of op de mate van rust en afscheiding die men in de ruimte verwacht ten opzichte van de publieke foyer.

In de ruimten die men in exploitatie geeft, zal naast geluidisolatie ook geluidabsorptie nodig zijn om een correcte ruimteakoestiek te bekomen.

Het voorstel is om de ingrepen inzake geluidisolatie en geluidabsorptie in de ruimten die men in exploitatie geeft, te laten uitvoeren door de exploitant. In de overeenkomst kan men bepalingen voorzien die de minimale ingrepen voorschrijven om bij de exploitatie geen hinder te veroorzaken voor de aanpalende lokalen, in het bijzonder voor het Schoon Verdiep.

Maatregelen akoestiek op het Schoon Verdiep:

Algemeen gesproken hebben zowel de vloeren, de wanden als de plafonds op het Schoon Verdiep een afwerking die zodanig beeldbepalend is voor de ruimte, dat er weinig zichtbare ingrepen mogelijk zijn omwille van de akoestiek. Ook het onzichtbaar verhogen van wanddiktes of vloerpeilen, met behoud van de afwerkingen, is wegens allerlei aansluitingen een haast onmogelijke opgave, nog los van de technische en financiële haalbaarheid hiervan.

De algemene visie is dan ook om op deze verdieping geen belangrijke akoestische aanpassingen door te voeren.

Maatregelen akoestiek op de eerste verdieping:

Lucht- en contactgeluidisolatie tussen Schoon Verdiep en de eerste verdieping. De houten vloeren tussen het Schoon Verdiep en de eerste verdieping hebben een specifieke opbouw, met een afwerking onderaan die beeldbepalend is voor de ruimte op het Schoon Verdiep, en een vloerpeil op de eerste verdieping dat haast niet kan verhoogd worden. Aan het vloerpakket wordt enkel een verzwarende beplating toegevoegd om de massa te verhogen en de luchtdichtheid te verbeteren. (Deze beplating wordt nadien afgewerkt met de bestaande vloerafwerking). Ter hoogte van de wanden tussen de kantoren zullen akoestische pleisters aangebracht worden. Ten slotte wordt akoestische isolatie voorzien in de bestaande radiatorkasten.

Maatregelen akoestiek op de tweede verdieping:

De vloeropbouw wordt gewijzigd in een verstevigde houten draagvloer met een verzwarende beplating met daarop een zwevende dekvloer om zo een goede luchtgeluidsisolatie en contactgeluidniveau te bekomen.

In de kantoren moeten geluidsabsorberende materialen voorzien worden.

3.8. Onderhoud

Op heden bezit het Stadhuis reeds een “onderhoudsplan” dat opgedeeld wordt in drie onderdelen:

1.Reactief onderhoud / Correctief onderhoud:

- liften
- installaties voor luchtbehandeling en verwarming
- installaties voor bewaking en beveiliging
- toegangspoorten, -deuren en bijhorende systemen

2.Proactief onderhoud / preventief onderhoud:

- wettelijk verplicht onderhoud, liften, brandblusinstallatie, verwarmingsinstallatie, enz.
- Keuringen; hoogspanningscabine, laagspanning, enz...

3.Planmatig onderhoud: Opgemaakt in PLANON en budgetopmaak:

- schilderwerken
- nieuwe vloerbekleding
- vervangen dak
- vervanging technieken, verouderde toestellen
- enz..

Na de restauratie en aan de hand van het as-build dossier zal een onderhoudshandboek met concrete richtlijnen opgemaakt worden.

Dit handboek is een leidraad voor de eigenaar om de gerestaureerde erfgoedwaarden goed te onderhouden zodat deze niet verloren gaan. Er zal duidelijk vermeld worden welke taken door de eigenaar zullen uitgevoerd moeten worden met welke producten en om de hoeveel tijd.

Volgende elementen, met betrekking tot de erfgoedwaarden, worden opgenomen:

- Periodiek onderhoud van daken en hemelwaterafvoeren
- Periodiek onderhoud van het houten binnenschrijnwerk
- Periodiek onderhoud van de parket vloeren
- Periodiek onderhoud van de buitengevels
- enz...

DOSSIER
0471-02 Stadhuis Antwerpen

DEELDOSSIER
Beheersplan

FASE
Uitvoeringsontwerp

DATUM
27/01/2017

6. Opsomming werkzaamheden

Inhoudsopgave

1. OVERZICHT EENMALIGE EN TERUGKERENDE MAATREGELEN	4
1.1. Algemeen	4
1.2. Exterieur (eenmalige werken ifv de restauratie)	7
1.3. Interieur (eenmalige werken ifv de restauratie)	10
1.4. Exterieur (Terugkerende werken)	14
1.5. Interieur (Terugkerende werken)	15
1.6. Nieuwe ingrepen (niet gesubsidieerde werken)	16

1. OVERZICHT EENMALIGE EN TERUGKERENDE MAATREGELEN

Hieronder wordt een niet limitatief overzicht gegeven van de te verwachten instandhoudings-, onderhouds- en restauratiewerken die noodzakelijk zijn om de beoogde beheersdoelstellingen te bereiken. Onvoorzienbare werken, zoals na stormschade of vandalisme, ... kunnen niet op voorhand ingeschat worden en zijn niet opgenomen in het overzicht.

Enkel die werken die betrekking hebben op het monument worden vermeld; er wordt dus slechts een limitatieve melding gemaakt van noodzakelijke werken ivm de bestemming of van technieken.

1.1. Algemeen

Ter voorbereiding van de geplande restauratiewerken, werden reeds tal van vooronderzoeken uitgevoerd.

Het doel van de vooronderzoeken is een dieper inzicht te krijgen in de constructie van het gebouw, de staat van de materialen en ter bepaling van de restauratie-opties of - technieken:

1. Reinigingsproeven binnenkoer

Uitgevoerd door Bodima (november 2015)

2. Stratigrafisch kleuronderzoek

Uitgevoerd door Ornement (verslag: december 2015)

3. Onderzoek en proefrestauratie Rustica

In uitvoering door het KIK, onder leiding van Judy De Roy en Sam Huysmans (mei 2016 – feb 2017)

4. Proefrestauratie muurschilderingen

Marie-Hélène Ghisdal

- Fase 1: muurschilderingen Grote Leyszaal en Kleine Leyszaal: januari 2016
- Fase 2: uitbreiding onderzoek schilderingen Kleine Leyszaal, onderzoek wand- en plafondschilderingen Salon en Raadzaal + kleuronderzoek polychrome wand- en plafondafwerkingen Salon en Raadzaal

5. Vooronderzoek parketten en lambriseringen

Rondgang met Charles Indekeu (januari 2016)

Rondgang met Filip Redant (november 2015)

Rondgang met Anton Vanhuizen (houten decoraties) (december 2015)

6. Proefrestauratie houten gootklossen

Uitgevoerd door PRC (verslag: augustus 2012)

7. Funderingsonderzoek

Uitgevoerd door Samsuffit (verslag: december 2015)

8. Vooronderzoek behang

Plaatsbezoek gemaakt door Rosemie Cheroutre (2011)

9. Vooronderzoek Goudleder

Plaatsbezoek gemaakt door Hugo Vanden Borre (2011)

10. Sonderingen en demontages

Uitgevoerd in augustus-september 2015

- Kelder
 - 1. Vloersondering in ruimte -01.04
 - 2. Vloersondering in ruimte -01.04
 - 3. Vloersondering in ruimte -01.17
 - 4. Vloersondering in ruimte -01.13
 - 5. Vloersondering in ruimte -01.34
 - 6. Vloersondering in ruimte -01.36
- Gelijkvloers
 - 7. Vloersondering in ruimte 00.50
 - 8. Vloersondering in ruimte 00.08
 - 9. Vloersondering in ruimte 00.16
 - 10. Vloersondering in ruimte 00.25
 - 11. Plafondsondering (plafond boven inkomhalie)
- Schoon Verdiep
 - 12. Vloersondering in ruimte SV.10 (sondering 7)
 - 13. Vloersondering in ruimte SV.26 (sondering 6)
 - 14. Plafondsondering in ruimte SV.08 (sondering 8)
 - 15. Plafondsondering in ruimte SV.08 (sondering 9)
 - 16. Sondering Radiatornissen
 - 17. Opmeting schouwkanalen
- Eerste Verdiep
 - 18. Vloer- en wandsondering in ruimte 01.23 (sondering 4)
 - 19. Vloersondering in ruimte 01.39 (sondering 1)
 - 20. Vloersondering in ruimte 01.44 (sondering 5)
 - 21. Openmaken vloerdozen boven Leysaal
 - 22. Plafondsondering in ruimte 01.07 (sondering 11)
 - 23. Plafondsondering in ruimte 01.10 (sondering 3)
 - 24. Plafondsondering in ruimte 01.18 (sondering 14)
 - 25. Plafondsondering in ruimte 01.30 (sondering 10)
 - 26. Plafondsondering in ruimte 01.38 (sondering 2)
- Tweede Verdiep
 - 27. Vloersondering in ruimte 02.06 (sondering 15)
 - 28. Vloersondering in ruimte 02.10 (sondering 13)
 - 29. Vloersondering in ruimte 02.09 (sondering 12)
 - 30. Vloersondering in ruimte 02.02
 - 31. Vloersondering in ruimte 02.15
 - 32. Sondering naar opbouw koepel in ruimte 02.03
 - 33. Sondering achterzijde beelden in ruimte 02.12

- Zolder
- 34. Sondering naar opbouw spant in ruimte 03.08
- 35. Opmeting I-profielen in ruimte 03.06
- 36. Opmeting I-profielen in ruimte 03.08
- 37. Opmeting aansluiting dak op muur in ruimte 03.10
- 38. Opmeting dakstructuur in ruimte 03.14
- 39. Opmeting I-profielen in ruimte 03.15
- 40. Opmeting aansluiting dak op muur in ruimte 03.18
- 41. Sondering nok in ruimte 03.18
- 42. Opmeting spantaanzet in ruimte 03.18

11. Demontagewerken pleisterwerk dakgebinte

Uitgevoerd door Aclargo (verslag: mei-juni 2016)

12. Fytopathologisch onderzoek van de dakstructuur

Uitgevoerd door Martijn Remmen (juli-nov 2016)

13. Dendrochronologisch onderzoek

Uitgevoerd door het KIK, onder leiding van Pascale Fraiture (aug-nov 2016)

14. Reinigingsproeven natuursteen gevel: henegouwse arduin, plint in rode marmer van Beauchâteau en gevelparament in zandsteen (Leedse steen, Oberkirchener, Bentheimer en Reffriy)

Uitgevoerd door Bodima (okt-nov 2016)

15. Vooronderzoek en proefrestauratie beeldhouwwerk gesitueerd in boogzwikken t.h.v. middenrisaliet

Uitgevoerd door Iparc (okt-dec 2016)

16. Vooronderzoek balken van de gaanderij

Uitgevoerd door Attic (januari 2017)

Document:

Vooronderzoeken – bijlage 6

1.2. Exterieur (eenmalige werken ifv de restauratie)

In deze tabellen worden de werken opgenomen die voorzien zijn voor de geplande restauratiewerken die starten in 2017)

AARD VAN DE WERKEN	EENMALIG	PREMIE-GERECHTIGD (*) ¹	VRIJSTELLING TOELATING	FORFAITAIR VERREKEND
1. GEVELS				
reinigen	X	X		
Herstel natuursteen en herstel voegwerk tussen natuursteen	X	X		
Herstellen scheuren	X	X		
Restauratie gevelafwerking in pleister	X	X		
Verwijderen begroeiing en mosaantasting op gevels	X	X		

AARD VAN DE WERKEN	EENMALIG	PREMIE-GERECHTIGD(*)	VRIJSTELLING TOELATING	FORFAITAIR VERREKEND
2. BUITENVERHARDING				
Herstellen stoep in natuursteen	X	X		

AARD VAN DE WERKEN	EENMALIG	PREMIE-GERECHTIGD(*)	VRIJSTELLING TOELATING	FORFAITAIR VERREKEND
3. BUITENSCHRIJNWERK				
Vervangen houten schrijnwerk (46 stuks e5)	X	X		
Reconstructie houten schrijnwerk (11 stuks e1)	X	X		
Nieuw houten schrijnwerk naar historisch model met integratie glas-in-lood (9 stuks i8 + 4 stuks i10 + 4 stuks i11)	X	X		

¹ * cf. Art.10.2.1 OE-decreet 2012, een premie wordt verleend "binnen de perken van de begroting" en volgens beleidsafspraken.

AARD VAN DE WERKEN	EENMALIG	PREMIE- GERECHTIGD(*)	VRIJSTELLING TOELATING	FORFAITAIR VERREKEND
Restauratie houten poorten (6 stuks E1, 54 stuks E2, 70 stuks e1 + 4 stuks e2 + 3 stuks e3, 27 stuks i1 + 2 stuks i2)	X	X		
Restauratie houten poorten + glas-in-lood (9 stuks e8 + 4 stuks e10 + 4 stuks e11, 13 stuks i1 + 2 stuks i2)	X	X		
Restauratie houten poorten + glas-in-lood + nieuw enkel gelaagd glas (33 stuks e1 + 3 stuks E3)	X	X		
Restauratie bestaande luiken thv Campanile	X	X		
Restauratie stalen schrijnwerk (4 stuks e4 + 2 stuks e9)	X	X		
Nieuw stalen schrijnwerk met dubbel glas (6stuks I1, 54 stuks I2, 37 stuks i1, 3 stuks i3, 4 stuks i4, 2 stuks i9)	X	X		
Herstellen ramen in dakkapellen	X	X		
Plaatsen van nieuwe houten achterzetramen (hedendaags model) (op SV, 1V, 2V en thv achtergevel campanile)	X			
houten achterzetramen + integratie glas-in-lood buitenraam (op 2V)	X	X		
Nieuwe stalen achterzetramen met gebronzeeerde afwerking (op 2V en 3V)	X			

AARD VAN DE WERKEN	EENMALIG	PREMIE- GERECHTIGD(*)	VRIJSTELLING TOELATING	FORFAITAIR VERREKEND
4. DAKEN				
vervangen van gebroken of verdwenen leien	X	X		
Vervangen kapotte nokvorsten	X	X		
Herstellen kapotte bebording	X	X		
DRINGENDE INSTANDHOUDINGSWERKEN : Vernieuwen en toevoegen van ladderhaken / ladders	X	X		
Herstel lekken in goten (openstaande gootnaden)	X	X		

AARD VAN DE WERKEN	EENMALIG	PREMIE- GERECHTIGD(*)	VRIJSTELLING TOELATING	FORFAITAIR VERREKEND
vernieuwen goten en afvoerbuizen	X	X		
DRINGENDE INSTANDHOUDINGSWERKEN : Vernieuwen zink in goten	X	X		
Onderhoudsschilderwerken thv bakgoten	X	X	X	
DRINGENDE INSTANDHOUDINGSWERKEN: Restauratie houten gootklossen	X	X		
DRINGENDE INSTANDHOUDINGSWERKEN : Verwijderen airconditioninginstallatie in zakgoten	X			
Restauratie van de historische koepel	X	X		
Reinigen en roestwerende behandeling stalen spantconstructie campanile	X	X	X	

AARD VAN DE WERKEN	EENMALIG	PREMIE- GERECHTIGD(*)	VRIJSTELLING TOELATING	FORFAITAIR VERREKEND
5. GESPECIALISEERDE RESTAURATIEWERKEN				
Restauratie kunstwerken in natuursteen	X	X		
Restauratie kunstwerken in metaal	X	X		
Restauratie schilderwerken/ verguldingen – retouches van kunstwerken	X	X		

1.3. Interieur (eenmalige werken ifv de restauratie)

AARD VAN DE WERKEN	EENMALIG	PREMIE-GERECHTIGD(*)	VRIJSTELLING TOELATING	FORFAITAIR VERREKEND
1. KELDER				
Oplossen vocht en zoutproblematiek	X	X		
Injecteren tegen opstijgend vocht	X	X		
Herstel en restauratie natuurstenen vloer	X	X		
Restauratie van binnenmuren in baksteen	X	X		
Herstel / reconstructie troggewelven in baksteen	X	X		

AARD VAN DE WERKEN	EENMALIG	PREMIE-GERECHTIGD(*)	VRIJSTELLING TOELATING	FORFAITAIR VERREKEND
2. GELIJKVLOERS				
Restauratie vloeren in natuursteen	X	X		
Restauratie van plafonds in baksteen	X	X		

AARD VAN DE WERKEN	EENMALIG	PREMIE-GERECHTIGD(*)	VRIJSTELLING TOELATING	FORFAITAIR VERREKEND
3. SCHOON VERDIEP				
Restauratie van lambriseringen	X	X		
Restauratie binnendeuren in eik	X	X		
Restauratie van polychrome interieurafwerkingen (zowel muren als plafond)	X	X		
Restauratie Muurschilderingen (van Leys en van Baetens)	X	X		
Restauratie van goudleer	X	X		
Restauratie van behangpapier	X	X		

AARD VAN DE WERKEN	EENMALIG	PREMIE- GERECHTIGD(*)	VRIJSTELLING TOELATING	FORFAITAIR VERREKEND
Reconstructie van behangpapier	X	X		
Restauratie van decoratieve beschilderde doeken	X	X		
Reinigen van vloeren in natuursteen	X	X		
Vervangen parket naar historisch model	X	X		
Restauratie van parketvloeren en behandelen met olie	X	X		
Restaureren van plafondafwerking in eikenhout	X	X		
Restauratie schouwen	X	X		

AARD VAN DE WERKEN	EENMALIG	PREMIE- GERECHTIGD(*)	VRIJSTELLING TOELATING	FORFAITAIR VERREKEND
4. EERSTE VERDIEPING				
Restauratie van lambriseringen	X	X		
Restauratie houten binnendeuren	X	X		
Restauratie bepleistering op wanden	X	X		
Restauratie van plafondafwerking in eikenhout	X	X		
Restauratie schouwen	X	X		

AARD VAN DE WERKEN	EENMALIG	PREMIE- GERECHTIGD(*)	VRIJSTELLING TOELATING	FORFAITAIR VERREKEND
5. TWEEDE VERDIEPING				
Restauratie bepleistering op wanden	X	X		
Restauratie schouw	X	X		
Restauratie en reconstructie troggewelven in baksteen	X	X		

AARD VAN DE WERKEN	EENMALIG	PREMIE- GERECHTIGD(*)	VRIJSTELLING TOELATING	FORFAITAIR VERREKEND
6. ZOLDER				
Restauratie van spanten in eikenhout en balkkoppen	X	X		
DRINGENDE INSTANDHOUDINGSWERKEN: Curatieve behandeling van dakstructuren	X	X		
preventieve houtbehandeling dakconstructie	X	X		
isoleren vloer	X			

AARD VAN DE WERKEN	EENMALIG	PREMIE- GERECHTIGD(*)	VRIJSTELLING TOELATING	FORFAITAIR VERREKEND
7. VAST MEUBILAIR				
Restauratie vast meubilair behorende tot het monument	X	X		
Restauratie gordijnen behorende tot het monument	X	X		

AARD VAN DE WERKEN	EENMALIG	PREMIE- GERECHTIGD(*)	VRIJSTELLING TOELATING	FORFAITAIR VERREKEND
8. TRAPPEN				
Reinigen van trappen in natuursteen	X	X		
Conservatie van trapgehele in natuursteen (kelder)	X	X		
Restauratie en aanpassing van stalen trap campanile + restauratie van stalen balustrade campanile	X	X		

AARD VAN DE WERKEN	EENMALIG	PREMIE-GERECHTIGD(*)	VRIJSTELLING TOELATING	FORFAITAIR VERREKEND
9. TECHNIEKEN				
Ingrepn ifv brandveiligheid	X			
Ingrepn ifv brandveiligheid zolders	X	X		
Vernieuwen / aanpassen verlichting	X			
Ingrepn ifv akoestiek	X			
Ingrepn ifv veiligheid	X			
Afnemen gevelverlichting	X			
Terughangen gevelverlichting	X			
Klimatisatie te voorzien op het schoon verdiep en op de eerste verdieping ifv de historische interieurs	X	X		

AARD VAN DE WERKEN	EENMALIG	PREMIE-GERECHTIGD(*)	VRIJSTELLING TOELATING	FORFAITAIR VERREKEND
10. Cultuurgoederen				
De cultuurgoederen opgenomen in de lijst in bijlage 8 worden gerestaureerd (dit betreft o.a. meubels, schilderijen, gordijnen)	X	X		

1.4. Exterieur (Terugkerende werken)

In deze tabellen worden de werken opgenomen die nog zullen moeten voorzien worden na de uitgevoerde restauratiewerken.

AARD VAN DE WERKEN	TERUG-KEREND	PREMIE-GERECHTIGD(*)	VRIJSTELLING TOELATING	FORFAITAIR VERREKEND
1. GEVELS				
reinigen	1/10J			
Onderhoud van de rustica	1/8J			

AARD VAN DE WERKEN	TERUG-KEREND	PREMIE-GERECHTIGD(*)	VRIJSTELLING TOELATING	FORFAITAIR VERREKEND
2. BUITENSCHRIJNWERK				
Onderhoudsschilderwerken buitenschrijnwerk (poorten, ramen en luiken in hout of metaal)	1/5J	X	X	

AARD VAN DE WERKEN	TERUG-KEREND	PREMIE-GERECHTIGD(*)	VRIJSTELLING TOELATING	FORFAITAIR VERREKEND
3. DAKEN				
Controle leien daken en vervangen van gebroken of verdwenen leien	jaarlijks	X		
Onderhoudsschilderwerken thv bakgoten	1/2J	X	X	
Reinigen en roestwerende behandeling stalen spantconstructie campanile	1/5J	X	X	
Opkuisen cordonlijsten ifv verwijderen duivenuitwerpselen	jaarlijks			

1.5. Interieur (Terugkerende werken)

AARD VAN DE WERKEN	TERUG-KEREND	PREMIE-GERECHTIGD(*)	VRIJSTELLING TOELATING	FORFAITAIR VERREKEND
1. SCHOON VERDIEP				
Behandelen van parketvloeren met olie of boen	2à3/J		X	

AARD VAN DE WERKEN	TERUG-KEREND	PREMIE-GERECHTIGD(*)	VRIJSTELLING TOELATING	FORFAITAIR VERREKEND
2. EERSTE VERDIEPING				
Onderhoudsschilderwerken wanden	1/10J		X	

AARD VAN DE WERKEN	TERUG-KEREND	PREMIE-GERECHTIGD(*)	VRIJSTELLING TOELATING	FORFAITAIR VERREKEND
3. TWEEDE VERDIEPING				
Onderhoudsschilderwerken wanden	1/10j		X	

AARD VAN DE WERKEN	TERUG-KEREND	PREMIE-GERECHTIGD(*)	VRIJSTELLING TOELATING	FORFAITAIR VERREKEND
4. ZOLDER				
Curatieve houtbehandeling dakconstructie	X	X		

AARD VAN DE WERKEN	TERUG-KEREND	PREMIE-GERECHTIGD(*)	VRIJSTELLING TOELATING	FORFAITAIR VERREKEND
8. TRAPPEN				
Onderhoudswerken stalen trappen en balustrades	1/5j	X	X	

AARD VAN DE WERKEN	TERUG-KEREND	PREMIE-GERECHTIGD(*)	VRIJSTELLING TOELATING	FORFAITAIR VERREKEND
9. TECHNIEKEN				
Controleren gevelverlichting	jaarlijks		X	

1.6. Nieuwe ingrepen (niet gesubsidieerde werken)

In het Stadhuis worden enkele grote nieuwe ingrepen uitgevoerd. De grootste ingrepen zijn het vervaardigen twee vestibules en de wijzigingen aan de trapkoker in de zuidwestelijke hoek van het gebouw, deze worden hier dan ook kort toegelicht.

Voor het verstaanbaar overbrengen van de nieuwe ingrepen gaan we niet een loutere opsomming van de werken geven, maar eerder een korte uitleg gepaard met de bouwkundige ingrepen dat dit inhoud.

Vestibules

Deze centrale ruimten liggen precies boven het atrium op het Schoon Verdiep en het Eerste Verdiep en zijn een sleutelelement in ons voorstel voor de restauratie en herinrichting van het Stadhuis.

Aangezien deze de kenmerkende morfologie van het Schoon Verdiep en het Eerste Verdiep overnemen, realiseren ze een belangrijke mentale relatie met deze historische verdiepingen. De ruimtelijkheid die met deze ingreep gepaard gaat, resulteert in een evenwaardigheid van deze verdieping ten aanzien van de onderliggende. Gezien het feit dat de tweede verdieping voor het eerst in de geschiedenis een beleidsfunctie zal huisvesten, is deze evenwaardigheid cruciaal in de transitie van het Stadhuis.

Bovendien zorgen de vestibules voor een weldadige inval van daglicht en bieden ze een blik op de detaillering van de campanile en de historische dakstructuren. Deze eigenschappen - die een omkering zijn van de situatie op de onderliggende verdiepingen - liggen aan de basis van de benaming 'Verlicht Verdiep'.

De vestibules organiseren tevens de circulatie. Ze bieden een centraal gelegen, collectieve ruimte aan van waaruit de verschillende kabinetten bereikbaar zijn.

Ondanks het feit dat de vormgeving duidelijk hedendaags is, neemt ze de historische ritmering en maatverhouding over. De structuur vertoont een gelaagdheid dewelke vergelijkbaar is met de kenmerkende gelaagdheid van de structuur van de omliggende galleria op het Verlicht Verdiep.

Ter plaatse van de nieuwe vestibules wordt het bestaande zadeldak vervangen door een nieuwe dakstructuur die een dubbele verdiepingshoogte heeft. Er wordt gewerkt met stalen portieken, geplaatst volgens het grid van de oorspronkelijke dakspanten. Op die manier worden de nieuwe lasten verticaal overgedragen volgens het krachtenverloop van de aanwezige structuur.

De portieken tussen assen C en I hebben een gesloten rechthoekige vorm, met 2 vertikalen en een onder- en bovenregel. De onderregel wordt gemobiliseerd in de versterking van de vloerstructuur van de tweede verdieping. De bestaande houten vloerbalken, die nu zijn opgehangen aan stalen spanten, worden opnieuw opgehangen aan de onderregel van de portieken.

De portieken tussen assen P en V hebben een omgekeerde U-vorm, met 2 vertikalen en een bovenregel. De onderregel is hier niet nodig in het versterken van de bestaande vloerstructuur.

De portieken worden opgelegd op de bestaande muren op een nieuwe ringbalk in beton. Ze worden bovenaan gekoppeld door het houten dak en stalen randprofielen. Er wordt geopteerd voor een maximale transparantie zonder windverbanden in het verticale vlak. De dwarsstijfheid van de structuur wordt gegenereerd door dwarse stijfheid van de portiek-profielen, die hierdoor breedte nodig hebben.

Ter hoogte van de opleg op niveau van de troggewelven, wordt de stijfheid van de bestaande vloer verhoogd door middel van het aanbrengen van diagonalen op de bestaande profielen van de troggewelven. Verhoging van de muren op as I, Pen V, wordt opgevangen door raamspanten met tussenliggende verticale profielen in lijn met de onderliggende structuur. De onderliggende structuur is doorlopend tot op funderingsniveau op deze lijnen. Krachtopname op as C verloopt via een stalen vakwerk over de hoogte van de nieuwe vestibule en verdieping 1. Op deze as is geen doorlopende structuur tot op funderingsniveau en hier kan dus niet met tussensteunpunten gewerkt worden. Krachten kunnen enkel verticaal afgeleid worden via de eindpunten. Het nieuwe vakwerk heeft verschillende functies : opname lasten dak vestibules, opname lasten dak zijde suikerrui, opname lasten vloer verdieping 2, opname lasten troggewelven.

De portieken worden in atelier gelast en samengesteld uit kokerprofielen met zijdelings opgelast platen of als variante volledig gelaste secties uit platen.

De stalen portieken, raamwerken en vakwerk zullen geschilderd worden met een brandwerende zwelverf en afwerkingslaag om de beoogde brandweerstand 1uur te behalen. De houten dakbalken van de vestibules blijven in zicht, zijn voorzien in Eik en overgedimensioneerd om te kunnen voldoen aan RF1uur.

Ter hoogte van de opleg op niveau van de troggewelven, wordt de stijfheid van de bestaande vloer verhoogd door middel van het aanbrengen van diagonalen op de bestaande profielen van de troggewelven. Deze diagonalen bestaan uit platstaal, gelast op de bovenzijde van de bestaande profielen.

Op het ritme van de structuur worden er nieuwe beglaasde binnendeuren voorzien, die het licht dat in de vestibules binnenvalt laat doordringen in de kantoren.

De afwerking wordt voor een groot deel bepaald door de nieuwe structurele elementen. Het hout van de balken, van de raamprofielen. Het staal van de spanten. En het beton van de opleg. Daarnaast worden de binnendeuren en de vloer hier ook van hout voorzien. De wanden worden eenvoudig wit gepleisterd.

Trapkoker

De zuid-westelijke hoek van het gebouw is een zone waar de laatste eeuw de grootste ingrepen gebeurd zijn, waardoor hier nauwelijks nog waardevolle erfgoedelementen aanwezig zijn. Dit biedt de kans om deze hoek volledig te reorganiseren. In het ontwerp wordt dit ingezet om meer en aangenamer sanitair te voorzien, om een betere en consistentere trap te maken en om twee liften te maken. Daarnaast kan deze hoe gebruikt worden om een aantal leidingen van kelder tot aan zolder te laten verlopen, zonder het erfgoed aan te tasten.

In de vormgeving wordt ervoor gekozen deze zone als één ingreep leesbaar te maken. Dit betekent dat de materialisering op alle verdiepingen gelijk is.

In de hoek wordt het sanitair voorzien. Het sanitair wordt zo georganiseerd dat de circulatie aan de zijde van de gevel gebeurd, waardoor de ramen vrijgehouden worden en de gevel van binnenuit leesbaar blijft. Door de grote vrije hoogte van Schoon Verdiep en Eerste Verdiep ontstaat er de mogelijkheid om in deze hoek twee keer een tussenverdiep te organiseren.

De traphal is een ruimte aan de gevel, waar de trap voor de bestaande raamopeningen langsgaat. De historische gevel blijft leesbaar, terwijl er een aangename traphal ontstaat door een veelheid aan daglicht.

De verbinding tussen de traphal en sanitair tot aan de centrale ruimtes van ieder verdiep wordt steeds gemaakt door de lifthal. Deze ruimte grenst niet aan de gevel en kent daardoor een meer naar binnen gericht karakter. Op ieder verdiep is deze ruimte iets anders, door de aansluiting op foyer, pui en vestibule. Deze ruimte krijgt een uitgesproken karakter door een hoge houten lambrisering, die enerzijds de deuren naar liften en trap in zich opneemt, maar anderzijds ook de deuren naar de centrale ruimtes. Zo ontstaat er toch een sterke consistentie doorheen de verschillende verdiepingen.

De volledige hoek tussen assen 7 en 10, en assen A en E wordt leeggehaald. De nieuwe structuur van de vloeren en de trap wordt gemaakt door middel van ter plaatse gestort beton, die verankerd wordt in de bestaande wanden en gevel, en opgelegd op nieuw te metsen binnenwanden.

De materialen die gebruikt worden in deze hoek zijn materialen die eigenlijk steeds worden gebruikt doorheen het gebouw voor nieuwe elementen. Zodoende is deze hoek wel leesbaar als een volledig nieuwe ingreep, maar komt dit niet op zichzelf te staan. De vloeren van lift- en traphal zijn in dezelfde natuursteen als de nieuwe vloer van het gelijkvloers, terwijl de compositievloer van het sanitair ook meermaals voorkomt in het gebouw en sterk aanleunt bij de natuursteen. Lambrisering en deuren zijn in hetzelfde hout als het hout van het nieuwe binnenschrijnwerk in het gebouw. Scharnieren, deurgrepen, trapgrepen, e.d. worden allemaal in brons voorzien.

Document:

Nieuwe ingrepen– bijlage 7

- -Principe tekening opbouw vestibules
- -Weergave toepassen nieuwe materialen in de trapkoker

DOSSIER
0471-02 Stadhuis

DEELDOSSIER
Beheersplan

FASE
Uitvoeringsontwerp

DATUM
27/01/2017

7. Opvolging en evaluatie

Inhoudsopgave

1. VOORSTEL OPVOLGING EN EVALUATIE

4

1. VOORSTEL OPVOLGING EN EVALUATIE

Gelijktijdig met de opmaak van dit beheersplan, wordt een dossier opgemaakt voor de restauratie en 'herbestemming' van het Stadhuis. De start van deze werken is voorzien in 2017.

Ondertussen zijn reeds tal van vooronderzoekdossiers opgestart. De resultaten van deze onderzoeken zullen door de ontwerper aan Onroerend Erfgoed worden overgemaakt.

Na goedkeuring van het beheersplan zullen acties ondernomen worden om de restauratiewerken uit te voeren. Hiervoor zullen erfgoedpremies volgens de standaardprocedure aangevraagd worden. Na uitvoering van deze werken zal door de eigenaar een verslag over de werken (inclusief foto's) bij Onroerend Erfgoed ingediend worden.

De restauratiewerken worden in 1 fase uitgevoerd met financiële steun van erfgoedpremies. Op 3/12/2015 heeft Minister-president van de Vlaamse Regering Geert Bourgeois akkoord gegeven om het dossier stadhuis in te dienen bij het agentschap Onroerend erfgoed om beroep te kunnen uitoefenen op een meerjarenpremieovereenkomst (zie bijlage 7).

Tijdens de uitvoering van de werken zullen de werfverslagen door de ontwerper per mail overgemaakt worden aan Onroerend Erfgoed, zodat de voortgang van de werken gevolgd kan worden. Bij het beëindigen van de werkzaamheden zal een verslag over de werken (inclusief foto's) overgemaakt worden. Het verslag wordt opgemaakt door de ontwerper (indien deze is aangesteld) of door de aannemer die de werken uitgevoerd heeft. Het verslag wordt uiterlijk 6 maand na het beëindigen van de werken door de eigenaar aan Onroerend Erfgoed overgemaakt.

Van zodra de voorziene verdere restauratiewerken uitgevoerd zijn en er op korte termijn geen verdere werken gepland zijn, zal om de 5 jaar een verslag over de toestand van het gebouw door de eigenaar aan Onroerend Erfgoed overgemaakt worden. Hiervoor heeft de bouwheer op heden verschillende overeenkomsten lopen met monumentenwacht:

- een jaarlijks vastgelegd bedrag van 5.500 euro waarbinnen projecten op aanvraag van Stad Antwerpen of op aanvraag van Monumentenwacht kunnen geïnspecteerd worden.
- belangrijke projecten krijgen een jaarlijkse of halfjaarlijkse inspectie (vb. Kathedraaltoren van Antwerpen, den Bell,...)

Tijdens de restauratiewerken van het stadhuis zal een aparte overeenkomst met Monumentenwacht afgesloten worden voor de opvolging van de werf.

Wanneer het gebouw in 2021 terug in gebruik zal worden genomen zal een apart overeenkomst met Monumentenwacht worden afgesloten voor een jaarlijkse inspectie van de buitenzijde van het stadhuis en een 5 jaarlijkse inspectie voor de binnenzijde van het stadhuis.

Voor toekomstig uit te voeren werken zal Stad Antwerpen voor :

- 90% van de gevallen beroep doen op de pool van restauratiearchitecten om de studie op te maken owv de specifieke expertise. De uitvoering van de werken zal steeds via een aanbesteding verlopen, conform de wet op de overheidsopdrachten. Stad Antwerpen zal hierbij een coördinerende rol opnemen.
- 10% van de gevallen een bestek in eigen beheer opmaken waarbij er geen specifieke expertise gevraagd wordt. De uitvoering van de werken zullen steeds via een aanbesteding verlopen, conform de wet op de overheidsopdrachten.

DOSSIER
0471-02 Stadhuis Antwerpen

DEELDOSSIER
Beheersplan

FASE
Uitvoeringsontwerp

DATUM
27/01/2017

8. Bijlagen

Inhoudsopgave

1. BIJLAGEN

4

1. BIJLAGEN

BIJLAGEN	NIET VAN TOEPASSINGEN (EN DUS NIET BIJGEVOEGD)	BIJGEVOEGD
Perimeter van het gebied waarvoor het beheersplan wordt opgemaakt		Bijlage 1
Lijst van premie gerechtigde werken		Zie hoofdstuk 6 punt 1.2 en 1.3
Lijst van handelingen waarvan de uitvoering vrijgesteld zal zijn van de toelating		Zie hoofdstuk 6 punt 1.2 en 1.3
Lijst van ZEN-erfgoed met aanduiding op kaart	x	
Lijst van open erfgoed met aanduiding op kaart	x	
Lijst van ontsluitingswerken die in aanmerking komen voor een premie met aanduiding op kaart	x	
Lijst van werken aan bomen en struiken waarvoor toelating nodig is	x	
Lijst van cultuurobjecten die in aanmerking komen voor premie	Bijlage 8	
Lijst van premie gerechtigde werken voor een orgel dat dateert van na WOI	x	
Lijst van handeling waarvoor CBS niet kan oordelen dat ze van die aard zijn om wezenlijke eigenschappen van een DG/SG te verstoren	x	
Extra bijlagen: - historische nota - inventaris - rapport monumentenwacht - beschermingsbesluit - vooronderzoeken - nieuwe ingrepen		- bijlage 2 - bijlage 3 - bijlage 4 - bijlage 5 - bijlage 6 - bijlage 7